

«Mer enn bare en jobb»

**Relasjoner mellom ungdom og ansatte innenfor
barneverninstitusjonen som kontekst**

Marianne Buen Sommerfeldt

OsloMet Avhandling 2023 nr 20

«Mer enn bare en jobb»

Relasjoner mellom ungdom og ansatte innenfor barneverninstitusjonen som kontekst

---

Marianne Buen Sommerfeldt

OSLOMET

Avhandling i ph.d. for sosialt arbeid og sosialpolitikk

Fakultet for samfunnsvitenskap

OsloMet – storbyuniversitetet

Vår 2023

CC-BY-SA versjon 4.0

OsloMet Avhandling 2023 nr 20

ISSN 2535-471X (trykt)

ISSN 2535-5414 (online)

ISBN 978-82-8364-487-6 (trykt)

ISBN 978-82-8364-518-7 (online)

OsloMet – storbyuniversitetet

Universitetsbiblioteket

Skriftserien

St. Olavs plass 4,

0130 Oslo,

Telefon (47) 64 84 90 00

Postadresse:

Postboks 4, St. Olavs plass

0130 Oslo

Trykket hos Byråservice

Trykket på Scandia 2000 white, 80 gram på materiesider/200 gram på coveret

Forord

Denne avhandlingen er et resultat av et langvarig arbeid som både har vært interessant, inspirerende og lærerikt, men også krevende, utmattende og tidvis frustrerende. Først og fremst har det vært et privilegium å få lov til å fordype seg over tid i et tema jeg brenner for.

Det er mange som har bidratt i prosessen frem mot avhandlingen. Først og fremst vil jeg takke ungdommene som ville treffe meg og fortelle om sitt hverdagsliv på barneverninstitusjon. Dessuten vil jeg rette en stor takk til de barneverninstitusjonene som var villige til å ha med seg diktafon inn på veiledningsmøtene sine. Takk for deres åpenhet og tillit og deres engasjement for å synliggjøre deres arbeid og bidra til forskning på feltet.

Tusen takk til OsloMet, institutt for sosialt arbeid og doktorgradsprogrammet for å gi meg sjansen til å gjennomføre denne studien og som da jeg gikk over i en stilling som universitetslektor forsøkte å tilpasse en hektisk hverdag så det ble mulig å gjennomføre. En særlig takk til Amy Østertun Geirdal som har vært leder for doktorgradsprogrammet i denne perioden, og til Alicja Olkowska og Erik Børve-Rasmussen som har vært mine ledere i den lange innspurten. Dere har alle vært en støtte for at jeg har kunnet komme i havn med dette prosjektet.

Tusen takk til mine veiledere, Cecilie Basberg Neumann og Bjørg Fossestøl, som alltid har vist interesse og engasjement for artikkelutkast og versjoner av avhandlingen. Det har vært inspirerende diskusjoner og refleksjoner, latter og digresjoner. Dere har utfyllt hverandre og slik bidratt hver på deres måte i flere faser av dette arbeidet. Jeg gleder meg til å fortsette med faglige samtaler med dere. Jeg vil også rette en takk til prosjektgruppa, «Barneverninstitusjonen som arena for omsorg», som var viktig i oppstarten av mitt prosjekt og som har vært en god plattform å utforske temaer videre fra.

Denne perioden hadde vært en annerledes opplevelse hvis ikke det hadde vært for det gode stipendiatmiljøet på OsloMet. Tusen til Cecilie Sudland, Hilde Fiva Buzungu, Ida Krag Rønne Mannsåker, Håvard Aaslund og Krisztina Gyüre og alle dere andre for uformelle refleksjoner, og støttende samtaler underveis. Takk til Hilde Aamodt, alltid inspirerende, alltid støttende. Tusen takk til dere som orket å korrekturlese hele sluttproduktet, Cecilie Sudland, Mathilde Blichfeldt Mjønes og Magnus Buen Halvorsen, og takk til Hilde Fiva Buzungu for engelske

oversettelser av ungdommenes uttalelser til avhandlingens andre artikkel. Takk til gode kollegaer på instituttet; i samarbeidet om utdanningene i barnevern og sosialt arbeid ved OsloMet har jeg lært mye som har vært inspirerende i arbeidet med avhandlingen. Jeg gleder meg til fortsettelsen med dere alle.

Sist, men ikke minst vil jeg takke hele storfamilien, Buen Halvorsen/ Sommerfeldt. Jeg er heldig som tilhører en flokk som sammen tror på at *it takes a village to raise a child*. En spesiell takk til foreldrene mine som alltid har trua og som stiller opp i en tilstand som nærmest kan betraktes som delt omsorg. Takk til min kjære Magnus, vi har delt gleder og sorger over skriving og samarbeidet om AS Familie som best vi har kunnet. Takk for all støtte og interesse, og samtidig alt vi har fått til parallelt med mitt doktorgradsløp. Jeg vil også takke ungflokken Mathilde, Ingrid, Alfred og Elinor som for det meste aksepterer at mor må sitte på hjemme- eller hyttekontor, som forsøker å forstå hva jeg egentlig driver med, men mest av alt; som har sørget for at livet handler om langt mer enn det jeg gjør på pc-skjermen.

Oslo, 12.04.2023

Marianne Buen Sommerfeldt

Hjemmet

Hjemmet

er ikke huset

i seg selv.

Hjemmet

forholder seg til huset

som musikken

til instrumentet

Lars Saabye Christensen, 2020 («Min kinesiske farmor»), mine linjeskift

Sammendrag

Denne avhandlingen er en kvalitativ studie om sosialt arbeid på barneverninstitusjoner, som bygger på tre delstudier, som med hver sin inngang ser på handlingsrommet for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte ved barneverninstitusjoner. De tre datasettene består av kvalitative intervjuer med ungdom, lydopptak av ansattes drøftinger med hverandre, samt institusjonsplaner fra i dag, 1850-tallet og 1950-tallet. På hver sin måte peker analysene av disse datasettene på betingelser og diskurser som preger relasjonelle praksiser mellom ungdom og ansatte. Den overordnede problemstillingen er: *Hvordan gir barneverninstitusjonen handlingsrom for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte?*

Avhandlingen anlegger en poststrukturalistisk vitenskapsteoretisk posisjon som innebærer en avvisning av muligheten til å finne et fenomens kjerne, og en forskyvning til å rette forskningen mot hva som fremstår som virkelig. Med dette som utgangspunkt søker avhandlingen etter hva som fremstår som handlingsrommet for å inngå i relasjoner med hverandre, gjennom å rette blikket mot hvordan institusjonsplaner, og hvordan ungdommer og ansatte kommuniserer omkring relasjonelle praksiser og innholdet i hverdagslivet ved barneverninstitusjonen.

De tre delstudiene har munnet ut i tre artikler basert på hvert sitt datasett. Den første artikkelen (Sommerfeldt, 2019) bygger på analyser av institusjonsplaner fra nåtiden sett i lys av planer fra omkring 1850 og 1950, inspirert av Foucaults genealogiske analyse (Foucault, 2001; Villadsen, 2005, 2006, 2007). Artikkelen viser hvordan subjektposisjoneringer av barnet som et skadet barn og samtidig som et rettighetsbarn åpner for bestemte praksiser og bidrar til å skape handlingsrommet for utviklingen av relasjoner mellom ungdommer og ansatte.

Den andre artikkelen (Sommerfeldt, 2022), bygger på kvalitative intervjuer med ungdom som bodde på barneverninstitusjon på tidspunktet for intervjuet. I arbeidet med artikkelen utforsket jeg ungdommenes fortellinger om hverdagslivet ved barneverninstitusjonen og om deres relasjoner til de ansatte. I analysen anvender jeg Goffmans (2009) perspektiver på stigma og Honneths (2007) teoretiseringer av fenomenet anerkjennelse for å få en dypere forståelse av ungdommenes fortellinger. De teoretiske perspektivene bidro på hver sin måte til å få øye på hva som er på spill i ungdommenes fortellinger om deres relasjoner til de ansatte, og hvordan risikoen for stigmatiserende prosesser med konsekvenser for

ungdommenes selvforståelser kan avhjelpest ved utvikling av anerkjennende relasjoner til de ansatte.

Den tredje artikkelen (Sommerfeldt, 2020) bygger på analyser av lydopptak av drøftingsmøter for ansatte ved barneverninstitusjoner. Artikkelen ser på hvordan ansatte artikulere sosialt arbeid i sine drøftinger knyttet til arbeidet med én spesifikk ungdom. I analysene av hva som kunne virke disponerende for de ansattes refleksjoner, fant jeg at dispositivet *det autonome barnet* var en tverrgående logikk i de ansattes praksiser, barneverninstitusjonen som institusjon og sosialt arbeid som kunnskap. Artikkelen viser hvordan en bestemt forståelse av barnet som autonomt peker på bestemte måter å snakke om barnet og om aktuelle intervensjoner på.

Barneverninstitusjoner er stadig gjenstand for kritisk søkelys i offentligheten og det er av vesentlig betydning at barn og unge som bor på barneverninstitusjon får et godt tilbud, tilpasset deres behov. Avhandlingens tre artikler viser på hver sin måte komplekse sammenhenger som kan utfordre handlingsrommet for utviklingen av relasjoner mellom ungdommer og ansatte ved barneverninstitusjonen. Avhandlingen bidrar med kunnskap om hvordan ungdommer og ansatte ved barneverninstitusjoner kan utvikle relasjoner til hverandre. Anerkjennende relasjoner, som en sentral bestanddel i det sosialfaglige arbeidet, mellom ungdom og ansatte er mulig, og finner sted, men det krever en særlig bevissthet om mekanismer som kan virke begrensende for at slike relasjoner skal kunne utvikle seg.

Summary

This dissertation is about social work in residential care in Norway, based on three sub-studies, with different perspectives on the space to develop relationships between the adolescents and employees. The three datasets are: qualitative interviews with adolescents, recordings of employees' discussions with each other, and institutional plans from residential care institutions of today, the 1850s and 1950s. In different ways, the analyses of the three datasets point out conditions and discourses characterising relational practices between adolescents and employees. The overall thesis question is: How is the space to develop relationships between adolescents and employees in residential care?

The dissertation's post-structuralist position implies a rejection of finding the core of a phenomenon as possible, with a shift to directing the research towards what appears to be real for involved parties. With this starting point, the dissertation explores what appears to be the space to develop relationships between adolescents and employees, by focusing on how plans, adolescents and employees communicate about relational practices and the everyday life in residential care.

The three sub-studies have resulted in three articles based on their respective data sets. The first article (Sommerfeldt, 2019) is based on analyses of institutional plans from the present, seen in the light of plans from around 1850 and 1950, inspired by Foucault's genealogical analysis (Foucault, 2001; Villadsen, 2005, 2006, 2007). The article shows how subject positionings of the child as an injured, but at the same time as a child with rights, point at specific practices, and in this way create a specific space to develop relationships between adolescents and employees.

The second article (Sommerfeldt, 2022) is based on qualitative interviews with adolescents living in residential care at the time of the interview. I explored the adolescents' narratives of everyday life in residential care and about their relationships with the staff. In the analysis I apply Goffman's (2009) perspectives on stigma and Honneth's (2007) theorizations of recognition for a deeper understanding of the adolescents' narratives. The theoretical perspectives contributed to highlighting what is at stake in the adolescents' narratives on their relationships with the employees. Furthermore, how the risk of stigmatizing processes implies consequences for the young people's self-understanding, which can be remedied by developing recognising relationships with the employees.

The third article (Sommerfeldt, 2020) is based on analyses of audio recordings of employees' discussions at child welfare institutions. The article explores how employees articulate social work in their discussions related to their work with one specific youth. The analyses explored what could be disposing the employees' reflections and showed that the dispositive «the autonomous child» was a transverse logic: in the employees' practices, the residential care as an institution and in social work as knowledge. The article shows how particular understandings of the autonomy of the child points at specific ways of talking about the child and about possible interventions.

Residential care are much-debated institutions of great public interest, which emphasises the importance of offering good care to its residents. In different ways, the three articles of this dissertation show the complexity of factors in residential care, in which challenges the space to develop relationships between adolescents and employees. The dissertation contributes to knowledge on how adolescents and the employees in residential care develop relationships. Recognition, a central component and value of social work, between young people and employees is possible, and does take place, but it requires a special awareness of mechanisms that might limit the space to develop such relationships.

Innhold

1	Innledning	4
1.1	Fremvekst av barneverninstitusjoner i Norge	8
1.2	Barneverninstitusjonen som barneverntiltak i dag	10
1.3	Sosialfaglige perspektiver på arbeid på barneverninstitusjon.....	12
1.3.1	Sosialt arbeid.....	12
1.3.2	Sosialt arbeid som etisk arbeid	15
1.3.3	Miljøterapi.....	17
1.3.4	Barneverninstitusjonen som hjem og arbeidsplass	19
1.3.5	Sosialarbeiderens handlingsrom på barneverninstitusjonen	21
1.4	Avhandlingens forskningsfelt.....	22
1.4.1	Barn og unges erfaringer med å bo på barneverninstitusjon.....	23
1.4.2	Profesjonelle forståelsesmåter av barn og unge som bor på barneverninstitusjon	26
1.4.3	Barneverninstitusjonen som særegen kontekst for hverdagsliv	29
1.4.4	Oppsummering av forskning på feltet	32
1.5	Avhandlingens utgangspunkt og problemstilling.....	33
1.6	Avhandlingens oppbygging	35
2	Teoretisk rammeverk.....	36
2.1	Vitenskapsteoretisk posisjon	36
2.2	Teoretiske perspektiver	38
2.2.1	Foucaults perspektiver på det maktfulle møtet mellom ungdom og ansatte	39
2.2.2	Anerkjennelse	44
2.2.3	Stigma: Risiko for skam og sosial avvisning	47
2.3	Oppsummering av avhandlingens teoretiske innfallsvinkler	49
3	Empirisk materiale og analysestrategi	51
3.1	Forskerposisjonen	51
3.2	Vurdering av studiens gyldighet og kvalitet.....	53
3.3	Planer fra barneverninstitusjoner.....	55
3.3.1	Utvalg av materiale	55
3.3.2	Analysestrategi.....	56
3.4	Kvalitative intervjuer med ungdommer.....	57
3.4.1	Rekruttering av informanter og gjennomføring av intervjuer.....	58
3.4.2	Analysestrategi.....	61
3.5	Lydopptak av ansattes drøftingsmøter	61
3.5.1	Rekruttering av informanter og gjennomføring av opptak.....	63

3.5.2	Analysestrategi.....	63
3.6	Forskningsetikk	65
3.6.1	Barn som informanter – kompetanse og frivillighet.....	66
3.6.2	Frivillighet for ansatte som deltar i veiledningsmøter.....	68
3.6.3	Ivaretagelse av tredjepersoners anonymitet.....	68
4	Funn: Sammendrag og kommentarer til avhandlingens tre artikler	70
4.1	Artikkel 1: Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjoner i Norge.....	70
4.2	Artikkel 2: «Sometimes I feel at home».....	72
4.2.1	Kommentarer til avhandlingens andre artikkel	74
4.3	Artikkel 3: Sosialt arbeid med ungdom på barneverninstitusjon	76
5	Diskusjon.....	79
5.1	Subjektposisjoneringer av ungdom på barneverninstitusjon	80
5.2	Et rutinisert hverdagsliv	84
5.3	Betydninger av hjemlige dimensjoner	87
5.4	Gjensidige relasjoner	90
5.5	«Mer enn bare en jobb»?	92
6	Konklusjon og implikasjoner.....	97

Vedlegg

1. Godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata
2. Informasjonsskriv og samtykkeerklæring ungdom (kvalitative intervjuer)
3. Informasjonsskriv og samtykkeerklæring ungdom 2 (opptak av drøftingsmøter)
4. Informasjonsskriv og samtykkeerklæring ansatte (opptak av drøftingsmøter)
5. Intervjuguide

Artiklene

Artikkel I

Sommerfeldt, Marianne Buen. (2019). Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjoner i Norge. Vår tids forståelser sett i et historisk perspektiv. *Norges Barnevern* nr 3 – 2019. Vol. 96. Side 172–188. Universitetsforlaget.

DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2019-03-04>

Artikkel II

Sommerfeldt, Marianne Buen. (2020). «Sometimes I feel at home» Adolescents' narratives on everyday life in residential care. *Journal of Children's Services*. Vol. 17 No.1 2022, pp. 33-44.

DOI: <https://doi.org/10.1108/JCS-12-2020-0086>

Artikkel III

Sommerfeldt, Marianne Buen. (2020). Sosialt arbeid med ungdom på barneverninstitusjoner – en dispositiv analyse av ansattes refleksjoner. *Fontene forskning*, 13(2), 44-57.

URL: <https://fontene.no/forskning/sosialt-arbeid-med-ungdom-pa-barneverninstitusjoner--en-analyse-av-ansattes-refleksjoner-6.584.876631.fbf8dc6190>

1 Innledning

Mine fire første jobber som barnevernpedagog var som miljøterapeut ved ulike typer barneverninstitusjoner i flere deler av landet. Jeg fikk erfare relasjoner til ungdom, samarbeid med kollegaer, grenseoppganger mellom hjem og arbeidsplass og hvordan det å være profesjonell på en barneverninstitusjon krevde mer av meg som menneske enn jeg hadde sett for meg på forhånd. Arbeidshverdagen var meningsfull, krevende, givende og utmattende. Til tross for at jeg da tenkte at det ikke kunne finnes en bedre jobb, ble det likevel ikke slik at jeg fortsatte som miljøterapeut. Mange av de spørsmålene og engasjementet jeg kjente på i mitt tidlige yrkesliv har blitt med meg videre i mitt virke som barnevernpedagog og inn i det akademiske arbeidet. Dette engasjementet gjorde at min interesse ble vekket da stipendiatstilling i prosjektet «Barneverninstitusjonen som arena for omsorg» (se Backe-Hansen, Løvgren, Neumann & Storø, 2017) ble utlyst.

Prosjektet «Barneverninstitusjonen som arena for omsorg» ble finansiert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, med det formål å skaffe kunnskap som kan bidra til arbeidet med kvalitetsutvikling av barneverninstitusjoner, og var innrettet mot å få frem positive sider ved institusjonsopphold for barn og unge. Prosjektet har munnet ut i rapporten Barneverninstitusjonen som arena for omsorg (Backe-Hansen et al., 2017) og artiklene om kroppsliggjorte omsorgspraksiser (Neumann, 2017) og om hva som muliggjør godt institusjonsarbeid (Storø, Backe-Hansen & Løvgren, 2017).

I denne avhandlingen undersøker jeg problemstillingen: *Hvordan gir barneverninstitusjonen handlingsrom for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte?* Avhandlingen er et selvstendig delprosjekt under ovennevnte hovedprosjekt. Avhandlingen er en kvalitativ studie om handlingsrommet for relasjoner mellom ungdom og ansatte i barneverninstitusjoner. Innledningsvis i prosjektet var jeg opptatt av å få frem minoritetsungdoms erfaringer fra barneverninstitusjoner. Allerede da jeg skulle henvende meg til barneverninstitusjoner for å rekruttere ungdom til prosjektet, opplevde jeg imidlertid en ambivalens til at informasjonsskrivet skulle rette seg mot minoritetsetniske barn og unge. For det første opplevde jeg at dette ville føye seg inn i erfaringer av annengjøring og kunne bidra til å fremheve ungdommen som annerledes enn sine medbeboere. Videre ville en slik innretting av prosjektet implisitt bygge på en forforståelse av at minoritetsungdoms behov og erfaringer er grunnleggende annerledes enn majoritetsnorske barn og unge. Minoritetsetniske barn og

unge kan ha andre erfaringer knyttet til marginalisering og annengjøring, mens behovet for trygghet og ivaretagelse kan forstås som allmenngyldig. Jeg bestemte meg derfor for å åpne opp prosjektet og rekruttere bredere, i form av all ungdom uavhengig av landbakgrunn og etnisitet (se 3.4.1 for mer om rekruttering av informanter).

Jeg har vært opptatt av å få øye på hvilke betingelser og muligheter barneverninstitusjonen som kontekst gir for ungdom og ansattes samspill med hverandre. Studiens utgangspunkt var å undersøke ungdommers fortellinger om hverdagslivet på institusjonen, og gjennom dette få øye på ungdommenes erfaringer med de ansattes praksiser. Jeg ble imidlertid tidlig opptatt av hvordan ungdommenes erfaringer sto i sammenheng med de ansattes handlingsrom for å inngå i relasjoner slik ungdommene etterspurte, og valgte derfor å også studere institusjonsplaner og ansattes perspektiver. Dette har sammenheng med min egen erfaring som tidligere ansatt i barneverninstitusjoner, hvor jeg kunne erfare å lykkes med å inngå i relasjoner til barn og unge, men hvor jeg også kunne oppleve et innskrenket handlingsrom knyttet til eksempelvis turnusordninger, lojalitet til bestemmelser i kollegagrappa og til uenighet i kollegafellesskapet om hvordan vi best kunne imøtekomme den enkelte ungdoms behov. Dette kunne for eksempel dreie seg om hvordan man skulle håndtere rømming eller hvorvidt man skulle nekte et barn sjokoladepålegg på hverdager og med det risikere utagering og skolevegring. Selv om liknende erfaringer også er kjent fra forskning på institusjoner (Ulset, 2010, 2018; Neumann, 2017), er det imidlertid ikke sikkert at de ansatte som inngår i min studie har de samme erfaringene. Jeg ønsket med andre ord andre referansepunkt på ansattes erfaringer enn mine egne. Som jeg skal komme tilbake til under avsnittet om vitenskapsteoretisk posisjonering var jeg også mer opptatt av barnas- og de ansattes handlingsrom, og av hva som konstituerer handlingsrommet på institusjoner, enn av barnas og de unges subjektive mening. Dette har sammenheng med min egen erfaring med at en tilsynelatende enkel kjerneoppgave for de ansatte ved barneverninstitusjonen, å skape gode relasjoner, i praksis kan være veldig komplisert. Dette ble forsterket gjennom intervjuene med ungdom som i intervjuene insisterte på betydningen av å ha gode relasjoner til de ansatte og eksempler på ansatte som ikke imøtekom dette behovet. Intervjuene igangsatte refleksjoner over mine erfaringer med å ønske å få til å bygge relasjoner til barn og unge i mitt arbeid på barneverninstitusjoner, og gjorde at jeg stilte meg spørsmål knyttet til hva som kan utfordre dette arbeidet gitt at det er ønskelig for alle parter. Jeg bestemte meg derfor for å undersøke ansattes handlingsrom for sosialt arbeid på barneverninstitusjonen. Den empiriske inngangen til å se på dette var todelt, å se på planer for barneverninstitusjoner og å se på

ansattes praksiser slik de trådte fram i lydopptak av deres diskusjoner med hverandre om det sosialfaglige arbeidet med enkelte ungdommer. Samlet er derfor det empiriske materialet tredelt: individuelle intervjuer med ungdom, planer for barneverninstitusjoner samt opptak av ansattes refleksjoner. Denne sammensetningen av materiale har gitt mulighet til å utforske handlingsrommet for utvikling av relasjoner med flere innfallsvinkler.

Det er mange ulike grunner til at barn og unge flytter til barneverninstitusjon, og behovet hos den enkelte er derfor svært ulikt. Institusjonstilbudet skal i alle tilfeller fange opp det enkelte barns behov for omsorg og utvikling. Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir, 2020) fremhever at det er et krav at institusjonene skal ha en definert målgruppe og en tydelig målsetting for sin faglige virksomhet, og at metodene skal være faglig og etisk forsvarlige og tilpasset målgruppen. Videre stilles det krav til bemanning og kompetanse og at institusjonens faglige tilnærminger skal være forankret i anerkjent teori (Bufdir, 2020). Barneverninstitusjonene er imidlertid stadig gjenstand for et kritisk søkelys i media, eksempelvis gjennom fortellinger om mangelfull oppfølging, belastende bomiljø eller utstrakt bruk av tvang. Dette har paralleller til generell kritikk av barnevernet, som gjerne handler om at barnevernet griper inn for sent eller for tidlig (Bredal, 2009). Likeledes peker kritikk av barneverninstitusjoner ofte på at institusjonenes oppfølging har vært mangelfull eller at institusjonene har grepet inn i de plasserte barnas rettigheter, gått på akkord med barnas rett til medvirkning og i for stor grad anvendt tvang¹. Dette tegner opp et bilde av sosialt arbeid på barneverninstitusjoner som en balansekunst som avhenger av individ- og kontekstsensitive tilnærminger og kontinuerlige faglige og etiske refleksjoner. Dette vil også være gjennomgående temaer i denne avhandlingen.

De siste tiårene har det vært en politisk villet utvikling mot å plassere færre barn på institusjon til fordel for plassering i fosterhjem (Backe-Hansen et al., 2011). Dette knytter an til ulike politiske prosesser, men henger blant annet, ifølge Tøssebro og Berg (2015), sammen med den generelle nedbyggingen av institusjoner i Norge. Videre har flere pekt på at nedbyggingen skyldes de mange og alvorlige kritikkene av hvordan beboere i institusjoner har blitt krenket og utsatt for nedverdiggende behandling og tvang (Goffman, 1961; Løchen,

---

¹ Se for eksempel saken om "Glassjenta": <https://mm.aftenbladet.no/2016/glassjenta/>
Eller om psykisk syke barn under barnevernets omsorg
https://www.aftenposten.no/amagasinet/i/G3EL4B/alle-saa-barnet-vaart-gaa-til-grunne?fbclid=IwAR3JMNMCIfigWOCAltOo6D4HGeJUkg88EnrdoBysXR4a2HWIZ_p6bk1HJNo

1965; Ulset 2010). Argumentasjonen for å plassere færre barn på institusjon er også knyttet til at blant plasserte barn så kommer de som har bodd på institusjon dårligere ut når det gjelder utdanning, helse og levekår (Clausen & Kristoffersen, 2008; Drange & Hernæs, 2020; Egelund et al., 2009; Lausten et al., 2013; Stein, 2006; Vinnerljung et al., 2006, Vinnerljung & Hjern, 2018). Det er imidlertid en utfordring knyttet til å vite hvorvidt dette utfallet henger sammen med andre forhold enn selve plasseringsstedet, ettersom de som bor på institusjon oftere bærer med seg flere brudd og flere potensielt belastende erfaringer. Selv om mange har tatt til orde for at barn fortrinnsvis bør plasseres i fosterhjem er det samtidig en utfordring å rekruttere tilstrekkelig antall fosterhjem. Mange unge som flytter i fosterhjem, opplever dessuten gjentatte flyttinger begrunnet i utfordringer der de er plassert (Bufdir, 2021, 24. desember). Det er derfor flere grunner til å rette et særlig søkelys på hvordan barn og unge blir ivaretatt under offentlig omsorg og hvordan de selv opplever og beskriver sitt hverdagsliv.

Det er av stor betydning å øke kunnskapen om hva som kan bidra til best mulig ivaretagelse av barn på institusjon. Som Backe-Hansen og kollegaer (2017) påpeker, kan opphold på barneverninstitusjon være et nødvendig og godt tiltak for noen av de barn og unge som plasseres utenfor hjemmet. Det er derfor vesentlig å få ytterligere kunnskap om utfordringer, men også om hvordan det kan være positive sider ved opphold på en barneverninstitusjon. Det er nødvendig å gi et helhetlig tilbud som ivaretar behovet for omsorg og behandling, men også for å være de unges hjem mens de bor der (Backe-Hansen et al., 2017).

Denne avhandlingen skriver seg inn i det sosialfaglige forskningsfeltet. Gjennom avhandlingens analyse og diskusjon av det empiriske materialet formidler avhandlingen betydningen av handlingsrommet for å kunne utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte og hvordan dette kan utfordres av samtidige og til dels motstridende forventninger til hva arbeid ved barneverninstitusjon kan være. Slik er avhandlingen et bidrag til å belyse sentrale spørsmål ved miljøterapi og sosialt arbeid på barneverninstitusjonen. Som avhandlingens første artikkel legger til grunn har den historiske utviklingen av barneverninstitusjoner betydning for institusjonstilbudet i dag. Jeg vil derfor i det følgende gjøre rede for fremveksten av barneverninstitusjoner i Norge frem til i dag, før jeg ser på sosialfaglige perspektiver på arbeidet ved barneverninstitusjoner og forskning på feltet.

1.1 Fremvekst av barneverninstitusjoner i Norge

Det er en lang europeisk tradisjon for barnehjem som institusjon for vanskeligstilte barn, og allerede på 1100-tallet ble den første institusjonen for omsorgstrengende barn etablert i Frankrike (Thuen, 2002). Utover på 1200-tallet ble liknende institusjoner åpnet i flere andre vesteuropeiske land. I begynnelsen var målgruppen de nyfødte og de aller minste barna, hvor de «ektefødte», foreldreløse barna var plassert øverst på skalaen av «verdige trengende». Institusjonsomsorgen utviklet seg videre til å omfatte stadig eldre barn og unge (Thuen, 2002). Fra midten av 1800-tallet skjedde en vekst av private barnehjem (NOU 2004:23). Etableringen var avhengig av private midler, uten innblanding eller støtte fra det offentlige, og utformingen av barnehjemmene var derfor ulike og det samlede tilbudet hadde ikke en overordnet plan (Hagen, 2001). Institusjonene var «redningsanstalter» (Thuen, 2002) med siktemål å være et hjem for barna og oppdra dem i foreldrenes sted, og ivareta alle sider av barnas behov forstått som omsorg, undervisning og arbeid. Opprettelsen var samtidig i tråd med en utvikling i retning av at barneoppdragelsen ikke lenger kun tilhørte privatsfæren, men at også private veldedighetstiltak og det offentlige skulle ivareta barnas oppvekst- og livsbetingelser (Thuen & Sommerschild, 1997).

Innføringen av vergerådsloven av 1896 blir gjerne regnet som startskuddet for at Norge som første land i verden fikk et offentlig barnevern (Thuen & Sommerschild, 1997). Loven var begrunnet i et samfunnsvern, men bidro også til en dreining over til pedagogisk oppdragelse med den hensikt å danne vern om barnet. Ved plassering utenfor hjemmet var målet at barna skulle oppdras til lovlydighet. Barnet ble også forstått som en ressurs for samfunnet i fremtiden, og dermed ble det viktig i et folkehelseperspektiv å fremme god utvikling i barnebefolkningen som fremtidige ressurser for arbeidsmarkedet. I kjølvannet av denne utviklingen ble den første sosionomutdanningen i Norge startet i 1920, «Sociale Kurser for Kvinder», en utdanning som knyttet seg til at hjelpetiltak var i ferd med å bli et offentlig ansvar, og som kvalifiserte til arbeid i institusjoner som barnehjem og barnehager (Messel, 2014). Noen år senere, i 1935, ble Barnevernsakademiet i Oslo opprettet, som da i stor grad overtok spesialiseringen inn mot arbeid i barnehager og på barnehjem, med fokus på aktiviteter, selvutvikling og utviklingen av gode samfunnsborgere.

I 1953 blir Vergerådsloven avløst av en ny lov, barnevernloven, som er den første loven som tar i bruk barnevernbegrepet. Med denne loven skulle man først og fremst søke etter barnets beste og ikke primært hva samfunnet var tjent med (Thuen, 2002). Loven var sterkt påvirket

av nye psykologiske teorier og forståelsesmåter når det gjaldt barns behov og utvikling (Hagen, 2001). På denne tiden var også en sosialpedagogisk utdanning av styrere ved barnehjem under utvikling, med fokus på blant annet psykologi, utvikling, helse, husstell og aktivitetsfag (Messel, 2014). Dette arbeidet pågikk parallelt med økte krav til at barneverninstitusjonene skulle sikres en viss standard og godkjennes på forhånd (Messel, 2014). Sosialpedagogikk som fag handler om integrering og inkludering av individer og grupper slik at de er i stand til å være en del av fellesskapet, noe som ble sett på som en sentral oppgave for barnehjemmene (Gjertsen, 2010). I tråd med utvikling av synet på det offentlige sitt ansvar for befolkningens sosiale problemer, var det et stadig økt fokus på utdanningene innenfor sosialt arbeid og sosialpedagogikk. Sosialpedagogikk rettet seg mot arbeid på institusjonene, og skulle bidra med forståelser av klientenes utviklings- og læringsprosesser i tråd med det sosiale, psykologiske og materielle miljøet (Messel, 2014).

Allerede på 1870-tallet ble det stilt spørsmål om institusjon var det rette for vanskeligstilte barn, med Eilert Sundt som en av de første institusjonsskeptikerne (Thuen, 2002). Siden har dette vært en tilbakevendende diskusjon i den norske offentlighet, for eksempel kan vi lese av Hambros brev til Oslo kommune i 1950 et klart standpunkt om at barn primært bør plasseres i fosterhjem (Hambro, 1950). Gerd Hagen (2001), som har vært en sentral bidragsyter innenfor det norske barnevernfeltet, peker på at barnevernets utvikling gjennomgående har befunnet seg «i grenselandet mellom kriminalpolitikk, skolepolitikk og sosialpolitikk», hvilket gjenspeiler kompleksiteten i hvilke behov samfunnet gjennom tidene har forventet at barneverninstitusjonene har skullet møte. Utviklingen av barnevernet og barneverninstitusjonene har skjedd i samspill med den generelle samfunnsutviklingen, og utviklingen av synet på barn og barndom har også hatt betydning i så måte. Posisjoneringen av barn varierer historisk, geografisk og kulturelt og er i stadig endring. Moderne ideer om at barna skal inkluderes, støttes og stimuleres har stor betydning for barnevernets forståelser av hva som er god omsorg og relevante og nødvendige intervensjoner og setter krav til at barna selv skal inkluderes i barnevernets prosesser (Ericsson, 2009; Frønes, 2018). Barn i dag vokser opp i et kompetansesamfunn, hvilket har stor betydning for barnevernets arbeid med å forebygge utenforskap og barneverninstitusjonenes arbeid med å kvalifisere beboerne til å bli fremtidige samfunnsborgere. Frønes (2018) påpeker at tenåringsfasen kan forstås som en slags ventefase mellom barne og voksenrolle, men at kompetansesamfunnet forvandler ungdomstiden til en kvalifiseringsperiode. Dette innebærer en økt risiko for utenforskap og

samtidig forsterker denne tendensen kravet til hva barneverninstitusjonene skal sørge for at ungdommene mestrer.

Barnevernloven av 1953 ble avløst av Lov om barneverntjenester i 1993 (Barnevernloven, 1992), som i stor utstrekning bygger på de samme grunnleggende faglige prinsippene. Den 1. januar 2022 trådte det i kraft en endringslov (Endringer i barnevernloven, 2021) som skulle «styrke forebygging, kompetanse og kommuneledelsens ansvar for den overordnede styringen av barnevernstjenesten» (Bufdir, 2021, 13. september). Videre var denne loven knyttet til vedtatte endringer i Barnevernreformen som gir kommunene mer ansvar på barnevernsområdet og med formål om å styrke arbeidet med forebygging og med tidlig innsats (Bufdir, u.å.). Dette innebærer også at kommunene får et større ansvar for finansieringen når barn og unge plasseres på institusjon (Grünfeld et al., 2020). Det er for tidlig å si hvilken betydning denne endringen har for plassering og oppfølging av barn og unge på institusjon, men Grünfeld og kollegaer (2020) peker på at det er grunn til å holde øye med faren for at kommuneøkonomien blir styrende for hvorvidt institusjonsplassering velges som tiltak. Ny barnevernlov trådte i kraft 1.1.2023 (barnevernsloven, 2021), og med denne er målet at barnevernfaglig arbeid så vel som barn og foreldres rettssikkerhet skal styrkes, og at det skal være en økt vekt på forebygging og tidlig innsats. Barnets beste er stadig det grunnleggende hensynet som skal være førende for barnevernfaglig arbeid.

1.2 Barneverninstitusjonen som barneverntiltak i dag

Blant de 15000 barna som ved utgangen av 2019 var under offentlig omsorg var det 8% som bodde i barneverninstitusjon (SSB, 2020). Dette er i tråd med nedbyggingen av institusjonstilbudet på 2000-tallet (se over) hvor formålet har vært at fosterhjem skal være det foretrukne tiltak ved omsorgsovertakelse (Backe-Hansen et al., 2011; Backe-Hansen et al., 2017). Det har særlig vært en reduksjon i antall plasser til barn under 12 år, og dagens institusjonstilbud retter seg omtrent utelukkende mot ungdom i alderen 13-18 år. I tråd med denne utviklingen har antall barn og unge som har vært plassert på institusjon vært stabilt, samtidig som det har vært en kontinuerlig vekst i antall barn og unge plassert i fosterhjem. Ved utgangen av 2021 bodde 865 barn og unge på en barneverninstitusjon i Norge (SSB, 2021). En gjennomgang av institusjonstilbudet i 2020 (Drange & Hernæs, 2020) viste at 90% var 13 år eller eldre.

Plasseringsgrunnlaget i barnevernsloven (2021) kan være et akuttvedtak, frivillig hjelpetiltak eller tvangsvedtak. Vedtaket kan være begrunnet i mangelfull omsorg, mishandling eller

overgrep, alvorlig bekymring for barnets helse og utvikling, eller alvorlig bekymring for barnets atferd, for eksempel ved kriminalitet eller bruk av rusmidler (se barnevernsloven, 2021 kap. 3-6). Bufdir (2020) har kategorisert institusjonstilbudet inn i fem typer: Institusjoner for ungdom, institusjoner for ungdommer med alvorlige atferdsvansker, akutt- og utredningsinstitusjoner, rusinstitusjoner og enetiltak. Det er den første typen institusjoner jeg har henvendt meg til for informanter til denne studien, ungdomsinstitusjoner (se pkt. 3.4.1).

Barneverninstitusjonene i dag er mangfoldige i form av eierskap, målgrupper og faglig plattform. Ved utgangen av 2020 var 42 % av institusjonsplasserte barn på en offentlig eid institusjon, 33 % var på en institusjon drevet av en ideell aktør og de resterende 35% på en annen privat barneverninstitusjon². På den enkelte barneverninstitusjonen bor det som regel 4-8 unge hvor hver enkelt har sitt eget soverom, og institusjonen tilbyr fellesarealer med kjøkken, stue og aktivitetsrom. De fleste ansatte ved barneverninstitusjoner i Norge har helse- og sosialfaglig bakgrunn (Backe-Hansen et al., 2017).

Bufetat skal kvalitetssikre barneverninstitusjonene, og det stilles krav til kvalitet som følges opp gjennom Statsforvalterens tilsyn. Institusjonene skal drives etter gjeldende regelverk, ha en definert målgruppe og en formulert målsetting for sin faglige virksomhet, og sørge for at barna får forsvarlig omsorg og behandling (Bufdir, 2020). Barneverninstitusjonene er regulert av barnevernslovens kapittel 10 (2021) som slår fast at institusjonene skal legge til rette for barnas medvirkning, samvær med andre og bevegelsesfrihet innenfor rammene av barnas trygghet og trivsel. Gjennom forskrifter (Forskrift om internkontroll i institusjoner, 2018; Rettighetsforskriften, 2011) stilles det krav til kvalitet og til ivaretagelse av beboernes rettigheter. Med mindre de unge bor på barneverninstitusjonen som et frivillig hjelpetiltak, utøver barneverninstitusjonene den daglige omsorg for barnet på vegne av barneverntjenesten jfr. barnevernslovens § 5-4, mens foreldrene beholder foreldreansvaret i spørsmål som ikke omhandler den daglige omsorg (for eksempel deltakelse i forskning for barn under 16 år). Barnet og foreldrene har rett til samvær med hverandre og fylkesnemnda (eller rettslig ankeinstans) har i sin dom tatt stilling til omfanget av dette. Barneverninstitusjonen kan i samråd med barneverntjenesten og i tråd med barnets beste legge til rette for mer kontakt mellom barn og foreldre, men kan ikke innskrenke det samværet som er bestemt.

---

² [11361: Barn i barnevernsinstitusjoner per 31. desember, etter alder, eierskap, institusjonstype, statistikkvariabel, år og region. Statistikkbanken \(ssb.no\)](#)

Styrkingen av barns rettigheter frem til i dag er i tråd med det moderne synet på barn som kompetente aktører som også er nedfelt i barnekonvensjonen. Fra 2018 ble barnets medvirkning og rettigheter styrket ytterligere i barnevernloven (Endringer i barnevernloven, 2021, Bufdir, 2021, 13. september), hvilket følges opp i den nye barnevernsloven (2021).

Endringsloven skjerpet kravene når det gjaldt bemanning og kompetanse og utdanning ved barneverninstitusjonene, i form av å kreve relevant bachelorgrad for faglig personell og relevant master for ledere og stedfortredere. Målet er at denne lovfestingen på sikt skal sikre en kompetanseheving på alle landets barneverninstitusjoner (Bufdir, 2022). Den norske regjeringen oppnevnte i 2022 *Barnevernsinstitusjonsutvalget*, som skal utrede hvordan barneverninstitusjoner ivaretar beboernes behov og hva som kan gjøres for at barn og unge får enda bedre hjelp under opphold på barneverninstitusjon (Barnevernsinstitusjonsutvalget, u.å.). Barnevernsinstitusjonsutvalget legger til grunn at det er nødvendig med endringer som sikrer at barna opplever større grad av normalitet og trygghet og at barna får tid og ro til å skape og opprettholde trygge relasjoner. Arbeidet skal munne ut i en NOU med endelige tilrådninger i oktober 2023.

1.3 Sosialfaglige perspektiver på arbeid på barneverninstitusjon

Ansatte og ungdommers forståelser av hva profesjonsutøvelse på en barneverninstitusjon kan være bidrar til å skape handlingsrommet for å utvikle relasjoner seg imellom. I denne avhandlingen legger jeg hovedvekt på sosialt arbeid som faglig perspektiv på arbeidet ved barneverninstitusjoner. Jeg vil også redegjøre for begrepet miljøterapi, ettersom planer for barneverninstitusjoner i Norge anvender dette begrepet som betegnelse for de ansattes arbeid, og at det også er det begrepet de ansatte selv bruker. Andre fagbegreper som brukes om arbeid ved barneverninstitusjoner er barnevernfaglig og sosialpedagogisk arbeid, som i denne avhandlingen blir forstått som perspektiver som favnes av sosialt arbeid.

1.3.1 Sosialt arbeid

Det er mange oppfatninger av hva sosialt arbeid er, og hvordan man kan definere sosiale problemer, hvilket kan henge sammen med at det er utfordrende å finne én definisjon som gjenspeiler det sosiale arbeidets kompleksitet (Uggerhøj, 2008). Sosialt arbeid er et tverrfaglig og tverrvitenskapelig felt, i form av at sosialt arbeid som vitenskapelig disiplin, praktisk profesjon og utdanning også trekker på kunnskaper og innsikter fra andre disipliner som psykologi, sosiologi, jus, antropologi osv. Kjernen i sosialt arbeid er at sosialarbeideren

skal hjelpe personer med sosiale problemer, og skape endring, gjennom en integrert anvendelse av teorier, verdier og ferdigheter (Berg et al., 2015; Vindegg, 2021).

Levin (2021) peker på at sosialt arbeid står i spenningsfeltene individ-samfunn, teori-praksis og makt-hjelp. Helt siden Mary Richmond introduserte sosialt arbeid som en egen profesjon i 1889 har spenningsfeltet individ-samfunn og begrepet personen-i-situasjonen hatt en sentral plass som profesjonens analyseenhet (Levin, 2021). Begrepet handler om at hjelperen må forstå samspillet mellom individets sosiale problemer og konteksten det opptrer i.

Spenningsfeltet individ-samfunn dreier seg om hvordan forholdet mellom personen og situasjonen er i et dynamisk, gjensidig samspill. En vanlig fremstilling av sosialt arbeid er at det kan foregå på individuelt-, gruppe- og samfunnsnivå og at sosialarbeideren ofte veksler mellom disse (Berg et al., 2015). Det blir fremhevet at en samfunnsmessig helhetsforståelse er grunnleggende for sosialt arbeid og at kunnskap om relasjoner mellom mennesker og samfunn er sentralt (Solem & Hansen, 2018). I tråd med dette påhviler det også sosialarbeideren et ansvar for å engasjere seg i forhold i samfunnet som kan bidra til utvikling og opprettholdelse av sosiale problemer. Arbeidet på barneverninstitusjonen kan forstås som sosialt arbeid på både individ-, gruppe- og samfunnsnivå. Individuelt med den enkelte ungdom og på gruppenivå, gjennom arbeid med ungdomsgruppa som til enhver tid bor der. Sosialarbeiderne på institusjonen kan også engasjere seg i institusjonens nærmiljø, samt synliggjøre utfordringer ved institusjonsomsorgen og barnevern mer generelt i den offentlige debatten og således også arbeide på samfunnsnivå. Sosialt arbeid karakteriseres nettopp av å veksle mellom nivåene, hele tiden med en bevissthet om samspillet mellom disse (Berg et al., 2015).

Flere har løftet frem spenningsfeltet teori og praksis som et grunnleggende trekk ved sosialt arbeid som profesjon (Levin, 2021; Christoffersen, 2022; Halås, 2022). Et grunnleggende krav for å definere noe som en profesjon, er nettopp at innsatsene hviler på vitenskapelig grunnlag (Blom & Morén, 2015). Et siktemål er at det sosiale arbeidet skal befinne seg i et balansert forhold mellom teori og praksis fremfor enten i praksis eller i teori (Christoffersen, 2022; Uggerhøj, 2008). Sosialarbeiderens yrkesutøvelse innebærer et komplekst samspill hvor teori og praksis er innvevd i hverandre og kommer i spill i konkrete situasjoner (Halås, 2022). Sosialarbeideren skal ha kunnskap om teorier og metoder som har relevans for den enkelte klients situasjon, og utvikle sin fagkunnskap i tråd med arbeidserfaring og tilpasse sine intervensjoner til klienten, situasjonen og samtidig ivareta kravet om likeverdig behandling (Ejrnæs, 2016). Dette er i tråd med samfunnets forventninger knyttet til å være en

profesjonell yrkesutøver, i form av å kunne anvende kunnskap i konkrete situasjoner i tråd med profesjonens verdigrunnlag (Blom & Morén, 2015; Evetts, 2013). I denne avhandlingen er det sentralt hvordan teori kommuniseres som relevant for praksis og derigjennom hvordan teoretiske forståelser av sosialt arbeid kan ha betydning for forståelser av handlingsrommet for relasjoner for ungdom og ansatte.

Spenningsfeltet makt-hjelp er i denne avhandlingen sentralt på flere måter. Plassering av barn på institusjon er noe av det mest inngripende barneverntjenesten kan beslutte som tiltak. For barnet eller den unge som bor på institusjon kan makten oppleves særlig nærværende, i form av at barnet har flyttet fra familien og til et sted profesjonelle har som sin arbeidsplass. Den unge blir omgitt av nye autoritetspersoner som er mange, og som går i turnus. Den unge må dele bolig med andre unge hen ikke kjenner, må tilpasse seg forventninger og krav fra fremmede, tilpasse seg nye rutiner, spørre om lov til ting de tidligere kunne bestemme selv, finne ut av hvem de liker og kan stole på osv. Samtidig kan man argumentere for at barneverninstitusjonen som tiltak også er et eksempel på hvordan hjelpen er en del av makten, og makten er en del av hjelpen, både med tanke på at barnet blir flyttet for å sikre den omsorgen barnet er i behov for, men også hvordan de ansatte kan anvende makt produktivt for å kunne være til hjelp for barnet. Slik er hjelpen inngripende i sin form, både overfor barnet og barnets foresatte, samtidig som inngrepet er orientert mot å ivareta barnets behov, med målsetting om inklusjon i samfunnet for den enkelte og for gruppen av ungdommer barneverninstitusjonen til enhver tid har boende. Makten som virksom i hjelpen er et sentralt omdreiningspunkt i denne avhandlingen, og er grunnen til at jeg har latt meg inspirere av den franske filosofen Michel Foucaults teorier om makt. Jeg vil komme tilbake til hvordan Foucaults innsikter om makt, som til stede over alt og i alle relasjoner og som produktiv, er sentralt i denne avhandlingen.

Uggerhøj (2008) fremhever at sosialt arbeid vanskelig kan gis en fast definisjon, fordi det er en virksomhet som hele tiden konstrueres i takt med skiftende normer, verdier og samfunnsforhold. Videre fremhever han at kompleksiteten også henger sammen med at flere forståelsesmåter og logikker kan være i spill samtidig og disponere for ulike praksiser. I tråd med dette hevder Payne (2021) at det sosiale arbeidet konstrueres i en samfunnskontekst og at det skjer gjennom en gjensidig påvirkning mellom sosialarbeider, klienter og organisasjoner/ kontekster (s. 28-31). Payne peker på hvordan dette skjer i en sirkulær påvirkning mellom arenaer, nivåer og aktører. Han fremhever de tre arenaene; den politiske/ sosialideologiske arena, profesjonsutøvelsesarenaen og klient/sosialarbeider-arenaen. En slik

betoning av at sosialt arbeid er noe som kontinuerlig konstrueres, er i tråd med hvordan denne avhandlingen har sett på hva planer, ansatte og ungdom kommuniserer om sosialt arbeid, mer spesifikt om handlingsrommet for relasjoner. Det sosialfaglige arbeidet med ungdommen innebærer en forståelse av ungdommen i kontekst, i komplekse sammenhenger med møtet med sosialarbeideren, barneverninstitusjonen og sosialpolitiske og verdimeslige strømninger som knytter seg til virksomheten. Disse kontekstene har skiftet historisk og er bakgrunnen for at jeg i denne avhandlingens artikkel 1 undersøker det historisk situerte handlingsrommet til ansatte og ungdom på tre historiske tidspunkter.

1.3.2 Sosialt arbeid som etisk arbeid

Paynes (2021) betoning av hvordan sosialt arbeid konstrueres i det konkrete møtet mellom sosialarbeider og klient, gjenspeiles også i sosialt arbeids verdigrunnlag og profesjonsetikk. Sosialarbeideren stiller seg ikke utenfor situasjonen og analyserer personen-i-situasjonen som analyseenhet, men inngår selv i samspill med personen(e), tar innover seg deres perspektiver og utøver skjønn og dømmekraft i individuelle og ofte uforutsigbare situasjoner (Fossestøl, 2013). Hjelperen inngår således i forståelsen av personen i situasjonen, ettersom både hjelperen og institusjonen og systemet hen er en del av også inngår i personens situasjon. Hjelpen og relasjonen konstrueres i samspill, men hjelperen har et overordnet etisk og faglig ansvar. Å arbeide med mennesker og det sosiale knytter seg gjennomgående til etiske spørsmål, og etikk, moral og verdier står derfor sentralt i sosialt arbeids praksiser og teorier.

Christoffersen (2022) hevder at profesjonsetikken er et sentralt, grunnleggende kjennetegn som er koplet til yrkets definisjon av seg selv som profesjon. Når sosialt arbeid gjøres, aktualiseres kunnskap, ferdigheter og verdier i samspill og slik er profesjonsetikken alltid i spill i sosialfaglige praksiser. Profesjonsetikken er i samspill med den profesjonelles personlige kompetanse (Skau, 2017), som innebærer hvem sosialarbeideren er i møte med klienten, og som også dreier seg om å kunne være personlig. Den personlige kompetansen henger også sammen med teoretisk kunnskap. Ejrnæs (2016) knytter etikk i sosialt arbeid til teori-praksis dimensjonen og hevder teoretisk kunnskap er en grunnleggende forutsetning for å kunne handle etisk i den konkrete situasjonen. Gjennom teoretisk kunnskap får sosialarbeideren en bredere mulighet til forståelse av klientens situasjon, og kan dermed danne et grunnlag for innlevelse og empati. Profesjonsetiske spørsmål er altså innleiret i teoretisk kunnskap og kommer i spill i samkonstrueringen av det sosiale arbeidet i de konkrete møtene mellom sosialarbeider og klient.

Kunnskap og kompetanse i sosialt arbeid handler i forlengelsen av dette om praktisk kunnskap, og sosialarbeideren må hele tiden håndtere usikkerhet, forskjellighet og vanskelige etiske dilemmaer (Fossestøl, 2013). Banks (2016) avviser at etiske dilemmaer i sosialfaglig praksis kan ivaretas av generelle etiske prinsipper, og bringer inn perspektivet etisk arbeid som en alternativ forståelse. Etisk arbeid innebærer en bevisstgjøring av dimensjonene i sosialarbeiderens praksiser, som Banks deler inn i 7 bestanddeler. Den første dimensjonen, 'framing work', handler om hvordan sosialarbeideren kontekstualiserer og kategoriserer de situasjoner hen står i, og identifiserer etiske elementer gjennom kritisk refleksjon. Den andre dimensjonen er rolleavklarende arbeid, som handler om en bevissthet om de rollene sosialarbeideren inntar og hvordan hen fyller sin rolle, herunder å vurdere graden av nærhet og avstand til den enkelte bruker. Rolleavklaring er også noe som gjøres i dialog med brukeren. Emosjonelt arbeid er den tredje dimensjonen, som innebærer både å arbeide med egne følelser som oppstår i møte med klienten og situasjonen, som å utvikle empati og medfølelse, og å kunne håndtere følelser og reaksjoner som oppstår spontant, for eksempel frykt eller tristhet. Den fjerde dimensjonen er identitetsarbeid, som handler om hvordan sosialarbeideren konstruerer og forhandler sine sosiale og profesjonelle identiteter, og sitt 'etiske selv', for eksempel som 'god sosialarbeider' eller 'omsorgsfull profesjonell'. Banks legger til grunn at sosialarbeideren konstruerer sine identiteter gjennom tilgjengelige diskurser om blant annet profesjonalitet og om sosialarbeidere. Den femte dimensjonen er begrunnelsesarbeid, som handler om betydningen av at sosialarbeideren kan artikulere og begrunne sine etiske vurderinger i konkrete tilfeller. Den sjette dimensjonen, relasjonsarbeid, involverer arbeidet å engasjere seg i andre og bygge tillitsforhold, gjennom å være oppmerksom og sensitiv og ta ansvar for relasjonen, hvilket Banks hevder involverer alle de andre dimensjonene ved etisk arbeid. Den syvende dimensjonen, 'performance work', handler om hvordan sosialarbeideren opptrer og hvordan hen arbeider med hvordan hen oppfattes av andre. For eksempel kan dette relevant i samspill med det emosjonelle arbeidet, når det gjelder å signalisere forståelse og empati også i situasjoner hvor sosialarbeideren kjenner på andre følelser. I denne avhandlingen er Banks perspektiver særlig relevant for å belyse dimensjoner ved hva som inngår i sosialarbeiderens profesjonalitet, og hvordan etiske spørsmål er innvevde i det sosiale arbeidet ved barneverninstitusjoner. Banks fremhever at den profesjonelle dimensjonen ved relasjonen for klienten kan fremstå som uklar, og at det krever et arbeid både for sosialarbeideren selv og for sosialarbeideren i samspill med klienten, å kunne utvikle en felles forståelse av hva relasjonen kan innebære for dem begge.

Hvordan sosialfaglige og profesjonsetiske forståelser får betydning for handlingsrommet for relasjoner mellom ungdom og ansatte er et tilbakevendende spørsmål i avhandlingen.

1.3.3 Miljøterapi

IFSW (International Federation of Social Workers, 2014) vektlegger at sosialt arbeid skal fremme sosial endring og utvikling og bidra til sosial utjevning og myndiggjøring, hvilket samsvarer med hovedlinjene i formålet med miljøterapi. Ved barneverninstitusjoner i Norge brukes begrepet miljøterapi som betegnelse for arbeidet ved institusjonen og jeg vil derfor presentere begrepet her.

Miljøterapi som behandlingsform ble i Norge introdusert på 60-tallet, og fikk stor påvirkning på utviklingen av behandling innen psykisk helsevern (Fedøy & Gerhardt, 2020; Skårderud & Sommerfeldt, 2013). Forløperen til denne forståelsen av miljøterapi var behandlingsformen «Det terapeutiske samfunn» som ble utviklet i England for behandling av traumatiserte mennesker (Malt, 2022, Socialstyrelsen, 2022). Det terapeutiske samfunn ble innført som en behandlingsmetode også i rusbehandling, hvilket innebar at de innlagte måtte delta i fellesskapet, med aktiviteter og gruppemøter som innebar samhandling med andre.

Behandlingsformen fikk betydning for utviklingen av familie- og gruppebehandling og miljøterapi. I sin begynnelse var forståelser av miljøterapi knyttet til sosialpedagogikk og psykologiske perspektiver på behandling (Messel, 2014). Innenfor behandlingsinstitusjoner er det noen felles prinsipper knyttet til miljøterapi som behandlingsform med tanke på at tilbudet er frivillig; man skal opprettholde kontakt med samfunnet utenfor, deltakerne forventes å delta i både egen og andres behandling og hverdagssituasjoner utnyttes til å bearbeide og reflektere over utfordringer, samt til bevisstgjøring om hvordan man fungerer og virker på andre (Socialstyrelsen, 2022; Skårderud og Sommerfeldt, 2013).

Når det gjelder miljøterapi som begrep for barneverninstitusjoner i Norge i dag, brukes begrepet bredt som en faglig betegnelse for virksomheten. Miljøterapi er et flertydig begrep, og institusjoner kan ta utgangspunkt i ulike teoretiske forståelser og metoder selv om de definerer arbeidet som miljøterapeutisk (Lillevik, 2020). Erik Larsen har hatt stor betydning for det miljøterapeutiske feltet gjennom de 50 årene han har vært, og fortsatt er, engasjert i institusjonsomsorgen i Norge (Stokvold et al., 2020). Larsen fremhever at de ansatte ved barneverninstitusjonen, både miljøterapeuter og ledelse, sammen skal tilrettelegge miljøet rundt ungdommen og slik berede grunnen for at barn og unge selv kan «arbeide på sin egen forandring og utvikling». Han trekker fram at todelingen av begrepet, miljø og terapi, innebærer arbeid med miljøet og samtidig med å skape endring: å «organisere for å

muliggjøre» (Larsen, 2022, s. 17). Slik betoner han viktigheten av hvordan miljøet rundt ungdommen er organisert som avgjørende for at ungdommen skal kunne utvikle seg.

Omsorg er et element i miljøterapi ved barneverninstitusjoner, og sentralt i både barnevernsloven (2021) og rettighetsforskriften (2011), som noe som skal finnes i relasjonene og ytes fra miljøterapeutene (Lillevik et al., 2020). Omsorg forstås ofte som et hverdagsbegrep, noe som «alle kan» og som i forelder-barn relasjonen så å si kommer av seg selv, men som på barneverninstitusjonen også forstås med et faglig innhold. Fenomenet omsorg er av relasjonell karakter, og hvorvidt en handling kan beskrives som omsorg vil derfor avhenge av relasjonen aktørene imellom og interaksjonen der og da. Omsorg betegner altså noe som oppstår i en relasjon og i en kontekst og som vil kunne karakteriseres på mangfoldige måter (Neumann, 2016). Miljøterapeuters omsorg på barneverninstitusjonen er gitt i en avhengighetsrelasjon, hvor ungdommene er avhengig av miljøterapeuten. Dilemmaer og utfordringer som knytter seg til omsorg som fenomen i en profesjonell kontekst har således paralleller til dilemmaer og spenninger som Levin (2021) beskriver i sosialt arbeid³.

Landmark og Olkowska (2016) fremhever at miljøterapi er en faglig virksomhet som fokuserer på samvær og relasjonelle erfaringer. De deler miljøterapien inn i fem kategorier: Det systematiske prinsipp handler om at virksomheten planlegges, at det er sammenheng mellom institusjonen ideologi, faglige forankring, praksis og holdninger. Det relasjonelle prinsipp, i form av relasjonen mellom ungdom og miljøterapeut, sees som grunnleggende for virksomheten og avgjørende for virkningen av tiltaket. Videre understreker de verdien av at aktiviteter og samvær gir et felles fokus for oppmerksomhet slik at opplevelser og følelser kan deles. Det strukturelle prinsipp omhandler strukturer i hverdagslivet som vekketider og måltider, men også organisatoriske strukturer som vaktordninger og møteplan. Prinsippene om kunnskap om miljøfaktorer og samspillet mellom dem, omhandler kunnskap om kontekstuelle faktorer og hvordan de ansatte kan utnytte kontekstuelle faktorer både planmessig og spontant. Prinsippet om helhet i den terapeutiske prosessen innebærer en bevissthet om det prosessuelle ved arbeidet både knyttet til den enkelte ungdom og ungdomsgruppen, men også knyttet til institusjonens historie og personalets prosess. Landmark og Olkowskas (2016) inndeling av miljøterapi i disse fem kategoriene eller

---

³ For en nærmere drøfting av omsorg i en sosialfaglig kontekst se for eksempel Neumann, C. B. (2012). Omsorgsetikk i barnevernet. *Sosiologi i Dag*, 42(3-4). <http://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/1021>

Neuman, C. B., Olsvold, N. og Thagaard, T. (2016). Omsorgarbeidets sosiologi. Fagbokforlaget.

analyseenhetene, gjør det mulig å få øye på hvordan miljøterapi er sammensatt av flere virksomme faktorer.

Det finnes en rekke faglige forankringer, metoder og ideologier som barneverninstitusjoner kan knytte til sin virksomhet, så fremt det ivaretar beboernes behov og rettigheter. Landmark og Olkowska (2016) peker på at miljøterapiens eklektiske karakter innebærer en åpning for en rekke tilnæringer hvilket har banet vei for en rekke tilnæringer som PMTO, MultifunC, kognitiv atferdsterapi, dyreassistert miljøterapi blant andre. Traumebevisst omsorg (se for eksempel Amble & Dahl-Johansen, 2019; Jørgensen & Steinkopf, 2013) og mentalisering (se Skårderud & Sommerfeldt, 2013) er to begreper som i særdeleshet har fått gjennomslag i barnevernfaglig praksis, også i barnevernets institusjoner. Tilnæringerne er ikke spesifikke metodikker, men handler om en forståelse og holdning overfor beboerne og til arbeidet ved institusjonen (Neumann, 2017). Tilnæringerens grunnholdninger har paralleller til sosialt arbeids verdigrunnlag som handler om å skape trygge relasjoner gjennom anerkjennelse og tilstedeværelse, og som igjen vil berede grunnen for endringsarbeid.⁴

Barneverninstitusjoner har til felles at de definerer sitt arbeid som miljøterapeutisk, men skiller seg likevel fra hverandre når det gjelder teoretisk forståelse og metodikk (Lillevik, 2020). Dette er en styrke ved miljøterapi med tanke på at virksomheten kan tilpasses målgruppe og den enkelte bruker, men også en utfordring dersom virksomheten blir uklar og opp til den enkelte ansatte (Lillevik, 2020; Landmark & Olkowska, 2016). I denne avhandlingen har jeg ikke gått nærmere inn i den enkelte barneverninstitusjons metodiske tilnæringer, men kun forholdt meg til informantenes uttalelser slik de trer frem i intervjuer og i møter. Dette innebærer at institusjonene kan ha ulik faglig forankring og metodikk, men utvalget har det til felles at de er definert som omsorgsinstitusjoner (se mer om utvalg i kap. 3). Jeg benytter sosialt arbeid som overordnet faglig betegnelse på arbeidet ved barneverninstitusjonen, men benevner i noen grad de ansatte som miljøterapeuter, da dette er stillingsbetegnelsen de ansatte selv bruker ved barneverninstitusjoner i Norge i dag.

1.3.4 *Barneverninstitusjonen som hjem og arbeidsplass*

Flere har pekt på det særegne ved at arbeid på barneverninstitusjonen innebærer at det sosiale arbeidet skjer der ungdommene bor. Barnevernsinstitusjonsutvalget (u.å) peker på at hvordan institusjonen ser ut, antall ansatte og ansattes praksiser kan utfordre hvorvidt ungdommene

---

⁴ For en kritisk diskusjon av traumebevisst omsorg og mentalisering i barnevernfaglig sammenheng se Per Lorentzens bidrag "Mentalisering og barnevernet. En kritisk drøfting" (2019) og "Traumebevisst omsorg. Et skritt frem og to til siden" (Tidsskriftet Norges barnevern. 2019).

erfarer barneverninstitusjonen som hjem. Det knytter seg en rekke dilemma til at institusjonen samtidig er et hjem og en arbeidsplass (se bl.a. Garsjø, 2008), som kan medføre noen særlige utfordringer for både ansatte og barn. De ansattes arbeid med å skape trygghet for de unge som bor på institusjonen, kan sett fra ungdommenes ståsted motarbeides av kontrasten som ligger i at de ansatte kommer og går etter en bestemt turnus til forskjell fra familiepraksiser i «ordinære» hjem. Dette var også en av dimensjonene Goffman (1961) så som sentral sin bok om det som kjennetegner totale institusjoner. I de ansattes arbeid med å skape et hjem for barna kan det hjemlige utfordres ikke bare av de ansattes turnus og hvordan det etableres relasjoner mellom de som oppholder seg ved institusjonen (både unge og ansatte), men også av de unges tidligere erfaringer med et hjem og forventninger til det hjemlige (Noddings, 2006). Særlig kan det hjemlige utfordres av institusjonelle preg ved virksomheten, slik som gjennom regler og rutiner, det at noen barn flytter ut og andre flytter inn, byggets utforming og beliggenhet og at de unge har bedre relasjoner til noen ansatte enn til andre (Lillevik & Ulset, 2020; Sommerfeldt, 2022). Et institusjonelt preg på barneverninstitusjonen risikerer å gå ut over beboernes trivsel og kan gjøre overgangen fra barneverninstitusjonen til et hjem større (Mik-Meyer, 2018).

I en svensk studie av vanlige barns pendling mellom skole, hjem og fritidsaktiviteter, legger forskerne særlig vekt på hjemmet som arena for å utforske sin selvstendighet når de kan få være hjemme alene, uten voksnes tilsyn, spille spill, lage mat osv. (Lago og Elvstrand, 2022). Som jeg skal diskutere kan opplevelsen av hjemlighet se ut til å være nært forbundet med mange unges identitetsarbeid som normal/unormal i forbindelse med sine muligheter til å regulere og selv være med på å bestemme hvilke voksne de vil inngå i tillitsfulle relasjoner til, og hvilke de vil holde på avstand. Mange barn og unge har i dag erfaringer med å vokse opp i flere hjem og kan derfor ha med seg flere forståelser av hjem. Et hjem involverer kontinuitet av personer og vaner og det kan være av betydning for de unge og ansatte å reflektere over hvordan de sammen kan skape opplevelse av tilhørighet og trygghet (Noddings, 2006). Noddings argumenterer for at hjemmet ikke trenger å være et hus eller et permanent tilholdssted, men at det for den enkelte kan være mange egenskaper ved bostedet og beliggenheten som spiller inn. Det viktige er å skape et rom for bevisstgjøring omkring de individuelle forskjellene for på denne måten å understøtte konstruksjonen av et hjem, selv om det er midlertidig, hevder hun.

Hjem er noe som gjøres og skapes, gjennom kommunikasjon, sosiale relasjoner og samskaping av tilhørighet (Aarseth, 2011). Ofte knyttes assosiasjoner av hjem til følelser og

et sted å dra til som også innebærer å trekke opp grenser mellom det kjente og det ukjente (Widerberg og Kummen, 2012). Ungdom på barneverninstitusjon kan betegne institusjonen som sitt hjem, i form av at det er det stedet de bor over en viss tid, og med en viss regularitet av hvilke andre personer de forholder seg til. Noen vil betegne både familiehjemmet og institusjonen som sine hjem i denne perioden, andre vil omtale kun én av disse arenaene som sitt hjem. Douglas (1991) understreker at et hjem ikke nødvendigvis er synonymt med noe godt, eller med lykke, men at et hjem innebærer et sted, hvor det er en viss regularitet over inventaret og hvem som er der. Videre peker hun på at hjemlige praksiser innebærer komplekse sammenhenger mellom hvem som har ansvar for hva, hvem som gjør hva, i hvilke rom, samt hvordan hjemmet som symbol innebærer både minner og forventninger til mennesker og til fremtidige handlinger og hendelser. Hva den enkelte forstår som hjem kan ofte være uutalt og selvfølgeliggjort, hvilket medfører at de individuelle forståelsene ikke blir løftet frem og reflektert over. Erkjennelsen av at erfaringer og forståelser av hjem er individuelt og ulikt, understreker at dette er et tema som ungdom og ansatte kan ha nytte av å utforske sammen. Jeg vil komme tilbake til hvordan barneverninstitusjonen kan være et hjem og hvordan dette kan utfordres på flere måter.

1.3.5 Sosialarbeiderens handlingsrom på barneverninstitusjonen

Avhandlingens utgangspunkt er å utforske handlingsrommet for relasjoner mellom ansatte og ungdommer ved barneverninstitusjonen. Handlingsrom er forstått som noe som konstrueres i det konkrete møtet, fremfor et spesifikt og innrammet rom for handling. Profesjonsutøverens handlingsrom er ikke statisk, men blir kontinuerlig formet av profesjonsutøverens egne ytre og indre begrensninger og muligheter, samfunnsutviklingen, tjenesteutvikling, utdanningene, strukturelle betingelser, kollegialt fellesskap, erfarings- og profesjonskompetanse m.m. (Schönfelder et al., 2018).

Kroken (2015) utforsker handlingsrommet for ansatte i barneverntjenesten til å svare på barn og unges behov, og peker på utfordringer med å imøtekomme tre til dels motstridende forventninger samtidig. Den første er barnets behov i fokus, som hun knytter til nærhetsetikkens betoning av det absolutte ansvaret for den andre og for å stille seg åpen for den andres subjektivitet. Den andre er kravet om rettferdig behandling i tråd med verdier knyttet til likhet og å få tilgang på samme beskyttelse og samme tjenester. Den tredje forventningen er at tjenestene skal være effektive og at ressursene skal utnyttes på en god måte. Disse forventningene peker ut et handlingsrom, som både kan innebære muligheter og begrensninger for hvilke praksiser sosialarbeideren anser som mulige i en konkret situasjon.

Krokens inndeling er også relevant for en sosialarbeider på en barneverninstitusjon som har ansvar for konkrete ungdom med individuelle erfaringer og behov. Samtidig som appellen fra den enkelte ungdom kan gjøre seg gjeldende må sosialarbeideren også forholde seg til ungdomsgruppen i sin helhet, og samtidig i et rettferdighetsperspektiv vurdere sine praksiser opp mot den generelle størrelsen ungdom på barneverninstitusjon og deres rettigheter ved opphold på barneverninstitusjon. Dimensjonen knyttet til rettferdighet og likhet kan ved barneverninstitusjonen gjøre seg gjeldende i form av at de er et kollegafellesskap som sammen skal ivareta oppgavene rundt de enkelte ungdommene. Dette kan medføre at de sammen skaper et spesifikt handlingsrom som kan medføre en begrensning som følge av en kollegial lojalitet og et ideal om å ivareta en enhetlig praksis. Praksisene er også rammet inn av institusjonens egne planer for virksomheten og politisk styring regionalt og statlig, og med en målsetning om at virksomheten skal være økonomisk forsvarlig og kunne vise til en planmessighet i sitt arbeid med å gjøre ungdommene til ansvarlige samfunnsborgere. Forventningene kan innskrenke handlingsrommet for sosialarbeidere, men kan også klargjøre foretrukne praksiser fremfor andre og derigjennom muliggjøre praksiser. Kroken peker på at ansatte kan reagere med å styre seg selv på måter som gjør at systemet virker, og finner løsninger innenfor de rammene som gjelder. Hun peker imidlertid på at «det er først når en kjenner landskapet en beveger seg i, at en kan ta handlingsrommet som ligger der» (Kroken, 2015, s. 7).

Den profesjonelles handlingsrom kan ofte være større enn den enkelte antar (Pettersvold og Østrem, 2018), og det er derfor viktig med kritisk refleksjon og en kultur i kollegiet når det kommer til å løfte frem undring, motsigelser samt ulike forståelser og perspektiver på det man står overfor (Halås, 2022). Jeg vil komme tilbake til perspektiver på sosialarbeiderens handlingsrom i avhandlingens kapittel 2.2.1, forstått gjennom Foucaults perspektiver på makt og diskurser.

1.4 Avhandlingens forskningsfelt

Jeg vil i det følgende presentere forskning som denne avhandlingen knytter an til og som befatter seg med tilgrensende tema som er relevant for spørsmål som reises i avhandlingen. Jeg har sett på forskning om barn og unges erfaringer med hverdagslivet på barneverninstitusjon, og forskning om ansattes forståelsesmåter av ungdommene og av sosialfaglige praksiser på barneverninstitusjonen. Videre har jeg sett på forskning som har undersøkt barneverninstitusjonen som særegen kontekst for hverdagsliv.

Hvordan et samfunn håndterer barn som ikke kan bo med sine foreldre er svært ulikt på verdensbasis, hvilket gjør det utfordrende å sammenlikne internasjonal forskning på dette temaet. Jeg har sett etter forskning om barneverninstitusjoner som faglig, ideologisk og organisatorisk har relevans for en studie av barneverninstitusjoner i en norsk kontekst. Hovedtyngden av forskning som presenteres her er derfor fra en vestlig kontekst, med særlig vekt på nord-europeisk forskning. På tvers av landene er det forskjeller på hvordan barneverninstitusjoner er drevet og utformet og hvilke faglige perspektiver som ligger til grunn for hvilke barn og unge som får et tilbud om plass. Likevel er det en rekke studier som tilbyr interessante funn og perspektiver opp mot denne avhandlingens tematikk. I det følgende vil jeg presentere avhandlingens forskningsfelt i kategorier som er særlig relevante for avhandlingens problemstilling: «barn og unges erfaringer med å bo på barneverninstitusjon», «profesjonelle forståelsesmåter av barn og unge som bor på barneverninstitusjon» og «barneverninstitusjonen som særegen kontekst for hverdagsliv»

1.4.1 Barn og unges erfaringer med å bo på barneverninstitusjon

I dette avsnittet vil jeg se nærmere på hva andre studier har funnet om barn og unges erfaringer fra å bo på barneverninstitusjon, herunder erfaringer med relasjoner til beboere og ansatte samt erfaringer med hverdagslivet i denne konteksten. Studier av norske barneverninstitusjoner på 2000-tallet har i særlig grad sett på barns opplevelser og medvirkning samt deres mestringsstrategier ved opphold på institusjon (Storø et al., 2017).

En rapport om fosterhjem og barneverninstitusjoner i Sverige (Vårdanalys, 2018) gjennomførte fokusgrupper og intervjuer med unge med erfaring fra offentlig omsorg og fant at følgende områder er sentrale for å sikre kvaliteten på oppholdet: deltakelse og medvirkning, sosiale relasjoner og trygghet, utdanning og fritid, helse, omsorg og selvstendighet. Forskerne peker på at disse kriteriene samsvarer med intensjoner i lover og forskrifter og med annen forskning som fremhever hva som er vesentlig for å sikre kvalitet på institusjonstilbudet til barn og unge (Vårdanalys, 2018). I en kvantitativ undersøkelse i Danmark rapporterte tre av fire barn og unge på institusjoner at de føler seg «holdt av» der de bor, og at de voksne på stedet støtter dem sosialt (Lausten & Jørgensen, 2017). I Norge fant Rambøll (2016) at 65 % bekreftet påstanden «Alt i alt har jeg det bra her jeg bor nå» og 79 % var helt eller litt enige i at de følte seg trygge der. I både den danske og norske undersøkelsen rapporterer imidlertid barn og unge i fosterhjem om høyere trivsel og opplevd trygghet sammenliknet med barn som bor på institusjon (Lausten & Jørgensen, 2017; Rambøll, 2016). Rambøll (2016) peker på flere mulige årsaker til dette, som for eksempel plasseringsgrunnlag

og at unge på institusjon potensielt kan ha en mer sammensatt problematikk som årsak til at de ikke bor i fosterhjem. Videre inkluderer unge på institusjon ungdom som er plassert med bakgrunn i atferdsproblemer og dermed under langt strengere regime enn barn i fosterhjem. Det er likevel viktig å ta på alvor at en betydelig andel av beboere på institusjon rapporterer om mangel på trivsel og trygghet på barneverninstitusjonen (Rambøll, 2016).

Et hverdagsliv på barneverninstitusjon bærer preg av gjennomstrømming av ansatte som jobber i turnus, hvilket medfører at ungdommene kontinuerlig arbeider med balansen mellom nærhet og avstand til den enkelte ansatte (Espersen, 2010). Flere studier har sett på hvordan unge beskriver sine relasjoner til de ansatte på barneverninstitusjonen. Flere ungdommer beskriver at hverdagen blir preget av hvem som til enhver tid er på vakt, og relasjonen de har til den enkelte ansatte. Ungdommene i Ulset og Tjelflaat (2013) sin studie om tvang på barneverninstitusjonen understreket at de ansatte må investere tid i relasjonsarbeidet, og uttrykket ønske om stabile relasjoner med gjensidighet og ektefølt interesse. I Novas brukerundersøkelse blant ungdom på barneverninstitusjon (Gautun et al., 2006) kom det frem at det sentrale i å oppnå god kontakt med de ansatte er at de kan snakke med dem om det de ønsker, og (også) kunne krangle eller vise følelser, men likevel være trygge på at relasjonen da ikke settes på spill. Videre kom det frem at de institusjonelle rammene påvirket forholdet mellom de ansatte og ungdommene og at regler og rutiner ved institusjonen påvirket forholdet mellom de ansatte og ungdommene. Det kunne dreie seg om fortrolige samtaler som ungdommene syntes var ukomfortabelt at ble drøftet ansatte imellom, eller at ungdommene fant det unaturlig å ikke ha telefonisk kontakt med ansatte som har fri. Rapporten oppsummerer at selv om begge parter ønsker å være hverandre nær, så er de ansatte forpliktet overfor resten av personalet og arbeidsstedet og ikke bare ungdommen (Gautun et al., 2006).

Ungdom på barneverninstitusjon forteller dessuten at de forsøker å få til en balanse mellom nærhet og avstand også til de andre beboerne på barneverninstitusjonen (Espersen, 2010). Det er en utfordring for de unges opplevelse av kontinuitet at det stadig er en utskiftning i hvem de bor sammen med, hvilket blir en sentral faktor i ungdommenes arbeid med nærhet og avstand til dem de bor sammen med. Gundersen (2021) trekker frem unges aktørskap i form av at de under oppholdet på barneverninstitusjonen selv valgte hvilke ansatte de inngikk i nær relasjon til. Videre vektlegger hun betydningen for ungdommene av å ha erfart minst én nær kontakt med de ansatte, som for noen vedvarer også etter institusjonsoppholdet. Dette hevder hun er vesentlig for å ruste ungdommen til å mestre overgangen til voksenlivet. Gjennom

feltarbeid i hjemmebasert miljøterapi fant Thrana (2014, 2015) at ungdommene kunne åpne for å inngå i en nær relasjon til miljøterapeuten dersom denne viste utholdenhet gjennom ungdommens avvisning i oppstartsfasen. Den utholdenheten, for eksempel overfor ungdom som over tid avviser og ikke viser tegn til endring, ble i intervju med Thrana tematisert som eksempler på kjærlighet gjennom at miljøterapeuten «så bak atferden».

Barns rett til medvirkning står sentralt i forståelser av miljøterapi på barneverninstitusjoner og flere studier har sett på hvordan regler og rutiner spiller en rolle i hvordan de ansatte ivaretar medvirkning i hverdagen ved barneverninstitusjoner. Rambøll (2016) fant at to av tre barn og unge på barneverninstitusjon bekreftet at de fikk bestemme over hverdagen sin, over hva de trengte hjelp til og om «viktige ting som handler om meg». Samtidig rapporterte to av tre at de ikke fikk være med å bestemme reglene på institusjonen. Tjelflaat og Ulset (Ulset, 2010, 2011, 2018; Tjelflaat & Ulset, 2007, 2008; Ulset & Tjelflaat, 2013) har i sine studier om barneverninstitusjoner pekt på hvordan regler, rutiner og øvrige organisatoriske rammer utfordrer fleksibiliteten i det sosiale arbeidet ved institusjonen. De fant at barneverninstitusjonens rammer utfordrer mulighetene for god samhandling og for reell medvirkning. Utformingen av regler og rutiner kan også påvirke hva stedet representerer for ungdommene, om det er først og fremst en institusjon eller om det også er et hjem (Ulset og Tjelflaat, 2013).

Barn og unge er i kontinuerlig utvikling, og oppholdet på barneverninstitusjon kan gripe inn i barn og unges selvforståelser og identitetsutvikling. Jansen (2010) fant i sin studie at ungdommer på barneverninstitusjon kan bli fanget mellom tilgjengelige subjektposisjoner i diskurser om barnevernsbarn. De unge i hennes studie strevde med å posisjonere sin selvforståelse i relasjon til subjektposisjonene offer og problembarn. Jansen understreker at barnevernsbarna har doble utviklingsmessige utfordringer fordi de skal håndtere utfordringer som knytter seg til vanskene i deres omsorgssituasjon, samtidig som de er forventet å mestre overgangen barn-ungdom-voksen i samme grad som ungdom generelt. Også Emond (2012) har sett på hvordan barn og unge i Skottland kan oppleve at deres identitet står på spill når de bor på barneverninstitusjon. Dette henger sammen med at det potensielle stigmaet ved å bo på barneverninstitusjon hefter ved deres egen identitet. For noen medfører dette at de forsøker å skjule hvor de bor, hvilket kan føre til en vedvarende redsel for at det skal oppdages. I intervjuer trakk de unge frem betydningen av jevnaldrende, da også med tanke på at jevnaldrende var personer som valgte å inngå i relasjon til hverandre, til forskjell fra voksenrelasjoner hvor de ansatte var satt til å jobbe med dem. Negård og kollegaer (2020) har

gjort intervjuer med barn og unge i fosterhjem og institusjon og sett på betydningen av å skape et fellesskap for disse barna, hvor de kan dele erfaringer og opplevelser. Denne intervensjonen hadde betydning både i form av å dele opplevelser med jevnaldrende i et trygt miljø, men kanskje særlig med tanke på å skape rom for at barn i samme situasjon kan være en støtte for hverandre og dele erfaringer med den særegne konteksten for oppvekst og hverdagsliv som de ikke deler med andre jevnaldrende.

En sentral oppgave for sosialarbeideren er å understøtte ungdommens utvikling av identitet gjennom tilrettelegging for mestringsopplevelser og i det relasjonelle arbeidet med ungdommen (Thrana, 2014). Espersen (2010) har også i sin kvalitative studie sett på barns identitetsarbeid under oppholdet på institusjon. Hun peker på hvordan barn og unge arbeider med å opprettholde sin identitet, men samtidig utvikle en identitetsforståelse i tråd med de forventningene de møter fra de ansatte på barneverninstitusjonen. Hun hevder at de unge i en eller annen grad må akseptere behovet for endring, men at flere av de unge balanserer dette opp mot å beholde sin integritet og en identitet som de kjenner seg igjen i. Ulset (2016) som har gjort feltarbeid og intervjuer med ungdom og ansatte på barneverninstitusjoner, fant også at det var utfordrende for ungdommene å kople sammen livet utenfor og livet innenfor institusjonskonteksten, hvilket for noen kunne føre til at de vegret seg for å inngå i vennerelasjoner med jevnaldrende. Av denne grunn trakk ungdom frem betydningen av å inngå i relasjoner til og eventuelt å utvikle vennskap med de andre beboerne (Ulset, 2016).

Gjennomgangen viser at tidligere forskning har befattet seg med hvordan barn og unge erfarer oppholdet på barneverninstitusjon. Forskningen har sett på hvordan ungdommene inngår i relasjoner til de ansatte, til andre beboere og til jevnaldrende og hvordan de erfarer hverdagslivet i denne konteksten. Videre er det sett på hvordan ungdommene opplever institusjonens rutiner og hvorvidt de erfarer muligheter for å medvirke. Noe av forskningen har rettet seg mot hvordan oppholdet griper inn i barn og unges identitetsforståelser og utvikling.

1.4.2 Profesjonelle forståelsesmåter av barn og unge som bor på barneverninstitusjon

De ansattes faglige forståelser av barn og unge og arbeidet ved barneverninstitusjonene former deres praksiser og dermed hvordan hverdagslivet ved barneverninstitusjonen utspiller seg. Jeg vil i dette avsnittet trekke frem studier som har sett på hvordan de profesjonelle forstår barn og unge på barneverninstitusjon og det sosiale arbeidet i denne konteksten.

Reime (2017) har sett på hvordan to konkurrerende diskurser om barnet blant ansatte i barneverninstitusjoner, det uansvarlige barnet og det kompetente barnet får betydning for refleksjoner og praksiser knyttet til bruk av tvang og ivaretagelse av barns rettigheter. Hun peker på at hvordan ansatte forstår barnet er viktig for å forstå variasjoner i praksiser knyttet til tvang på barneverninstitusjonen. Hun fant at en forståelse av barnet som uansvarlig kunne åpne for en praksis med tvang, rutiner og kontroll av barnet. Barnet forstått som en aktiv aktør med rettigheter var mindre fremtredende i materialet, hvilket Reime mener kan forklare at barnets rettigheter i varierende grad blir ivaretatt. Espersen (2010) undersøkte hvordan institusjonelle rammer styrte interaksjoner mellom barn og ansatte ved to danske barneverninstitusjoner. Særlig peker hun på betydningen av profesjonelle forståelsesmåter, gjennom å peke på at interaksjoner mellom beboere og ansatte bar preg av et intenst fokus på behandling og dermed beboerne som forandringsprosjekter. Videre retter hun oppmerksomheten mot hvordan barna må tilegne seg spesifikke ferdigheter for å håndtere oppvekst ved en barneverninstitusjon. Schwartz (2007) har i sin studie av barn på institusjon i Danmark sett på hvordan barnas mulighet for deltakelse er rammet inn av de profesjonelles forståelsesmåter. Hun fant at de ansatte i stor utstrekning individualiserte barnas problemer, hvilket satte rammer for de ansattes praksiser og derigjennom vanskeliggjorde barnets utvikling. Schwartz peker på at innsatsen må inneholde et kontekstuel syn på barnet, slik at de profesjonelle også vektlegger betydningen av barnets deltakelse på flere arenaer og relasjon til flere personer og hvordan barnets situasjon er relatert til bredere, samfunnsmessige strukturer.

En problemorientert forståelse av beboerne på barneverninstitusjonen kan påvirke de ansattes praksiser og skape et fokus på behandlings- og endringsarbeid. Lavaud (2018) har i sitt doktorgradsarbeid sett på hvordan normalitet og avvik konstrueres i fortellinger om utsatte barn og unge i Danmark, og problematiserer at fortellinger med fokus på utfordringer er dominerende når det gjelder utsatte barn og unge. Videre peker hun på at barnas handlinger i stor grad fortolkes i et behandlingsperspektiv hvilket medfører en forventning til at barna skal arbeide med egen behandling og utvikling. Lavaud understreker hvordan problematiserende og bekymrende fortellinger skaper et skille mellom normalitet og unormalitet, og mellom riktige og ikke-riktige liv. Hun fremhever betydningen av å skrive frem andre historier om barn på barneverninstitusjoner som kan bidra til å forstyrre rådende forståelser og bidra med nyanser.

Profesjonelle forståelsesmåter knytter seg også til hvordan ansatte ved barneverninstitusjonen forstår nærhet og fysisk kontakt som en del av omsorgspraksisene. Neumann (2017) har sett på hvordan det kroppslige får betydning i de ansattes sensitive tilstedeværelse i samspillet med barna på en barneverninstitusjon. Hun trekker frem inntoget av en traumebasert forståelse av barnets behov, og hvordan miljøterapeutene gjennom sin forståelse av barna som traumatiserte og skadet, har et fokus på stressreduksjon. Neumann (2017) fremhever den sensitive tilstedeværelse overfor yngre barn på barneverninstitusjon, og understreker betydningen av en kroppslig tilgjengelighet i det miljøterapeutiske arbeidet på barneverninstitusjon. Hun peker på hvordan miljøterapeutens kroppslige omsorg i liten grad tematiseres, til tross for at handlinger som å sitte på fanget eller gi en klem kan inngå i beskrivelser av hva som utgjør den gode omsorgsutøvelsen.

Kroppskontakt som sentralt i det miljøterapeutiske arbeidet er noe som også understøttes av Thrana (2014, 2015), som har gjort feltarbeid i et barneverntiltak. Videre fant Thrana at kjærlighet som begrep ga gjenklang i intervjuer med ungdommer og ansatte, og hevder kjærlighet er en kjernekompetanse i barnevernets arbeid med barn og unge. I intervjuer med ansatte fant hun at de ansatte pekte på at det å være et medmenneske, være utholdende og å stå frem som ekte og med følelser var noe av kjernen i arbeidet med ungdommene (Thrana, 2013). Neumann (2012, 2016, 2021) peker imidlertid på utfordringer med å benytte kjærlighet som retningsgivende begrep i profesjonelt arbeid med barn og unge, både knyttet til maktulikheten mellom de profesjonelle og barna, samt spørsmålet om hvorvidt det er rimelig og hensiktsmessig å kreve bestemte følelser av de ansatte. Lillevik (2020) understreker at barn i institusjon har behov for å bli kjent med de ansatte i form av personlige møter, også med privat innhold. I fokusgruppeintervjuer trakk miljøterapeuter frem at det å gjøre seg synlig for barnet, og la dem bli kjent med noe av det private ved den ansatte, var nødvendig for at barnet skulle kunne ta imot omsorg. Samtidig viser Lillevik at dette krever en særlig bevissthet for de ansatte med hensyn til hva de deler og hva som er hensikten med å dele.

Studier om profesjonelle forståelsesmåter har sett på betydninger av hvordan de ansatte snakker frem barn og unge for praksiser på barneverninstitusjoner. Videre peker studier på hvordan ansatte inkluderer kroppskontakt og det å være medmenneske og nær i mulige forståelser av hva sosialt arbeid på barneverninstitusjonen kan være. Hvordan de profesjonelle forstår barna og arbeidet får betydning for deres relasjonelle praksiser, hvilket

også knytter an til forståelser av hva som inngår i en sosialfaglig profesjonalitet. Dette er et spørsmål jeg vil vende tilbake til i avhandlingens diskusjonskapittel.

1.4.3 Barneverninstitusjonen som særegen kontekst for hverdagsliv

I forskning fra vestlige land har det vært fokus på hvorvidt institusjoner er en hensiktsmessig arena for ungdommers oppvekst (Jansen, 2010, Backe-Hansen et al., 2011). Jansen (2011) påpeker at det å bo på en barneverninstitusjon er en særegen kontekst som krever en aktiv mestringsstrategi. Hun hevder at valg av strategi har betydning for hvordan ungdom nyttiggjør seg oppholdet på institusjonen, og at dette henger sammen med i hvilken grad de forstår seg selv som aktive aktører. Hun trekker frem at måten ungdommene forteller om sin fortid på kan påvirke hvordan de ser på sin fremtid og på sine muligheter. Backe-Hansen (2021, s. 44) påpeker at et opphold på barneverninstitusjon innehar en risiko for at unge voksne kan se seg selv som annerledes og stigmatisert. Hun peker på at det kan ha en kostnad for den enkelte å streve mot normalitet og å oppleve seg selv som annerledes. Emond (2004) fant i sitt feltarbeid at politiske og samfunnsmessige diskurser i Skottland om at barneverninstitusjoner ikke er et egnet sted for barn å bo og at barn bør vokse opp i sin familie, får konsekvenser for det enkelte barn som i tillegg til å håndtere atskillelsen må håndtere samfunnets beskrivelser av å bo utenfor familien som annenrangs.

Espersen (2010) påpeker at hverdagslivet på en barneverninstitusjon bærer preg av høy gjennomstrømming av personer, liten grad av privatliv og høy konsentrasjon av barn med forskjellige typer personlige problemer. En felles tendens som knytter seg til opphold på barneverninstitusjon er oppbrudd og flyttinger, både ved at ungdommen selv flytter mellom to eller flere omsorgssituasjoner, men også i form av at annen ungdom flytter ut og flytter inn mens ungdommen selv bor der. Dette kan ha konsekvenser både for opplevelsen av tilhørighet og erfaring av institusjonen som et hjem, men også ha konsekvenser for etableringen og vedlikehold av vennsrelasjoner. Ulset (2009; 2016) viser at ungdom kan savne venner på steder de har flyttet fra. Dessuten kan ungdom oppleve lite kapasitet til å inngå i nye relasjoner, og da særlig de som flytter flere ganger (Ridge & Millar, 2000).

Andre studier har sett på beboergruppens betydning for hverdagslivet på institusjonen. En gjennomgående bekymring er at ungdom på barneverninstitusjon kan påvirke hverandre negativt, for eksempel når det gjelder rus og atferdsproblemer (se for eksempel Backe-Hansen et al., 2017; Vinnerljung & Andreassen, 2015). Samtidig påpeker Storø (2017) at ungdommene forteller at de kan finne støtte i hverandre, forstå hverandre og lære av hverandre. Stockholm (2006) fant ved en behandlingsinstitusjon for yngre barn at

barnefellesskapet er helt sentralt for tilværelsen ved barneverninstitusjonen, og barna drives av et ønske om å høre til og å få relasjon til de andre barna. Stockholm peker på at tilhørigheten barna imellom kan virke kontraproduktivt for institusjonens målsettinger, og at det er avgjørende at barna finner sin plass i barnegruppen for at de skal være tilgjengelige for de ansattes intervensjoner. Fellesskapet i barnegruppen er ofte en underkommunisert faktor i institusjonenes hverdagsliv (Schwartz, 2007). Emond (2004) har gjort feltarbeid ved barneverninstitusjoner i Skottland og hevder at beboergruppen utgjør et uutnyttet potensial i det sosialfaglige arbeidet ved barneverninstitusjonene. Hun peker på sosialt gruppearbeid som en sentral del av virksomheten og at det er av vesentlig betydning å forstå dynamikken i beboergruppen for å lykkes med arbeidet med å skape en positiv gruppekultur.

Gjennomgangen av studier om barns erfaringer med hverdagslivet ved barneverninstitusjoner (pkt. 1.4.1) viste at regler og rutiner utfordret muligheter for å erfare medvirkning og videre hvorvidt institusjonen oppleves som hjem. Egelund og kollegaer (2009) peker også på at når regler og rutiner er en integrert del av hverdagslivet på barneverninstitusjoner, skaper dette utfordringer med å etterleve idealer som brukermedvirkning og individuelt tilpasset omsorg. De ser det som en utfordring at ungdom og ansatte har svært ulikt syn på utformingen av barneverninstitusjonen som hjem og at ansattes forståelser åpner for en mer institusjonalisert innretning av hverdagslivet. Samtidig peker de på at det har vært en fremvekst av institusjoner i Danmark som i større grad strekker seg mot å likne et hjem, hvilket gir beboere større muligheter for en tilværelse som likner på jevnaldrende sin. Tilsvarende fant Sallnäs' (2006) i sin undersøkelse av svenske institusjoner at skillet mellom institusjoner og fosterhjem ikke lenger er entydig, når det gjelder institusjoner som strekker seg etter å være familieliknende enheter. Hun beskriver slike institusjoner som hybrider som inneholder elementer fra begge plasseringsformer, hvilket skaper andre muligheter enn den tradisjonelle institusjon.

Som jeg var inne på over (1.3.4) er forholdet mellom hjem og arbeidsplass en vedvarende spenning som blir diskutert i forskning om barnevernsinstitusjoner. McIntosh, Punch og Emond (2016) fremhever at institusjonen som en dynamisk blanding av hjem, arbeidsplass og institusjon former praksiser og forståelser for de involverte, både barn og unge og de ansatte. De utforsket hvordan betydningen av måltider var koplet til barnas medvirkning, men også kunne bidra til å motvirke erfaringen av barneverninstitusjonen som hjem. Hvorvidt barneverninstitusjonen kan og skal være et hjem for ungdommene som bor der, knytter an til hvordan man forstår og definerer hjem, som jeg skal komme tilbake til. En rekke studier

legger til grunn at barneverninstitusjonen representerer et hjem for ungdommene i kraft av å være stedet der ungdommene bor (Ulset, 2016; Ulset & Tjelflaat, 2013). Samtidig kan det være dimensjoner ved opphold på barneverninstitusjoner som bryter med eller motvirker at barneverninstitusjonen kan representere et hjem. Lillevik og Ulset (2020) utforsker dimensjonene hjem og arbeidsplass basert på Ulsets (2016) feltarbeidsstudie supplert med fokusgruppeintervju. De trekker frem forhold ved opphold på barneverninstitusjon som kan utfordre de hjemlige karakterene ved institusjonen, som blant annet midlertidighet, at de voksne er på jobb, at det er mange ansatte som deler på ansvaret, samt regler, rutiner og møtevirksomhet. Samtidig vektlegges gode relasjoner til de ansatte og hjemlige trekk ved barneverninstitusjonen som viktige dimensjoner ved det miljøterapeutiske arbeidet og ungdommenes trivsel. Videre fant Lillevik og Ulset at ungdommene selv trekker frem hjem som benevnelse for institusjonen de bor på. Hjemlighet som en ideologi institusjonen skal strekke seg mot står sentralt i Højlunds (2009) antropologiske studie av en barneverninstitusjon. Hun har studert mindre barneverninstitusjoner, såkalte miniinstitusjoner, og sett etter hvordan barn og ansatte fortolker ideen om hjem i denne konteksten. Hun fant at ved denne institusjonen var hjemlighet en sentral pedagogisk idé, hvilket ble synlig gjennom hvordan de ansatte organiserte hverdagslivet og daglige rutiner med referanse til ideen om det normale danske hjem. Barna hadde en oppmerksomhet rettet mot markører som pekte på institusjonen som hjem og ikke-hjem, og Højlund hevder at institusjonens hjemlige preg understøttet at barna etterspurte autentiske voksne, voksne som bryr seg om dem, som privatpersoner. Hun knytter dette til gjentakende diskusjoner innen sosialt arbeid når det gjelder grenseoppganger mellom det private, det personlige og det profesjonelle (se også pkt 1.3 vedr. disse spenningene i sosialt arbeid).

Natalier og Johnson (2015) understreker at det ikke er en enkel sammenheng mellom stedet der du bor og opplevelse av hjem med bakgrunn i en studie av unge voksnes forståelser av hjem sett i lys av deres erfaringer med plassering utenfor hjemmet. I sine analyser av de unge voksnes fortellinger fremheves de psykososiale dimensjonene ved hjem, og forskerne hevder at personen må erfare en viss grad av kontroll, forutsigbarhet, stabilitet, emosjonell velvære og nære relasjoner for at stedet de bor skal representere et hjem. De unge voksne reflekterte over sine erfaringer i et kontinuum mellom hjem og ikke-hjem og relaterte erfaringene til fortid og fremtid. Natalier og Johnson diskuterer hvordan tilhørighet til et hjem knytter an til de unges identitet og erfaringer av seg og sitt liv innenfor og utenfor normalitet.

Oppsummert viser gjennomgangen av studier om barneverninstitusjonen som kontekst at beboere og ansatte kan tilstrebe hjemlige kvaliteter ved stedet, hvilket samtidig utfordres av turnusordninger, hyppige beboerskifter og institusjonaliserte innramminger av virksomheten. Videre kan det å vokse opp på barneverninstitusjon utfordre ungdommens relasjoner til jevnaldrende utenfor institusjonen, samtidig som flere hevder at dynamikken beboere imellom har et uforløst potensial i endringsarbeidet. Noen forsøk er gjort på å utarbeide hybride løsninger med karaktertrekk fra fosterhjem og institusjon for å imøtekomme noen av utfordringene, men det trengs mer forskning som ser nærmere på hvilke utfordringer og muligheter som kan følge av denne typen tiltak.

1.4.4 Oppsummering av forskning på feltet

Gjennomgangen av avhandlingens forskningsfelt gir et komplekst bilde av konteksten for relasjoner mellom ansatte og ungdommer på barneverninstitusjoner. Når ungdom og ansatte tilnærmer seg hverandre gjøres dette i sammenheng med hvordan de erfarer og forstår sin og den andres rolle på barneverninstitusjonen. Barn og unges erfaringer og forventninger spiller sammen med de ansattes forståelser av barnet og av sosialt arbeid på barneverninstitusjoner når disse interagerer. Relasjonelle praksiser mellom ungdom og ansatte vil være betinget av den konteksten de inngår i, og de forståelser som den enkelte aktør bringer inn.

Det er flere studier som har sett på risikoen for at oppholdet ved barneverninstitusjonen kan gripe inn i barns selvforståelser, og videre hvordan de ansattes forståelser av barna påvirker det sosiale arbeidet. Det kommer til syne en spenning mellom den profesjonelle innrammingen av virksomheten og dimensjoner som kjærlighet og kroppslig nærhet, i en kontekst som er preget av høy gjennomstrømming av personer, både ansatte og beboere, hvilket utfordrer muligheten for at barneverninstitusjonen kan erfares som et hjem. Dette er et spenningsforhold som avhandlingen vil utforske nærmere, med ulike innganger knyttet til avhandlingens tre datasett.

Selv om mange barn opplever trygghet og trivsel på barneverninstitusjonen, så er det en betydelig andel barn og unge som ikke deler denne opplevelsen. Backe-Hansen (2021) peker på et behov for ytterligere å utforske dimensjoner knyttet til de unges erfaringer med stigmatiserende prosesser og de konsekvenser det kan få også i etterkant av plassering. Videre peker flere forskere på at institusjonelle rammer påvirker mulighetene for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte. Det er derfor grunn til å se nærmere på hvorvidt barneverninstitusjonen som kontekst åpner for utviklingen av relasjoner og hva som kan utfordre dette, hvilket er spørsmål som denne avhandlingen vil utforske.

I sin gjennomgang av tilgjengelig forskning om barneverninstitusjoner fant Storø, Backe-Hansen og Løvgren (2017) at det er en mangel på internasjonal, forskningsbasert kunnskap om hvordan faktorer som organisering av hverdagen, kjennetegn ved de ansatte og de andre ungdommene påvirker hvordan den enkelte opplever sin tilværelse på barneverninstitusjon. Ytterligere kunnskap om barneverninstitusjoner i en norsk kontekst vil kunne gi en bredere og dypere forståelse av hvordan konteksten påvirker hverdagslivet på institusjonen og hvordan den oppleves av den enkelte beboer (Storø et al., 2017). Denne avhandlingen er et bidrag til behovet for mer kunnskap om barn og unges hverdagsliv på institusjonen, i form av å sette søkelyset på deres relasjoner til de ansatte gjennom livsformsintervju, samt å supplere med perspektiver fra planer og ansatte (Jansen, 2010; Storø et al., 2017, Ulset & Tjelflaat, 2013). Slik bidrar avhandlingen med kunnskap om handlingsrommet for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte i de betingelsene barneverninstitusjonen som kontekst utgjør.

1.5 Avhandlingens utgangspunkt og problemstilling

Avhandlingen plasserer seg innenfor sosialt arbeid som felt i form av å utforske praksiser ved barneverninstitusjoner. En forståelse av sosialfaglige praksiser som relasjonelle er sentralt i avhandlingen og hensikten var å få innsikt i hvordan ungdom og ansatte kan utvikle relasjoner til hverandre i denne konteksten. Forskningsgjennomgangen viste hvordan praksiser på barneverninstitusjonen er betinget og rammet inn av strukturelle forhold og ansattes og ungdommers forståelser av for eksempel ungdomsliv, omsorg, oppvekst, barneverninstitusjoner m.m. I denne studien ønsket jeg derfor med flere innganger å undersøke hvilket handlingsrom ungdom og ansatte ved barneverninstitusjonen har til å utvikle relasjoner seg imellom. Avhandlingens overordnede problemstilling er:

Hvordan gir barneverninstitusjonen handlingsrom for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte?

Relasjoner er bredt forstått som det som utspiller seg i samhandling mellom ungdom og ansatte, og uten krav til at de beskrives som kvalitativt gode relasjoner. Handlingsrommet er forstått som ansatte og ungdoms mulige praksiser i samhandling med hverandre (se også 1.3.3). I tråd med dette er planenes, ungdommenes og ansattes yringer å forstå som italesettelser⁵ av hva som er mulig å si og gjøre i hverdagslivet på en barneverninstitusjon (I.

---

⁵ Formuleringen "italesettelser" er hentet fra Foucaults bok Viljen til viden fra 1976 med formuleringen "mise en discours" som kan oversettes som de måter noe konstrueres i diskurser, hvilket henger sammen med Foucaults perspektiver om diskurser og makt.

Neumann, 2021). Tilnærmingene i arbeidet med avhandlingen har gjort det mulig å kaste lys over forutsetninger, betingelser og muligheter for utviklingen av relasjoner mellom ungdommer og ansatte.

Avhandlingens tre artikler gir ulike innganger til å se nærmere på handlingsrommet for relasjoner mellom ungdommene og de ansatte ved barneverninstitusjonen. De analytiske spørsmålene i artiklene er som følger:

- Artikkel I: Hvordan skaper diskursive posisjoneringer av barnet i planene for barneverninstitusjonene rammer for relasjoner mellom ungdommer og ansatte?
- Artikkel II: Hvordan knytter ungdommene barneverninstitusjonen som hjem, til sine erfaringer med hverdagsliv i denne konteksten og til sine relasjoner til de ansatte på institusjonen?
- Artikkel III: Hvordan påvirker forståelser av ungdommen de ansattes handlingsrom og italesettelser av sosialt arbeid? Hva disponerer de ansattes refleksjoner i veiledningsmøter på barneverninstitusjoner?

Avhandlingen benytter begrepene ungdom og barn noe overlappende i artiklene og i denne kappen. I hovedtrekk er begrepet barn brukt som en samlebetegnelse på personer under 18 år og ungdom er brukt som en betegnelse som favner personer i alderen 13-18. Som jeg har tematisert har forståelser av barn og barndom utviklet seg i årenes løp, og må betraktes som konstruksjoner for å betegne en fase i et menneskes liv og ikke som en selvfølgeliggjort størrelse. Slik er det også med begrepet ungdom, som er forstått som en konstruksjon som betegner livsfasen i overgangen fra barn til voksen. Forståelser av ungdomstid konstrueres i tråd med samfunnsutviklingen og i etterkrigstiden har ungdomstid blir forbundet med utviklingen av selvstendighet og individualitet (Frønes, 2018). Dagens samfunn kan betegnes som kompetanse- og mediesamfunnet og tendensen er at ungdom i mindre grad gjør opprør, og at det er status å gjøre det bra på skolen. Frønes (2018) hevder at rollen som ung voksen har overtatt funksjoner som utvikling av selvstendighet og individualitet. Dette minner om at ungdom og ungdomstid er flytende begreper i endring, som må forstås i lys av den tidsmessige og geografiske kontekst betegnelsen brukes i. Jeg vil komme tilbake til betydningen av synet på barn og barndom for arbeidet med denne avhandlingen.

1.6 Avhandlingens oppbygging

Denne avhandlingen består av fem kapitler. Dette første kapitlet har introdusert avhandlingens tema. I det videre vil jeg presentere avhandlingens vitenskapsteoretiske posisjon i kapittel 2, samt de teoretiske perspektivene som er anvendt i arbeidet med avhandlingen. Jeg vil i kapittel 3 presentere avhandlingens empiriske grunnlag og analysestrategier i arbeidet med de tre artiklene. Avslutningsvis i kapittel 3 reflekterer jeg over etiske implikasjoner i arbeidet med dette prosjektet. Deretter følger en presentasjon av avhandlingens artikler i kapittel 4. I kapittel 5 vil jeg diskutere avhandlingens funn, implikasjoner ved disse, før jeg avslutter med hvilke konklusjoner som kan trekkes av denne studien.

2 Teoretisk rammeverk

2.1 Vitenskapsteoretisk posisjon

Ved oppstarten av dette prosjektet hadde jeg en ambisjon om å utforske ungdommers erfaringer og meningsskaping rundt det å utvikle relasjoner til de ansatte i perioden da de bodde på barneverninstitusjon. Parallelt med planleggingen og de første intervjuene startet arbeidet med den første artikkelen, hvor jeg analyserte planer for barneverninstitusjoners virksomhet. Dette arbeidet var inspirert av Foucaults genealogiske analysestrategi, og prosjektet ble derfor i det videre utformet i tråd med en poststrukturalistisk vitenskapsteoretisk posisjon. Dette fikk konsekvenser for hvordan jeg forstår kunnskap og hva materialet gir tilgang til for meg som forsker. Slik har jeg i arbeidet med avhandlingen inntatt en poststrukturalistisk vitenskapsteoretisk posisjon. Et poststrukturalistisk perspektiv legger til grunn at det ikke er mulig å skille verden, eller det sosiale, fra den som ser. I tråd med dette kan en fremstilling av det sosiale på barneverninstitusjonen ikke skilles fra forskerens blick på dette, og på samme måte kan informantens uttalelser om avhandlingens tema ikke skilles fra informantene selv. Virkeligheten er produsert gjennom diskursiv praksis, hvilket innebærer at kategorier ikke ligger fast, men tales frem og opprettholdes gjennom gjentatte handlinger og diskursive praksiser. Sentralt i en poststrukturalistisk tradisjon er avvisningen av å kunne finne sannheten om et fenomen eller et fenomens kjerne (Søndergaard, 2000). Forskningen retter i stedet blikket mot hvordan noe blir kommunisert til forskjell fra noe annet. I denne avhandlingen innebærer dette en dreining mot å se på handlingsrommet for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte gjennom en analyse av hva planer, ungdom og ansatte kommuniserer om dette. Ungdommens uttalelser blir en inngang for å forstå fra hvor de ser når noe blir uttalt. Jeg har sett etter hva de kommuniserer om handlingsrommet for relasjoner mellom ungdom og ansatte og hvilke forståelser og praksiser som italesettes. Tilsvarende vil jeg se etter hvordan de ansatte og planene kommuniserer frem et handlingsrom for relasjonelle praksiser mellom ungdom og ansatte.

Poststrukturalistisk forskning åpner for å utforske praksiser, identiteter, narrativer og hvordan fenomener italesettes. I et poststrukturalistisk perspektiv forstås mennesker som skapt av og samtidig medskapere av egne betingelser (Søndergaard, 2000). Som betegnelsen indikerer innebærer poststrukturalismen både en videreføring og et brudd med strukturalismen (Schaanning, 2000) samt en kritisk interesse for tysk filosofi (Esmark, et al., 2005). Dette betyr at poststrukturalismen også innebærer strukturalisme, men avviser at strukturen har et sentrum eller en opprinnelse. Dette innebærer en flytende mening, eller dynamikk, hvor også

diskursiv endring skaper forskyvninger og nye sammenhenger (Esmark et al., 2005; Schaanning, 2000). Poststrukturalistisk teori peker på den makten dominerende diskurser har gjennom å strukturere menneskers virkelighetsforståelser (Foucault, 1980; 2014), og tilbyr en bevisstgjøring som åpner for muligheter til å produsere andre virkelighetsforståelser (Søndergaard, 2000). Slik får vi mulighet til å se det vi tar for gitt på andre måter.

Et poststrukturalistisk perspektiv har konsekvenser for synet på egen posisjon som forsker og hvilken betydning forskerens egne erfaringer og perspektiver har i konstruksjonen av forskerens funn. Mine konstruksjoner er gjort fra det stedet jeg ser fra, og dermed betinget av hva jeg bringer inn av erfaringer og forståelser, som skiller seg fra erfaringer og forståelser andre forskere kunne møtt informantene og materialet med. Videre gjelder dette også informantene som hver og en bringer inn sine erfaringer og forståelser. Avhandlingens vitenskapsteoretiske posisjon impliserer dermed en avvisning av idealet om en nøytral forskerposisjon der forskeren studerer en objektiv virkelighet. I dette ligger en erkjennelse av at forskeren er en medskaper av det hen studerer. Når forskeren velger sitt vitenskapelige blikk for hvordan hen skal iakttta det hen skal studere, gjør forskeren et valg som har betydning for hva hen vil få øye på og hva som vil være blinde flekker (Esmark et al., 2005). Hvordan forskeren situerer seg påvirker derfor alle faser av forskningsprosessen, og jeg vil derfor komme tilbake til refleksjoner over min situering i arbeidet med avhandlingen (Neumann & Neumann, 2012).

Avhandlingen legger til grunn en erkjennelse av at meningen bak det ungdommene og de ansatte uttrykker er skjult for forskeren, og jeg forholder meg derfor til det som kommuniseres fremfor å kople utsagn til eksempelvis oppvekst, utdanning eller bakgrunn. På samme måte er institusjonsplanene som inngår i det første datasettet analysert med tanke på hvilke praksiser de peker på, fremfor å finne bakenforliggende motiver eller årsaker til hvordan eller hvorfor planene er skapt. Datamaterialet som helhet er behandlet som utsagn i en gitt setting og analysert med det som utgangspunkt. Ungdommens konstruksjoner av sin fortelling (se pkt. 3.4 og 4.2) skjer i øyeblikket, i et samspill med forskeren og det som skjer i intervjusettingen. Dette kan bety at det som fremstilles i intervjuet ikke er slik ungdommen tenkte om temaet i forkant av, og kanskje heller ikke i etterkant av, intervjuet. Tilsvarende skjer diskusjonene mellom sosialarbeidere (se pkt. 3.5 og 4.3) i det øyeblikket min diktafon har fanget disse, gitt de betingelsene som var til stede denne dagen. Dette fordrer et kritisk blikk på datamaterialet i analyseprosessen, men like fullt en erkjennelse av materialets kontingens, altså at materialet slik det fremtrer ikke er nødvendig, men en mulighet blant

flere (N. Å. Andersen, 1999).

I det følgende vil jeg presentere perspektivene og begrepene som er anvendt i analyseprosessen og arbeidet med avhandlingens artikler.

2.2 Teoretiske perspektiver

I arbeidet med denne avhandlingen var de teoretiske perspektivene noe som kom til underveis i analyseprosessen, som et resultat av hva som trådte fram i mine tidlige analyser. Mitt ønske om å gjøre en genealogisk analyse (Foucault, 1971) var inspirert av Villadsens «Det sociale arbejdes genealogi» (2007). I mitt arbeid med prosjektet leste jeg offentlige dokumenter om barneverninstitusjoners virksomhet, og vurderte at en fremgangsmåte inspirert av genealogisk analyse kunne bidra til å skape en analytisk distanse i denne lesningen. I tråd med dette fikk prosjektet samtidig en poststrukturalistisk innretning. Interessen for Foucaults perspektiver gjorde også at jeg ble oppmerksom på dispositiv analyse som en mulig fremgangsmåte i analysene av de ansattes drøftingsmøter. I sammenheng med denne innledende kjennskapen til Foucaults perspektiver ble det tydelig at hans forståelser av makt var et fruktbart perspektiv for å få øye på dimensjoner og dynamikker i ungdom og ansattes handlingsrom for å utvikle relasjoner til hverandre. Begrepene stigma og anerkjennelse var noe som kom til i arbeidet med de kvalitative intervjuene med ungdommer.

Formålet med valg av begreper var å skape en inngang til å få øye på dynamikker i empirien (Pors og Husted, 2021). Begrepene som er anvendt i arbeidet med avhandlingen er forstått som redskaper for å kunne oppnå en forståelse av datamaterialet, og sette meg som forsker i stand til å skjelne betydninger som materialet inneholder (Eliassen, 2016). I dette arbeidet har jeg ansett teorier som konstruksjoner, som er kunnskapstilbud som eksisterer sammen med andre kunnskapstilbud. Dette innebærer at de valgte begrepene ga meg noen innganger til materialet, mens andre teorier kunne gi en annen inngang. Gitt min tidligere erfaring som ansatt ved barneverninstitusjoner ga de teoretiske begrepene jeg valgte en skjerpet analytisk sensitivitet for hvordan handlingsrom for relasjoner ble kommunisert i empirien.

Valg av teoretiske begreper har vært tredelt i form av at valgene har blitt til i prosessen med hvert enkelt av avhandlingens tre datasett. Foucaults maktforståelser vokste frem som fruktbart perspektiv på artikkel 1 og 3, hver med sin fremgangsmåte (genealogi og dispositiv). Til artikkel to var det begrepene anerkjennelse og stigma som ble valgt i analysene av ungdommenes fortellinger. Jeg vil i det følgende gjøre rede for de valgte teoretiske perspektivene, før jeg til slutt i kapitlet oppsummerer hvilke implikasjoner disse

valgene har for prosjektet i sin helhet.

2.2.1 Foucaults perspektiver på det maktfulle møtet mellom ungdom og ansatte⁶

For å forstå ungdom og ansattes handlingsrom for å utvikle relasjoner ble Foucaults perspektiver på makt valgt for å belyse muligheter og begrensninger som kan gjøre seg gjeldende i barneverninstitusjonen som kontekst. Michel Foucault (1926-1984) var en fransk historiker og filosof. Hans perspektiver har fått stor innflytelse på samfunnsvitenskapene, og særlig hans perspektiver på makt, styring, velferdsstaten og forholdet mellom staten og borgerne (Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Foucaults forfatterskap bærer preg av at han gjentatte ganger skiftet interessefelt og analysestrategier, men med en vedvarende interesse for makt (Schaanning, 2000). Foucault så ikke spesifikt på barnevernet eller barneverninstitusjoner som kontekst, men avhandlingens oppmerksomhet rettet mot møtet mellom ungdommer og ansatte ved barneverninstitusjonen kan forstås som et møte mellom stat og borger slik Foucault var opptatt av. Foucault uttalte selv et ønske om å være i bevegelse og å åpne nye områder for undersøkelser og omtalte sine bøker som verktøykasser andre kunne låne fra, slik det er funksjonelt i sine egne analyser (Foucault, 1991, s. 74). Min avhandling tar dette ståsted på alvor, gjennom å låne begreper som verktøy i møte med mitt materiale. Begrepene var ikke valgt på forhånd, men kom til i møte med materialet som resultat av gjennomgående temaer jeg ønsket å forstå bedre.

I det videre vil jeg se på Foucaults perspektiver på makt, før jeg beskriver hans analytiske begreper genealogi og dispositiv, slik de er forstått og anvendt i denne avhandlingen.

2.2.1.1 Foucaults forståelser av makt

I arbeidet med å forstå hvordan relasjoner mellom ungdommer og ansatte kan utvikle seg, ble jeg opptatt av handlingsrommet som institusjonsplaner, ungdom og ansatte kommuniserer. Foucaults (2020 [1976]) forståelser av makt som alltid til stede og som flytende fremfor festet ved enkeltindivider, og som skapende og produktiv (Mik-Meyer og Villadsen, 2007), var interessant med tanke på å se nærmere på hva som ga retning til eller rammet inn mulighetene for å inngå i relasjoner i barneverninstitusjonen som kontekst.

Foucault (2020, s. 104) formulerte at makten er overalt, ikke fordi den omfatter alt, men fordi den kommer fra alle steder. Videre hevdet han at makten oppstår i ethvert øyeblikk og at alle

---

⁶ Tittelen på dette avsnittet er inspirert av boktittelen: «Det magtfulde møde mellem system og klient» (Järvinen, Larsen & Mortensen, 2002).

relasjoner er enestående og forskjellig fra andre. En slik maktforståelse bidro til å forstå relasjonene mellom ungdom og ansatte som enestående, men samtidig betinget av barneverninstitusjonen som kontekst. Foucaults perspektiver ble derfor vurdert som relevante i det videre arbeidet med avhandlingen for å belyse det relasjonelle handlingsrommet for ungdom og ansatte ved barneverninstitusjoner. Hans innsikter bidro til å knytte mikro- og makronivåer sammen gjennom å forstå utvikling av relasjoner som noe konkret som oppstår mellom den enkelte ungdom og ansatte i sammenheng med institusjonelle betingelser.

Foucaults analyser åpner opp for å gripe hvordan makt og kunnskap henger sammen, og kan forstås slik at de ansattes utdanning og kunnskap styrker deres makt i relasjonen til ungdommene. Videre viser han hvordan et kunnskapsområde etableres gjennom et sett av ulike maktmekanismer (Schaanning, 2000, s 155). For eksempel er den nåtidige kulturelle kategorien *ungdom* tilknyttet et kunnskapsparadigme om ungdomstid og ungdommers behov, som henger sammen med utviklingen i samfunnets syn på denne epoken, som er lengre i dag enn tidligere. I dag er man barn til man er 18 år, og i barnevernsammenheng ser vi eksempelvis at forståelser av overgangen fra ungdom til voksen har ført til at man nå kan motta ettervern til man er 25 år. På barneverninstitusjoner i dag er forståelser av ungdom også knyttet til kunnskap om tilknytning, omsorg og omsorgssvikt, kunnskap og forståelser som har endret seg gjennom barnevernets historie (Sommerfeldt, 2019). Slik bidrar Foucaults innsikter med å få øye på hvordan makt og kunnskap henger sammen, og at gitte forståelser disponerer for noen praksiser fremfor andre, for både ungdom og ansatte på barneverninstitusjoner. Foreliggende kunnskap om barndom og ungdom, utvikling og omsorgssvikt og andre relevante kunnskapsfelt for sosialt arbeid i barneverninstitusjoner, spiller inn som makt i form av forventninger til både ungdommen selv og til ansatte og offentlige myndigheter. Foucaults analyser inspirerer til å innta et kritisk blikk på maktrelasjoner og konstruksjoner som fremstår som selvfølgelige, slik at man kan få øye på noe annet, for eksempel slik vi ser i avhandlingens oppmerksomhet rettet mot nåtidens forståelser av barnet som autonomt med rettigheter.

Gjennom å anvende Foucault i avhandlingens analyser har jeg blitt i stand til å få øye på mangfoldige og bevegelige diskurser og maktrelasjoner som spiller inn i praksiser ved barneverninstitusjoner i alle retninger. Selv om kunnskap gir makt er Foucault særlig opptatt av makten som virkende og ikke som festet ved et individ. Makten virker i sosiale relasjoner, som en produktiv faktor, det vil si en skapende kraft i vår omgang med hverandre og i vårt forhold til oss selv (Foucault, 2020). Foucault pekte på hvordan rådende diskurser påvirker

hva den enkelte kan si og gjøre og på denne måten styrer det enkelte individ inn i ønskede atferdsmønstre (Otterlei, Engebretsen & Heggen, 2012). Slik utfordret Foucault ideen om at makten er lokalisert hos en gruppe eller en institusjon som utøver makt *på noen*, og pekte på en subjektløs makt, som er til stede overalt (Foucault, 2020). Avhandlingen trekker også på Foucaults perspektiver på styringsformen *governmentality*, som en forståelse av hvordan den moderne stat styrer sine borgere gjennom å påvirke deres handlinger og selvoppfattelser, med det målet å skape egenskaper og bevege individene i retning av en norm (Foucault, 2014; Mik-Meyer & Villadsen, 2007). Evetts (2013) peker på at profesjonalitet kan forstås i lys av Foucaults *governmentality*-begrep, som en måte å styre profesjonell praksis på avstand. Diskurser om sosialt arbeid som profesjon kan forme sosialarbeideres identitetsarbeid hvor på sosialarbeideren styrer seg selv i retning av en norm av hva sosialt arbeid skal være (Banks, 2016; Evetts, 2013).

I denne avhandlingen innebærer dette perspektivet en forståelse av makt som til stede i relasjonen mellom ungdom og ansatte ved barneverninstitusjonen, ikke som bundet til den ene eller andre part, men som mangfoldige styrkeforhold som konstrueres og virker i relasjonene mellom ungdom og ansatte og mellom aktørene og institusjonen. Både ungdom og ansattes praksiser vil være disponert av rådende diskurser, slik jeg vil komme tilbake til under avsnittet om *dispositivet*.

2.2.1.2 Genealogi

I det innledende arbeidet med avhandlingen vokste det frem en interesse for hvordan handlingsrommet for relasjoner ved barneverninstitusjonen kunne henge sammen med, og forstås i lys av, planer for virksomheten. Under de første intervjuene med ungdommer la jeg merke til hvordan de kommuniserte om ønskelige praksiser fra de ansatte, hvilket gjorde at jeg reflekterte over hvordan andre forventninger til de ansattes praksiser kunne være i spill. I tråd med dette ønsket jeg å se nærmere på planer for barneverninstitusjoners virksomhet. Jeg lot meg inspirere av Villadsens arbeid med det sosiale arbeidets genealogi (Villadsen, 2005, 2006, 2007) og planla å analysere nåtidige planer for arbeid ved barneverninstitusjoner, sett i lys av planer fra tidligere epoker i barnevernets historie. Å anvende planer fra tidligere epoker kunne være en måte å skape et analytisk blikk på nåtidens planer og få øye på forståelser planene kommuniserte. Slik var arbeidet med artikkel I, «Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjon» (Sommerfeldt, 2019; se også pkt. 4.1), inspirert av Foucaults genealogiske analyse (Foucault, 1971; 2001).

I sin artikkel *Nietzsche – genealogien, historien* sier Foucault (1971, s. 57) at «genealogien er grått i grått; den er omhyggelig og tålmodig dokumenterende. Den arbeider med sammenrotete, avskrapete, flere ganger beskrevne pergamenter» (min oversettelse). Mitt ordvalg i forbindelse med valg av analysestrategi, «inspirert av», innebærer derfor en respekt for Foucaults omfattende arbeid, det han selv kaller omhyggelig og tålmodig dokumenterende (over). Arbeidet med avhandlingens første artikkel har ikke til det fulle anvendt en genealogisk fremgangsmåte slik Foucault gjør i sitt arbeid, men grepet med å lese nåtidens tekster i lys av nedslagspunkter i historien var fruktbart med tanke på å skape en analytisk avstand og ga en inngang til å få øye på spesifikke forståelser.

Genealogisk analyse er en alternativ måte å innta et historisk perspektiv på, hvor formålet er å få øye på nåtidige, selvfølgerliggjorte praksiser, vitensformer og institusjoner. Forskeren velger elementer ved sin nåtid som problematiseres i lys av historiske nedslagspunkter, for å kunne få øye på nye forståelser av nåtidens praksiser og ideer. Foucaults anliggende er å ta et oppgjør med tendensen til en evolusjonistisk historiefortelling, med ideen om at samfunnet gjennom historien stadig har utviklet seg fremover til det bedre. Foucault stiller med dette spørsmål til vår oppfatning om fremskritt og søker å vise «medaljens bakside» (Schaanning, 2000). Praksiser i vår tid, for eksempel sosialt arbeid på barneverninstitusjoner, er kontingente: mulige, men ikke nødvendige. I dette ligger en avvisning av at praksisene nødvendigvis må være slik de er, snarere er de muligheter blant mange. Videre bygger dette også på en tenkning om at for eksempel det sosiale arbeidet har utviklet seg på noen måter blant flere mulige måter, og at utviklingen har vært broket og sammensatt.

Artikkel I knytter også an til Foucaults forståelse av tekster som uttrykk for makt, gjennom at barneverninstitusjonens planer er et virkemiddel som får konsekvenser i form av praksiser, et eksempel på hvordan makten kan være produktiv. Planene er dog ikke selv sentrum for makt, men er også kommet til i en tid, i kontekst av samtidige forståelser. Planene selv er også forstått som praksiser, skrevne handlinger, og gjennom å se på planer fra ulike epoker i barnevernets historie, får man øye på hva som på det gitte tidspunktet var mulig å si eller gjøre (dersom man vil bli tatt alvorlig). Dette kan forstås i lys av Foucaults maktforståelse *governmentality*, som belyser at individene på bakgrunn av den produktive makten, spesielt når de oppfatter den som legitim, styrer seg selv. Sagt på en annen måte styrer staten borgerne indirekte, gjennom planer, som de oppfatter som legitime for sine handlinger. Jeg legger videre til grunn planene som medskapere, ved at de får virkninger i form av praksiser gjennom å peke på forståelser av og forventninger til arbeidet ved barneverninstitusjonene.

2.2.1.3 Dispositivet

Dispositivet (fr. *dispositif*) er en grunnkategori hos Foucault, som bidro med nye perspektiver på hva som beveger mennesker til bestemte praksiser og tanker. I særdeleshet undersøkte han sammenhenger mellom erfaringer, vitensformer og institusjoner. Foucault blir ofte forbundet med diskursanalyse, men med begrepet dispositiv er formålet å favne bredere, gjennom å relatere diskurser til andre dimensjoner som praksiser, institusjoner, relasjoner, politikk, vitensformer, arkitektur osv. (Foucault, 1998, s 284-285). Foucault uttalte selv i et intervju (se Foucault, 1991, kap. 3) at et sentralt anliggende i arbeidet med *Overvåkning og Straff* (Foucault, 2014 [1975]) og Galskapens historie (Foucault, 2000 [1961]) var å få tak i omstendighetene som gjør gitte praksiser mulig på et gitt tidspunkt. Dispositivet er «the system of relations that can be established between these elements » (Foucault, 1980, s. 194-195). Begrepet henger sammen med Foucaults bestrebelser i å forstå viten og makt i sammenheng og er et analytisk verktøy for å få tak i komplekse dynamikker mellom elementer av diskursiv og ikke-diskursiv art (Eliassen, 2016). For eksempel utforsker han i *Overvåkning og Straff*, hvordan fengsling som praksis, da dette oppsto, var i stand til å bli akseptert i den gitte historiske konteksten for så å bli en naturlig og selvforklarende måte å håndtere lovbrøtere på (Foucault, 1991). Endringen i straffemåte innebar, grovt sagt, at en gikk fra å straffe den kriminelles kropp (pisking, lemlesting), til at lovbrysteren skulle angre og endre seg, og, i samarbeid med vokterne, bli en lovlydig borger. Foucault knytter denne endringen til modernitetens inntog, og til den moderne styringsformen *governmentality*, som et empirisk eksempel på hvordan staten styrer individene indirekte gjennom at individene styrer seg selv. Hensikten med dispositivanalysen er å stille spørsmål ved selvfølgeliggjorte institusjoner, diskurser og praksiser, og med dette synliggjøre at andre handlinger er mulige (Schaanning, 2000).

Dispositivet, er forstått som tverrgående og grunnleggende og som noe som forbinder praksis, vitensformen og institusjonen, og presenteres av Foucault som en form for makt som peker på hvordan mennesket kan forholde seg i en konkret situasjon. På denne måten forstår han dispositivet som noe som gjør bestemte handlinger og praksiser mer sannsynlige enn andre (Foucault, 2014, 2008; Raffnsøe & Gudmand-Høyer, 2005; Aamodt, 2015). Dispositivet er imidlertid ikke å forstås som deterministisk, da det er mulig å handle annerledes. For å kunne handle annerledes er man imidlertid avhengig av å stille spørsmålstegn ved det selvfølgeliggjorte. Når Foucault løfter frem selvfølgeliggjorte forståelser av fengsel og psykiatri som praksis er det for å bidra til et kritisk blikk på de institusjoner, forståelser og

praksiser som hans samtid så som nødvendige, for slik å kunne vurdere andre måter å løse og forstå samfunnets utfordringer på. I denne studien er det sett etter forbindelseslinjer mellom drøftinger mellom ansatte på barneverninstitusjonen forstått som sosialfaglig praksis, vitensformen sosialt arbeid og barneverninstitusjonen som institusjon. Hensikten var å få tak i hva som disponerte det som trådte frem i materialet.

2.2.2 Anerkjennelse

Jeg har i denne studien sett etter hvordan ungdommenes fortellinger kan forstås i lys av anerkjennelse og stigma som teoretiske begreper. Disse to perspektivene belyser på ulike måter hvordan ungdommenes selvopplevelse kan settes på spill i deres relasjoner til de ansatte og innenfor barneverninstitusjonen som kontekst. Jeg vil først gjøre rede for anerkjennelse som sentralt for sosialt arbeid, og så Honneths (2007) perspektiver på anerkjennelse, før jeg i neste avsnitt (2.2.3) presenterer de anvendte perspektivene fra Goffman.

Da ungdommene gjennomgående i intervjuene (se 3.4 og 4.2) vektla voksne som «virkelig brydde seg», ble anerkjennelse som begrep valgt som relevant for å få en dypere forståelse av ungdommenes sonderinger rundt dette temaet. Anerkjennelse er et sentralt begrep innenfor sosialt arbeid, forstått som anerkjennende praksis, men også som en grunnleggende verdi for sosialarbeideren (Ellingsen og Skjefstad, 2015; FO, 2019). Anerkjennelsesbegrepet har røtter tilbake til Hegels dialektiske teori (Wind, 1998), som legger til grunn at egentlig anerkjennelse kun kan oppnås fra et menneske som jeg'et selv anerkjenner (Høilund & Juul, 2015). Ved barneverninstitusjonen innebærer dette en relasjon mellom ungdom og ansatte hvor gjensidig respekt for hverandres perspektiver og opplevelser er grunnleggende (L. G. Aamodt, 2003). En anerkjennende relasjon tar på alvor at jeg kan vite noe om hvordan du har det, men samtidig er jeg meg hele tiden bevisst at jeg ikke vet alt om hvordan du har det og hva du opplever. Jeg kan ikke vite mer om deg enn du selv vet, og jeg kan heller ikke bestemme over din opplevelse. Anerkjennelse som sentralt i sosialt arbeid understreker det relasjonelle som avgjørende for å få til å hjelpe den andre (Ellingsen og Skjefstad, 2015) og knytter an til Skaus (2017) perspektiver på personlig kompetanse som en sentral bestanddel i den profesjonelle kompetansen. I følge Schibbye (2009) må gjensidigheten i den anerkjennende relasjonen, også ha rom for en viss distanse fra den profesjonelles side. Dette fordi den profesjonelle må kunne reflektere fortløpende over relasjonen, den andres behov og over det sosiale arbeidet.

Sosialfilosofen Axel Honneth (f. 1949) var opptatt av å belyse moralske og følelsesmessige erfaringer som oppstår i hverdagslivets konflikter i det sosiale liv (Honneth, 1989). Det er boken *Kampen om anerkjennelse* (2007 [1992]) som er hans mest sentrale og innflytelsesrike bidrag, og som jeg har anvendt i denne avhandlingens analyser. I denne boken (Honneth, 2007) tar han utgangspunkt i Hegels påstand om at vi mennesker har et grunnleggende, universelt behov for anerkjennelse, andre må anerkjenne meg for at jeg skal utvikle meg som individ. Erfaringen med anerkjennelse vil kunne virke forløsende også i samspill individet inngår i senere, altså innebærer dette at anerkjennelsen får betydning utover i selve relasjonen mellom ungdom og sosialarbeider (Honneth, 2007; Høilund & Juul, 2015). Erfaringen med gjensidighet kan være særlig viktig dersom ungdommen har med seg tidligere relasjonelle erfaringer som har manglet gjensidighet og innehatt risiko for krenkelse og tap av selvfølelse. Slik kan ungdommenes erfaringer med anerkjennende relasjoner til de ansatte ved barneverninstitusjonen fungere korrigerende til tidligere erfaringer og dermed få større betydning enn kun øyeblikket her og nå.

Honneth hevder at individet bare kan oppnå selvrealisering gjennom å motta anerkjennelse på tre nivåer og at menneskets evne til å fungere sosialt er avhengig av anerkjennelse som bekreftelse av autonomi og individualitet. I sin fremstilling vektlegger han Hegels anerkjennelsesfilosofi som et grunnlag, og integrerer elementer fra Meads teorier om intersubjektiv samhandling⁷ og Winnicotts tilknytningsteori (Honneth, 2007). Det er sentralt i Honneths perspektiver at anerkjennelsen forutsetter gjensidighet, at den foregår i tre former og at disse følger av hverandre og er gjensidig avhengig av hverandre. De tre formene for anerkjennelse er kjærlighetsanerkjennelse, rettslig anerkjennelse og solidaritet.

Honneth (2007) forstår kjærlighet som en følelsesmessig og kroppsbasert anerkjennelsesform som kan erfares i primære relasjoner, og er en grunnleggende form som er en forutsetning for de to andre. Han mener at individet kan utvikle et positivt selvforhold gjennom å oppnå en balanse mellom selvstendighet og emosjonell binding til sine nærmeste, hvilket vil gjøre individet i stand til å ta del i nære fellesskap, men også kunne være alene med seg selv. Kjærlighet som anerkjennelsesform innebærer å både gi og få i et gjensidig avhengighetsforhold.

---

⁷ For mer om Meads teoretiske perspektiver, se for eksempel Mortensen, N. & Bertilsson, M. (2013), kap. 8 i H. Andersen og L. B. Kaspersen: *Klassisk og moderne samfundsteori*, eller Järvinen, M. (2017), kap 2: *Symbolisk interaksjonisme som analysestrategi*, i M. Järvinen og N. Mik-Meyer (red.) *Kvalitativ analyse. Syv traditioner*.

Den rettslige anerkjennelsen bygger på Hegels rettstanke, og innebærer at en rett kun er en rett hvis den anerkjennes som en rett, altså at anerkjennelsen legitimerer retten. En rettslig anerkjennelse innebærer at individene gjensidig anerkjenner hverandre som moralsk ansvarlige, samt de gjensidige forpliktelsene overfor hverandre. Honneth understreker at det ikke nytter med formelle rettigheter hvis ikke det også følger en reell anerkjennelse av det enkelte individs rett og verd. Videre hevder han at denne formen for anerkjennelse danner grunnlaget for selvrespekt.

Den tredje formen for anerkjennelse bygger på de to foregående, og Honneth mener det er en forutsetning for et fullt ut integrert samfunn at individene oppnår også denne: Solidaritet. Solidaritet, eller solidarisk anerkjennelse, innebærer at den enkelte blir anerkjent for sin livsstil og væremåte, for sine konkrete egenskaper som ikke nødvendigvis er like andres, og for sitt bidrag til fellesskapet. Gjennom solidarisk anerkjennelse kan individet oppnå selvaktelse. Honneth hevder at dersom individer opplever at sin livsform eller virkelighetsoppfattelse nedverdiges og gis lavere sosial status, er dette en form for stigmatisering som bryter ned individets selvverd (Honneth, 2007; Høilund & Juul, 2015).

Som pekt på i gjennomgangen av forskning på feltet (1.2) har Thrana (2013, 2014, 2015) gjennom feltarbeid og intervjuer sett på kjærlighet som en anerkjennelsesform (jf. Honneth, 2007) i barnevernets arbeid med barn og unge. Hun hevder kjærlighet er en kjernekompetanse i barnevernets arbeid med barn og unge, og en forutsetning for ungdommenes utvikling av identitet og selvtillit. Thrana fremhever videre at kjærlighet har betydning for ungdommenes utvikling av selvtillit, og tillit til omgivelsene og deltakelse i samfunnet, og peker på kjærlighet som en bestanddel av anerkjennelse i relasjonsarbeidet (Thrana, 2015). Neuman (2012, 2016, 2021) problematiserer imidlertid at kjærlighetsbegrepet her blir koblet til det profesjonelle arbeidet med barn og unge, med tanke på de etisk problematiske sidene ved at relasjonen mellom sosialarbeiderne og barna er midlertidige og maktskjeve. Videre diskuterer hun hvorvidt det er rimelig, og mulig, å kreve at sosialarbeidere skal levere på følelser som tilsvarer foreldreliknende kjærlighet, og samtidig unngå uønskede følelser som irritasjon og sinne (Neumann, 2021). Neumanns perspektiver tydeliggjør behovet for videre refleksjoner over hvordan ungdom og ansatte kan inngå i relasjoner til hverandre i barneverninstitusjonen som kontekst og det etiske arbeidet som knytter seg til dette (Banks, 2016). I forlengelsen av dette vil jeg i avhandlingens diskusjonsdel komme inn på hvordan nåtidige diskurser om ungdom som er i behov for kjærlighet fra profesjonelle, kan få betydning for ungdom og ansattes forståelser av rommet

for å utvikle relasjoner til hverandre. Videre vil jeg diskutere hva ved anerkjennelsesdimensjonen, i tråd med Honneths teoretiseringer, som forsvinner dersom det er kjærlighetsdimensjonen som skal være det bærende i møte mellom sosialarbeidere og barn og unge.

I denne avhandlingen blir begrepet anerkjennelse brukt for å belyse og forstå det empiriske materialet, for å forsøke å fange opp dimensjonen ved det ungdommene kommuniserer om ansatte ved barneverninstitusjonen som «virkelig bryr seg» og som på ulike måter viser at det er «mer enn bare en jobb». I avhandlingens diskusjoner vil jeg belyse hvordan anerkjennelse trer frem i materialet samlet, og hvordan denne dimensjonen, risikoen for stigma (se under) og maktdimensjonen har betydning for handlingsrommet for utvikling av relasjoner mellom ungdom og ansatte. Jeg vil også diskutere anerkjennelsesdimensjonen i ungdommenes kommunikasjon opp mot anerkjennelsesbegrepets plass i sosialt arbeid.

2.2.3 Stigma: Risiko for skam og sosial avvisning

Erving Goffman har i sine mikrososiologiske analyser synliggjort hvordan individet i møter med andre prøver å opprettholde sitt selvbilde overfor den andre, og at sterke følelser er knyttet til å opprettholde det riktige «ansikt» overfor andre (Harste & Mortensen, 2013). I sin teori om stigma har Goffman (2009 [1963]) tydeliggjort hvordan stigmatiseringsprosesser kan virke motsatt av nettopp de prosesser Honneth (2007) beskriver om anerkjennende relasjoner som grunnsteiner i utviklingen av identitet og selvtillit. Da ungdommene gjennom de kvalitative intervjuene gjennomgående vendte tilbake til normal og unormal som merkelapp på selve institusjonen, hverdagslivet ved institusjonen og på seg selv, ble Goffmans teoretiseringer av stigma et nyttig perspektiv i å forstå hva dette kunne dreie seg om.

Som mennesker ligger det naturlig å kategorisere erfaringer og observasjoner som innenfor og utenfor det normale, da gjerne forstått som *det vanlige* i kontrast til det som bryter med våre forventninger (Olsen et al., 2018). Det som ikke er normalt kommer i kategorien avvik, og mennesker oppfatter ofte avvik som knyttet til personens indre moralske kvaliteter (Grue, 2016). Flertallet vokser opp med begge sine foreldre, og dermed er det å bo på barneverninstitusjon per definisjon et avvik i statistisk forstand. Slik kan det å bo på barneverninstitusjon falle utenfor samfunnets oppfatninger om normalitet, hvilket i neste rekke risikeres å bli knyttet til oppfatninger av ungdommen.

I sin bok *Stigma* (2009 [1963]) diskuterer Goffman konsekvenser av stigmatiserende prosesser hvor kategoriseringer og stereotyper kan føre til at det blir en uoverensstemmelse mellom individets oppfatning av seg selv og omverdenens oppfatninger. Goffman definerer stigma som en negativ sosial konstruksjon, en egenskap definert som uønsket, knyttet til fysiske tegn, livsførsel eller diskreditert atferd, og som gir en devaluert status i samfunnet. Et stigma identifiserer en person eller en gruppe som avviker fra en norm eller ideal, gjennom å være bærer av en egenskap som ikke er sosialt akseptert. I et samfunn blir det et skille mellom de normale og de som bærer et stigma. Et stigma kan innebære en brist mellom et individs tilsynelatende identitet og den faktiske sosiale identitet (Goffman, 2009, s. 44-48). Som eksempel kan stereotype forestillinger om ungdom som bor på barneverninstitusjon bryte med en sosial identitet som «normal» ungdom og medføre at andre ser bort fra ungdommens øvrige egenskaper. Goffman hevder at det i et samfunn er et skille mellom de normale og de som bærer et stigma. Stigmatiseringsprosessene er lokalt konstruerte, og avhenger av omgivelsenes reaksjoner og kategoriseringer.

Goffman (2009, s. 83-84) deler de stigmatiserte inn i to kategorier, de som kan skjule stigmaet og de som har stigmatiserte egenskaper som er tydelig i samhandling med andre, og dermed ikke mulig å skjule. For de som kan skjule stigmaet blir det stadig en kamp med valget om å skjule det eller ikke for å beskytte seg mot skam og sosial avvisning. I sin «moralske karriere» lærer den stigmatiserte hvordan samfunnet møter og kategoriserer egenskapen, og hvordan personen kan risikere tap av egenverdi og status. Goffman (2009, s. 169) understreker en risiko for at en rekke personer vil kunne føle seg uverdige, ufullstendige og underlegne, og at samfunnets allmenne normalitetsoppfatning kaster en slags skygge over individenes daglige samvær med andre mennesker. Han understreker videre at individets selvopplevelse utvikles i samspill med de forventninger man møter i interaksjoner med omverdenen.

Som jeg skal komme tilbake til i mine analyser, er skam og sosial avvisning noe av det som står på spill for ungdommene på barneverninstitusjonen. Når ungdommene knytter stigma til tilværelsen ved barneverninstitusjonen, settes erfaringene opp mot rådende forståelser av familier og hjem, men også generaliseringer av hva som kjennetegner ungdom som bor på barneverninstitusjon. Slik Goffman understreker, lærer ungdommene å se seg selv i lys av sine mange sosiale erfaringer, og rollene som de har inngått i. Slik kan man også anta at risikoer knyttet til å oppleve skam og sosial avvisning, kan avhjelpes av anerkjennende relasjoner til de ansatte ved barneverninstitusjonen, i tråd med Honneths (2007) tenkning.

Goffmans perspektiver bidro til at jeg fikk øye på hvordan ungdommenes tilbakevendende fokus på å hevde sin normalitet i intervjuene, kan handle om risikoen for at stigmaet ved å vokse opp på barneverninstitusjon «smitter» på deres sosiale identitet og selvfølelse. Videre blir det tydelig hvordan erfaringer med anerkjennende relasjoner blir særlig viktige for ungdommene i den fasen de bor på barneverninstitusjon.

2.3 Oppsummering av avhandlingens teoretiske innfallsvinkler

Begrepene som er presentert over har vært anvendt som analytiske kategorier opp mot datamaterialet og har bidratt til å analysere frem kunnskap om handlingsrommet for utviklingen av relasjoner mellom ansatte og ungdommer på barneverninstitusjonen. I arbeidet med artiklene og med avhandlingen har begrepene hver på sin måte hjulpet meg å få øye på, og artikulere dimensjoner ved datamaterialet. Som jeg vil komme tilbake til har Foucaults genealogiske analyse inspirert meg til å oppdage nåtidige forståelser av barn generelt og barn på institusjoner spesielt, gjennom «brillene» til rådende forståelser fra 1850- og 1950-tallet. Videre har Foucaults maktperspektiver, Goffmans analyser om stigma og Honneths perspektiver på anerkjennelse bidratt til å løfte frem det som står på spill i relasjoner mellom ungdom og ansatte på barneverninstitusjoner. Foucaults maktperspektiver åpner for å komme på sporet av hvilke handlinger og praksiser som tilbys henholdsvis ungdom og ansatte på barneverninstitusjoner, og i forlengelsen av dette gjør det enklere å få øye på det vi tar for gitt. Goffman tilbyr innganger til å analysere og ta på alvor det som skjer i samhandlingen mellom ungdom og ansatte, og som på ulike måter er knyttet til ungdommenes hverdagsliv og utvikling i perioden de bor der. Dette vil blant annet preges av i hvilken grad ungdommene opplever seg stigmatisert i eller utenfor institusjonen, og vil, som Honneths tenkning om anerkjennelse setter oss på sporet av, antakelig også avhenge av kvaliteten på relasjonene ungdommene har til sine foreldre, familie og venner utenfor institusjonen.

Avhandlingens datasett er ulike og de teoretiske begrepene og analysestrategiene er ulike og hentet fra ulike tradisjoner. Foucaults perspektiver er gjennomgripende forståelser i denne avhandlingen, mens begrepene stigma og anerkjennelse er benyttet begrenset i analyse av ungdommenes kommunikasjon i intervjuene. Å benytte flere perspektiv og begreper har gitt flere innganger til å studere avhandlingens problemstilling og fått frem flere dimensjoner ved handlingsrommet for relasjoner mellom ungdom og ansatte på barneverninstitusjonen.

Når begrepene som anvendes i avhandlingen er tilknyttet ulike vitenskapsteoretiske tradisjoner har dette også bydd på utfordringer, i form av å vurdere hvordan begrepene kan brukes og hvor dypt inn i begrepenes opprinnelse og kontekst jeg har skullet gå i forbindelse med dette arbeidet. Det er særlig i møte med begrepene *stigma* og *anerkjennelse* det har vært nødvendig med en bevissthet om å holde fast i avhandlingens vitenskapsteoretiske posisjon og avgrense bruken av begrepene til i begrenset grad å involvere begrepenes opprinnelse. Pors og Husted (2021) beskriver eklektisme som å anvende ulike teorier og begreper og anerkjenne deres forskjellighet i arbeidet. Videre fremhever de at eklektisme som strategi kan gjøres som en integrasjon; å tilpasse begreper som kommer fra ulike kontekster slik at de kan gjøres kompatible i en ny kontekst uten at det oppstår konflikter. En annen tilgang til eklektisme er å gjøre friksjonen og forskjeller mellom de valgte begrepene til en ressurs i seg selv. Slik kan forskjellene nettopp innebære at forskeren får øye på ulike sider ved materialet. I denne avhandlingen har jeg i arbeidet med den enkelte artikkel hatt en eklektisk tilgang i form av integrasjon, hvor begrepene har vært anvendt i tilknytning til materialet og delprosjektets analyser. I avhandlingen som helhet vil jeg definere eklektismen mer som friksjon, hvor begrepene har bidratt til å få øye på ulike sider ved handlingsrommet som studeres. Friksjonen har vært utfordrende å håndtere, men har også bidratt til at jeg har fått øye på hvilke komplekse betingelser som har betydning for hverdagslivet ved barneverninstitusjonen.

3 Empirisk materiale og analysestrategi

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for avhandlingens datamateriale og analysestrategiene som er anvendt. Jeg vil først redegjøre for min situering som forsker, for så å presentere refleksjoner over studiens gyldighet og kvalitet. Etter en presentasjon av avhandlingens datamateriale og analysestrategier vil jeg presentere etiske betraktninger jeg har gjort meg i arbeidet med denne studien.

3.1 Forskerposisjonen

Valg av datamateriale, valg av teoretiske innfallsvinkler og valg av analysestrategi er valg som bidrar med å løfte frem spesifikke forståelser av det jeg undersøker. Bruk av begreper i analysen har samspilt med analysestrategier og sammen har dette gitt et spesielt blikk på materialet. En annen forskerposisjon eller en annen analysestrategi ville gitt annen empiri og analyse, og derfor er det særlig viktig at jeg gir leseren en mulighet til å vurdere forskningsprosessen gjennom en så transparent redegjørelse for fremgangsmåtene i dette prosjektet som mulig. Leseren skal kunne lese ut av avhandlingen hvordan jeg har situert meg som forsker i konstruksjonen av og analysen av materialet, og hvordan begrepene og strategiene som er anvendt i analysen har hjulpet meg å se materialet på nye måter.

I ethvert forskningsprosjekt vil forskeren møte feltet og empirien med forforståelser og egne forutsetninger, som kan handle om yrkesbakgrunn, livserfaringer, utdanning, faglige forståelser m.m. (Neumann, 2009). Denne avhandlingen legger til grunn en erkjennelse av at forskeren konstruerer og analyserer sitt materiale fra et bestemt ståsted og at det som bidrar til studiens kvalitet er å avklare hvilket sted det er sett fra, og hvordan forskeren har gjort valg underveis. Kvale og Brinkmann (2015) beskriver forskjellen mellom forskeren som gullgraver og som reisende. Til forskjell fra gullgraveren som avdekker en essens som finnes i seg selv uavhengig av forskerens involvering, er den reisende forskeren en som utforsker og erfarer i samhandling med materialet. Det sentrale blir å vise lesere av denne avhandlingen hvordan forskeren har reist og hva forskeren har med seg i møtet med materialet, og hvordan dette i samspill har konstruert materialet. Videre står det sentralt å avklare hvilken kunnskap og interesser forskeren bringer inn. Informanten og forskeren påvirker hverandre med sitt nærvær og væremåte. Som forsker har jeg i denne studien påvirket hva ungdommene snakker om, hvordan de snakker om det og hvor mye de snakker, og det er derfor viktig at jeg reflekterer over mitt bidrag i møte med informantene (se 3.4). Alle er vi formet av våre subjektive posisjoner og erfaringer, og går inn i sosial samhandling med hverandre med våre

spesifikke utgangspunkt. Videre kan samtalene mellom de ansatte på opptakene jeg har samlet inn være påvirket av at det ligger en opptaker i rommet og hvordan jeg som forsker har presentert tilstedeværelsen av denne opptakeren og hva det kan innebære i ettertid (se 3.5).

Å ta på alvor at forskningsprosessen er farget av forskerens situering, gir forskeren et ansvar for å reflektere over avstand og nærhet til det som studeres og hvilke konsekvenser forskerens situering vil kunne få (Neumann & Neumann, 2012). Kunnskap om det feltet man beveger seg inn i er nødvendig for å kunne forstå det man oppdager, og det vesentlige blir å avklare for leseren hvilken kunnskap og kompetanse forskeren har med seg (I. B. Neumann, 2021). Min bakgrunn som barnevernpedagog og erfaring som ansatt ved barneverninstitusjoner og fra arbeid i barneverntjenesten, er noe jeg har med meg i møte med informanter og i min lesning av materialet. Kunnskapen jeg har med meg fra utdanning og erfaringer er uløselig knyttet til mitt blikk på forskningen i både forberedelser, gjennomføring og analyser. Kunnskapen jeg har med meg kan ha kommet prosjektet til gode i form av å kunne stille spørsmål knyttet til hverdagslivet ved institusjonen som jeg uten forkunnskaper kanskje ikke hadde vært oppmerksom på, og også til å få øye på dimensjoner ved relasjoner mellom ungdom og ansatte som har gjenklang og relevans i feltet. Min bakgrunn og erfaring kan ha gitt en enklere tilgang til feltet, med tanke på å skape tillit hos avdelingsledere til at jeg ville behandle det empiriske materialet med nødvendig varsomhet og respekt. Utdannelsen og erfaringen kan dessuten ha kommet til nytte i å etablere et trygt og tillitsfullt rom hvor ungdommene kunne dele sine fortellinger og at de ansatte samtykket i å ha med diktafon inn i ellers lukkede møter.

Mine erfaringer fra barneverninstitusjoner kan ha gitt drivkraft til å bli opptatt av det relasjonelle mellom ungdom og ansatte, med utspring i refleksjoner over at selv om dette er grunnleggende i det sosiale arbeidet er det likevel noe ungdommene kommuniserte at de ansatte i varierende grad lyktes med. Jeg ga begrenset med opplysninger om meg selv til ungdommene utover at jeg forsket på tematikken, og la vekt på å følge deres oppmerksomhetsfokus. Jeg kan likevel ha gitt ubevisste signaler om hva jeg fant interessant og på denne måten oppfordret til utdyping av noen temaer og gått glipp av andre. Å hevde en objektivitet er ikke målet og heller ikke mulig. En annen posisjon, eksempelvis en forsker uten min utdanning og erfaring, ville heller ikke kunne hevde en nøytral eller objektiv

posisjon, men snarere en annen inngang og et annet sted å se fra og med et annet bidrag i kommunikasjonen med ungdommene.

Neumann og Neumann (2012) diskuterer at det sentrale er å bestrebe en balanse mellom nærhet og avstand, i form av tilstrekkelig nærhet til at man kan sortere, men også tilstrekkelig avstand slik at man kan ha analytisk distanse. De understreker at egne forforståelser ikke kan bli borte, men at forskeren gjennom refleksivitet kan bli klar over hvordan de kan være virksomme. En bevisst holdning til egne forforståelser kan også bidra til å skape en god samtalesituasjon, gjennom at forskeren kan rette oppmerksomheten mot informantenes fortelling. Valg av teoretiske begreper og analysestrategier ble også en måte å styrke min analytiske distanse til materiale på. Jeg vil videre diskutere studiens gyldighet og kvalitet, før jeg presenterer avhandlingens materiale og analysestrategier.

3.2 Vurdering av studiens gyldighet og kvalitet

Tradisjonelt har forskning vært vurdert som gyldig i tråd med krav om objektiv, nøytral eller sann kunnskap, og en redegjørelse for metode skal overbevise om dette. Med avvisningen om at det eksisterer en nøytral, objektiv forskerposisjon vil forskningens kvalitet måtte bedømmes etter andre krav. Andenæs (2000) diskuterer hvordan kvalitativ forskning kan vurderes på andre måter enn etter standarder som er inspirert av kvantitativ forskning. Hun avviser at kvalitativ forskning skal finne svaret på hva som «egentlig foregår». I stedet kan resultater fra en kvalitativ undersøkelse betraktes som sannsynliggjorte kunnskapsforslag, hvilket betoner at overføringsverdien må handle om hvor kunnskapen skal og ikke bare hvor kunnskapen kommer fra. I denne avhandlingen handler det altså ikke om å finne sannheten om hvordan relasjoner mellom ungdom og ansatte «er», men snarere å kunne bidra med kunnskap for å kunne forstå handlingsrommet for utviklingen av relasjoner på barneverninstitusjon. Formålet er først og fremst å generere kunnskap som bidrar med innsikter, nye tanker og ny forståelse, og et hensiktsmessig kvalitetskriterium blir da at kunnskapen skal kunne være nyttig for feltet jeg forsker på (Widerberg, 2001). Kvaliteten kan i tråd med et slikt syn vurderes ut fra om forskningen presenterer overbevisende analyser som fremstår relevante og troverdige (Justensen & Mik-Meyer, 2012; Kvale & Brinkmann, 2015). En måte å ivareta formålet om å tilby relevant kunnskap har vært å være i dialog med avdelingsledere underveis, å presentere foreløpige resultater i kollegafellesskap og på seminarer og konferanser. Slik fikk jeg tilbakemelding på foreløpige funn og analyser

underveis i prosessen hvilket bidro til refleksjoner over hvordan avhandlingen kunne få nytteverdi for forsknings- og praksisfeltet.

Når det gjelder spørsmålet om validitet peker Andenæs (2000) på at det grunnleggende er å sørge for undersøkelsens interne validitet, i form av hvorvidt den er gyldig for det utvalget som er undersøkt. Dette kriteriet handler om å produsere data som er konkrete og pålitelige for sitt utvalg og at frembringelsen ivaretar informantene slik at empirien er gyldig for de det gjelder. Andenæs (2000, s. 291) setter dette i sammenheng med «den vitenskapelige verdien av aktørenes egen forståelse». I dette ligger en betoning av at aktørenes egne perspektiver har en selvstendig verdi. I tråd med dette handler en vurdering av denne avhandlingen om å vurdere hvor konkrete og pålitelige dataene er og om de er gyldige for det utvalget som er studert. Undersøkelsens valg av livsformsintervjuer som design, hadde som hensikt å sikre konkrete data som var tett på ungdommenes hverdagsliv. En slik innramming har også rom for å stille utdypende spørsmål, fremfor å intervju ungdom med generelle spørsmål og risikere å innhente generelle, idealiserte svar. I denne sammenheng kan intervjuformen samt fleksibiliteten ha vært en fordel med tanke på å kunne følge den enkelte informant. Dessuten kunne jeg stille oppklarende spørsmål underveis samt avslutte intervjuet med et åpent spørsmål med tanke på om informanten ønsket å fortelle noe mer, noe annet om det samtalen hadde dreid seg rundt. Materialet fra ansattes drøftingsmøter har en annen karakter i så måte, med tanke på at jeg ikke selv var til stede og fasiliterte samtalene. Styrken til dette materialet er at lydopptak av drøftingsmøte vedrørende en konkret ungdom var egnet for å få konkrete data, tett på ansattes sosialfaglige praksiser. Fremgangsmåten er nettopp å samle inn data slik det naturlig forekommer, hvilket gjorde at jeg fikk et datamateriale som gjenspeiler sosialfaglige praksiser slik det kan skje. Institusjonsplaner som materiale har den fordel at det er tett på sosialfaglige vurderinger av barneverninstitusjonen som virksomhet. Jeg brukte planer som var tilgjengeliggjort på nett, fra barneverninstitusjoner med lang historie. Denne studien har ikke sett på om planene er representative, men gjennom å analysere det planene kommuniserer kunne jeg få øye på hva som i nåtidige planer kan kommuniseres om barneverninstitusjonens virksomhet og formål.

Refleksjoner underveis i prosessen over min situering og datamaterialenes styrker og hva de ikke kan si noe om har vært en sentral del av valideringsprosessen. I de følgende tre delene vil jeg presentere avhandlingens tre datasett.

3.3 Planer fra barneverninstitusjoner

Til avhandlingens første artikkel (Sommerfeldt, 2019) samlet jeg inn institusjonsplaner fra barneverninstitusjoner fra henholdsvis nåtid, og fra omkring 1850 og 1950 (3-5 planer fra hver epoke, se nærmere beskrivelse av fremgangsmåte og utvalg under). Planene er forstått som en integrert del av det samfunnet de er skrevet i og for (Asdal & Reinertsen, 2020), og gir tilgang til forståelser av arbeid på barneverninstitusjoner i den samtid som planene er skrevet. Slik ga analyser av planene tilgang til hvordan samtiden forsto ungdommene, målsettingen for arbeidet og samfunnsoppdraget til institusjonen. Ericsson (1996) peker på at planer og politiske styringsdokumenter er barnevernets formuleringsarena, hvor rådende forståelser og praksiser kan uttrykkes og formaliseres, noe som gir leseren et bilde av samtidig praksis. Samtidig understreker Ericsson at planene også legger rammer for fremtidige praksiser og klargjør handlingsrommet for de ansatte. Slik er også planene forstått i mitt arbeid, som tekster som skaper praksiser i form av å peke på noen praksiser og forståelser fremfor andre, men som også viser leseren samtidige diskurser i form av hva som er mulig å si og gjøre om sosialt arbeid på barneverninstitusjonen (Asdal & Reinertsen, 2020; I. B. Neumann, 2021).

3.3.1 Utvalg av materiale

Arbeidet med den første artikkelen var inspirert av Foucaults genealogiske analyse (Foucault, 2001, Villadsen, 2006; 2007), og målet var å undersøke hvordan våre nåtidige, selvfølgegjorte praksiser, vitensformer og institusjoner er historiske frembringelser. Derfor er utvalget av materialet som er brukt i denne artikkelen nært knyttet til analysestrategien. Jeg vil først gjøre rede for hvordan jeg valgte datamateriale før jeg i neste avsnitt vil beskrive hvordan jeg konkret gikk frem i analysen.

Utgangspunktet for arbeidet med artikkelen var at jeg leste NOU 2016:16 *Ny barnevernslov, sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*, og la merke til at utredningen vekslet mellom å posisjonere barnet som et skadet barn og som et rettighetsbarn. Posisjoneringen av barnet som et barn med rettigheter er i tråd med utviklingen av synet på barn og barndom, som har utviklet seg fra å forstå barn som uferdige voksne til at det knyttes en egenverdi til barn og barndom. Det vekket min interesse at et styringsdokument vekslet mellom å posisjonere barnet som rettighetsbarn og som skadet. Jeg ønsket derfor å se nærmere på hvilke implikasjoner det kan ha for praksis, dersom disse posisjoneringene er rådende i sosialfaglig forståelse av arbeid på barneverninstitusjoner. Jeg ble inspirert av Foucaults (2001) genealogiske analyse, hvor forskeren belyser nåtidige forståelser gjennom å se dem i

lys av forståelser ved historiske nedslagspunkter (se pkt. 2.2.1). Jeg ønsket derfor å gjøre et søk etter nåtidige tekster og etter tekster fra tidligere epoker i barnevernets historie, for på den måten å kunne få ny forståelse for nåtidige tendenser. For å belyse nåtid, valgte jeg epokene fra før Vergerådsloven (1896) kom til og epoken fra innføringen av ny barnevernlov i 1953. Disse to epokene er valgt med utgangspunkt i at de representerer tidspunkt for brudd i barnevernets historie. Andre halvdel av 1800-tallet med tanke på organisering av barnevern og barneverninstitusjoner, og 1950-tallet med ny barnevernlov og økende oppmerksomhet omkring barnets rettigheter.

Da jeg skulle danne et empirisk materiale for mine analyser, søkte jeg etter planer fra de utvalgte epokene som inneholdt beskrivelser av formålet og arbeidet ved barneverninstitusjoner. Jeg så også i NOU 2004: 23 (2004) etter aktuelle kilder, ettersom denne anlegger et historisk blikk på barneverninstitusjoner. Videre var jeg på Oslo Byarkiv og lette gjennom tekster om barnehjem fra 1920-1960. Jeg fant mange tekster og dokumenter av interesse, men som ikke fylte kravet om å være planer som beskrev sosialt arbeid ved barneverninstitusjoner. Til slutt satt jeg igjen med følgende empirisk grunnlag for artikkelen: Planer og statutter fra Josephines Stiftelse (Aurenes, 1934) og Anna Jebsens Minde fra rundt 1850-tallet (Wessel, 1916), planer, forskrift, rundskriv og faglig tekst om barnehjem fra Sosialdepartementet i 1954 (1954a; 1954b; 1955). Som representanter på planer med nåtidige perspektiver valgte jeg institusjonsplaner som på tidspunktet jeg søkte var tilgjengeliggjort på internett fra tre barneverninstitusjoner⁸: Gartnerhaugen, Josephines stiftelse og Barnas Omsorgshjem Trondheim. Dette er institusjoner som ikke har deltatt i prosjektet for øvrig. Jeg ønsket å bruke planer fra institusjoner hvor jeg ikke hadde gjort intervjuer med ungdom eller opptak av ansatte av hensyn til å ivareta anonymiteten til prosjektets informanter. Videre så jeg det som hensiktsmessig å ikke ha kjennskap til institusjonene utover det som sto opplyst i planene, for ikke å forstyrre mitt arbeid med analysene i form av å la det planene kommuniserte stå for seg selv.

3.3.2 Analysestrategi

Problemstillingen i analysene av planene var hvordan diskursive posisjoneringer av barnet i planene for barneverninstitusjonene skaper rammer for relasjoner mellom ungdom og ansatte. I analysefasen hadde jeg blikket rettet mot barnets subjektposisjon i tekstene og hvilke

---

⁸ http://www.trondheimomsorg.no/filemanager/download_file/file/227564.pdf
<https://www.josephines-stiftelse.no/wp-content/uploads/2015/02/1.-Institusjonsplan-JS-2016.pdf>
<http://docplayer.me/23494102-Institusjonsplan-for-gartnerhaugen.html>

rammer og praksiser som ble presentert som sentrale for virksomheten. Jeg forsto barnets subjektposisjon som sentral ettersom denne peker på bestemte sosialfaglige praksiser og på mulige selvforståelser som profesjonell og som barn ved barneverninstitusjonen. Barnets subjektposisjon er forstått som mulighetene for posisjonering og identifikasjon som språket gir (N. Å. Andersen, 1999, s. 45-50, Jørgensen & Phillips, 2013 s. 53-54). Det innebærer en erkjennelse av at subjektposisjoner, eksempelvis for barn på barneverninstitusjon, knytter seg til diskurser om identiteter og praksiser som kan skape ideer om handlingsrom for den enkelte. I dette la jeg til grunn en forståelse av diskurser som bestemte måter å snakke om og forstå verden på (Jørgensen & Phillips, 1999 s. 9). Når jeg analyserte planer og så etter subjektposisjoner handlet dette om å se etter hvilke forventninger som kunne knytte seg til posisjonen som ansatt og som barn ved en barneverninstitusjon. Slik kunne jeg få øye på hvordan tekstene rammet inn handlingsrommet for sosiale praksiser gjennom forståelsesmåter av barnet og barnets behov og formålet med oppholdet på barneverninstitusjonen.

Formålet med artikkelen var å sette nåtidige forståelser, av barn som bor på barneverninstitusjoner og sosialfaglige praksiser, i relasjon til historien, og slik få frem alternative forståelsesmåter. Den genealogisk inspirerte analysestrategien innebar at jeg først analyserte frem nåtidige forståelser, for så å analysere materialet fra de to historiske nedslagspunktene, med det som mål å få frem forståelser som kunne belyse nåtidige tendenser. I analysearbeidet var jeg åpen for hva tekstene kommuniserte, herunder posisjoneringer av barnet, uten selv å forhåndsdefinere hva disse kunne være. I tillegg til subjektposisjoneringer av barnet så jeg etter begreper i planene som pekte på forståelser av hvordan de ansatte skal eller kan håndtere barna. I tråd med avhandlingens poststrukturalistiske posisjon hadde jeg ikke definert spesifikke begreper jeg skulle se etter, som for eksempel miljøterapi, omsorg eller anerkjennelse. I stedet forsøkte jeg å være åpen for hva planene kommuniserte, og med åpent blikk se etter beskrivelser og forståelser om barn og voksne, relasjoner og arbeidet ved barneverninstitusjonene. Analysestrategien legger til grunn at nåtidens selvfølgegjorte forståelsesmåter verken er nødvendige, naturlige eller nødvendigvis ønskelige, og at forskeren kan nå ny erkjennelse ved å se nåtiden i lys av fortiden (Villadsen, 2006; 2007).

3.4 Kvalitative intervjuer med ungdommer

Til avhandlingens artikkel «Sometimes I feel at home» (Sommerfeldt, 2022) ble det gjennomført semistrukturerte dybdeintervjuer med 19 ungdommer som bodde på

barneverninstitusjoner. Målet med de kvalitative intervjuene var å få tilgang til ungdommenes erfaringer og fortellinger fra hverdagslivet i barneverninstitusjonen. Intervjuene er forstått som en kunnskapsproduksjon i møtet mellom ungdommene og meg som forsker, hvor ungdommene skapte mening og fortellinger i samspill med meg som intervjuer på bakgrunn av sine erfaringer. Gjennom intervjuene ønsket jeg å utforske hva som er mulig for ungdom å si om hverdagslivet ved institusjonen, om det å være ungdom på barneverninstitusjon, og om deres relasjoner til de ansatte. Slik ønsket jeg å belyse handlingsrommet for relasjonelle praksiser ved barneverninstitusjonen sett fra ungdommenes perspektiv. Når ungdommene i intervjuet skaper sine fortellinger, knytter de an til rådende diskurser og således kan perspektivene som ungdommene presenterer i intervjuene anses å ha en legitimitet blant ungdom på barneverninstitusjon mer generelt. Derfor kan analyser av ungdommenes utsagn gjøre at man får øye på legitime fortellinger om hverdagslivet ved barneverninstitusjonen utover at det også representerer den enkelte ungdoms perspektiver (Andersen og Mangset, 2012).

3.4.1 Rekruttering av informanter og gjennomføring av intervjuer

Jeg henvendte meg per e-post til alle institusjoner på landsbasis hvor nettsidene opplyste at målgruppen var ungdommer over 13 år, plassert etter barnevernlovens (1992⁹) § 4-4 eller 4-12. Barneverninstitusjoner som tar imot ungdom plassert etter atferdsparagrafene (§§ 4-24 og 4-26) kan praktisere strengere rammer i form av låste dører, fotfølging, inndragelse av eiendeler osv., men i denne avhandlingen har jeg ikke informanter fra denne typen institusjoner. Dette valget handlet først og fremst om at slike rammer i særlig grad begrenser handlingsrommet for ungdom og ansatte. Jeg ønsket å ha et utvalg av informanter som i utgangspunktet ikke var underlagt denne typen tiltak, for å ha muligheten til å oppdage betingelser som påvirker handlingsrommet uavhengig av plasseringsbakgrunn.

For å komme i kontakt med aktuelle institusjoner henvendte jeg meg per e-post til avdelingsledere for barneverninstitusjoner landet over, for så å henvende meg per telefon. Avdelingsledere fikk tilsendt informasjonsskrivet (vedlegg 2) og presenterte studien på det ukentlige «husmøtet». Ungdommer som etter dette ønsket å delta avtalte med sin særkontakt eller med avdelingsleder hva som kunne være sted og tidspunkt som passet for dem og disse videreformidlet dette til meg. Mitt utgangspunkt var at jeg ønsket å snakke med ungdommer i alderen 13-18 år. De som var 15 år eller yngre måtte også ha foreldrenes samtykke (i tråd

---

⁹ Det var barnevernloven av 1992 som var gjeldende da ungdommene ble intervjuet

med tilråding fra NSD). Målsettingen var å få et bredt utvalg informanter for å få et så rikt materiale som mulig, med nyanser, kompleksitet, mønster og motsigelser. De 19 ungdommene som ble intervjuet var i alderen 15-19 og bodde på 12 institusjoner i sørøst-Norge, noen statlige og noen private. Både minoritets- og majoritetsetnisk ungdom ble intervjuet, 10 av de intervjuede hadde en eller to foreldre som var født i et ikke-vestlig land. Ungdommene ble ikke spurt om bakgrunnen for plassering, det var hverdagslivet ved institusjonen som var temaet for intervjuet (se under). Ungdommene er i fremstillinger gjennom kappe og artikler gitt fiktive navn, hvorav navnene gjenspeiler mangfoldet blant informantene.

I gjennomføringen av intervjuer og arbeidet med materialet har min forståelse av barn som aktører hatt betydning for prosessen. Ønsket om å intervju ungdom på barneverninstitusjon hang sammen med mitt syn på barn som kompetente aktører, samt en holdning om at barns egen kunnskap er en viktig bestanddel når vi skal utvikle kunnskap om tiltak som retter seg inn mot å hjelpe barn. Min posisjonering av barnet som en kompetent aktør er påvirket av den samtiden jeg lever i, og den utviklingen av synet på barn som har skjedd frem til dette prosjektet tok sin form (Frønes, 2018; Gulbrandsen, Seim og Ulvik, 2012). En forståelse av barnet som aktør innebærer at jeg forstår barnet som kompetent til å medvirke og til å uttrykke seg om forhold som berører det. Dette synet på barnet som kompetent til å medvirke utelukker imidlertid ikke en forståelse av at barnet også kan stå i et avhengighetsforhold til voksne og ha behov for støtte til å skape mening om ulike sider ved sitt hverdagsliv (Gulbrandsen et al., 2012). Jeg har lagt til grunn at barnet skaper mening i deltakelse med andre, da også i relasjon til meg som forsker. Som jeg har vært inne på forstår jeg intervjuet med ungdommene som konstruert i møte med meg med de betingelser som forelå på intervjutidspunktet. Min posisjonering av barnet innebærer altså at jeg både vurderte ungdommene som kompetente til deltakelse, men også som i behov for dialogisk støtte for å kunne skape mening i intervjusituasjonen.

Allerede før første intervju formidlet en avdelingsleder at ungdommene lurte på om man fikk premie for deltakelse. Jeg besluttet da at de som deltok ville få gavekort på 100 kroner på et kjøpesenter i nærheten som en kompensasjon for deres tidsbruk. Ungdommene kunne selv velge hvor intervjuet skulle finne sted. Alle valgte at jeg kom til institusjonen og snakket med dem på et rom der. Ett intervju ble gjort på ungdommens soverom (etter ungdommens eget ønske), de andre valgte å bruke et møterom eller sitte i stuen. Da vi skulle sette i gang med intervjuene la jeg vekt på at rommet skulle være skjermet slik at informantene ikke skulle

være usikre på om andre kunne høre det vi snakket om. Dersom intervjuene hadde blitt gjort på nøytrale steder som for eksempel på mitt kontor kunne dette vært sikret i større grad. Samtidig la jeg vekt på at informanten selv skulle få velge lokasjon. Hvorvidt informantene kan ha holdt noe tilbake på grunn av usikkerhet knyttet til om andre kunne høre kan jeg derfor ikke være helt sikker på. Samtidig så kan intervjusettingen ha understøttet informantens assosiasjoner og refleksjoner over hverdagslivet på institusjonen. Videre kan det ha skapt en trygghet at ungdommene var godt kjent på stedet for intervju, i stedet for å gjennomføre intervjuet et ukjent sted. Det kan også ha skapt en annen maktbalanse oss imellom enn hvis intervjuene var på mitt kontor, med tanke på at det var meg som kom på besøk til informantene i stedet for omvendt. Intervjuene hadde en varighet på 1-1,5 time, og ble tatt opp og transkribert ord for ord.

Intervjuene ble lagt opp som livsformsintervju, som Haavind (1987, 2019) beskriver som en bevegelse fra hendelse til hendelse med gårdsdagen som referansepunkt. Ungdommene ble bedt om å fortelle om i går eller en annen konkret dag de mente å huske godt. Strukturen var løs, slik at tankerekker hos informanten kunne bli fulgt opp med utdypende spørsmål. Utgangspunktet var hvordan de våknet eller ble vekket den aktuelle dagen, hvorpå ungdommene fortalte om hvordan dagen forløp. Jeg stilte oppfølgingsspørsmål underveis, med særlig interesse for det som utspant seg i relasjon mellom ungdom og ansatte. Med meg til intervjuene hadde jeg i tillegg en intervjuguide, med temaer som jeg var opptatt av å få belyst (se vedlegg 5). Denne ble tatt frem ved intervjuets slutt for å se om det var noen temaer vi ikke hadde snakket om, og som kunne være relevante å spørre ungdommen om. Min samhandling med ungdommene underveis i intervjuene knytter seg til min forståelse av ungdommen som subjekt, som innebærer at jeg tilstrebet en gjensidighet i møtet med meg som forsker (Backe-Hansen & Frønes, 2012). Dette innebar også at jeg i intervjuet etterspurte uklarheter knyttet til enkelte utsagn, eller oppsummerte det ungdommen hadde sagt og spurte om jeg da hadde forstått det riktig. Dette er i tråd med et syn på barn som subjekt i forskning og en erkjennelse av at barnet er selv ekspert på sitt liv.

Bakgrunnen for at jeg valgte livsformsintervju som ramme, var et ønske om å skape et empirisk materiale med elementer ved hverdagslivet på institusjonen som jeg ikke hadde sett for meg på forhånd og selv ville planlegge å etterspørre. Livsformsintervjuets bevegelse gjennom én dag ga intervjuene en struktur, samtidig som det var anledning til å be informantene fortelle mer, hver gang informanten sa noe som dreide seg rundt interaksjoner

med og relasjoner til de ansatte. I intervjuene etterspurte jeg på denne måten hverdagsliv og interaksjoner med og relasjoner til de ansatte, med anledning til å følge opp ungdommenes egne begreper og refleksjoner. Ungdommene fortalte om relasjoner til de ansatte, om selve boligen og nærmiljøet, om hverdagslivet ved institusjonen, om rutiner og regler og enkeltepisoder. Ungdommene tematiserte også relasjoner til andre beboere, samt kontakt med foreldre, søsken og øvrig familie. Det var særlig når informanten hadde utsagn som knyttet seg til relasjoner til de ansatte at jeg fulgte opp med å be informanten fortelle mer, eller utdype utsagnet.

3.4.2 Analysestrategi

I første fase av analysearbeidet foretok jeg innledende linje-for-linje koding av de transkriberte intervjuene, hvor målsettingen var å notere hva som skjedde i teksten. På denne måten ble det tydelig hvilke temaer ungdommene reflekterte over og berørte i løpet av intervjuene. Da begrepene normal/ unormal var gjennomgående betegnelser ble jeg interessert i å se nærmere på hvordan ungdommene presenterte seg selv og sine hverdagsliv innenfor og utenfor konteksten av normalitet. Ungdommene fortalte om elementer ved oppholdet som gjorde institusjonen mer og mindre som et «normalt hjem», knyttet dette opp mot sin selvopplevelse, og fortalte om voksne som «brydde seg om dem som mer enn bare en jobb». De omtalte sine erfaringer på barneverninstitusjonen som både normale og unormale. Det var her snakk om normale og unormale ungdomsliv, med referanser til det de kalte normale familieliv, og hvordan deres egne erfaringer ved barneverninstitusjonen forholdt seg til denne klassifiseringen. Jeg fant derfor Goffmans (2009) begrep stigma relevant. Samtidig, knyttet til det de betegnet som en unormal tilværelse presenterte ungdommene sine relasjoner til de ansatte på en måte som gjorde at jeg ble opptatt av anerkjennelse (Honneth, 2007) som begrep for å analysere ungdommenes fortellinger om disse relasjonene. Ungdommene fortalte om hvordan de regulerer avstand og nærhet i sine relasjoner til de ansatte, og skilte mellom ansatte som opptrer som om det bare er en jobb, mens andre «bryr seg virkelig», det er «mer enn bare en jobb». Materialet ble sortert og analysert etter kodene normal/ unormal og anerkjennelse/ krenkelse. I det videre arbeidet ble det sorterte materialet analysert i lys av begrepene stigma og anerkjennelse.

3.5 Lydopptak av ansattes drøftingsmøter

I arbeidet med avhandlingens artikkel om sosialarbeideres forståelser av sosialt arbeid ved barneverninstitusjonen (Sommerfeldt, 2020), ønsket jeg å gjøre opptak av personalets interne

diskusjoner med hverandre. Jeg var i dialog med avdelingsledere ved barneverninstitusjoner og NSD (Norsk Senter for Forskningsdata) for å vurdere hva slags type møter som kunne egne seg å gjøre opptak av. Målet var å etablere et rikt og interessant materiale, samtidig som møtedeltakere og ungdommenes personvern skulle være ivaretatt. I dialog med avdelingsledere kom min tidligere erfaring fra barneverninstitusjoner til nytte i form av kjennskap til hvilke møtevirksomheter som kan inngå i barneverninstitusjoners systematikk. Opprinnelig interesserte jeg meg for overlappingene mellom vaktlag ved institusjonene som en møteform hvor sosialt arbeid gjøres og planlegges. Risikoen ved å velge overlappinger var imidlertid belastningene for barneverninstitusjonene ved å organisere opptakene dersom noen ansatte og ungdommer samtykket og andre ikke, da overlappinger gjøres tre ganger i døgnet med alle ansatte som går av/ kommer på vakt og omhandler alle ungdommene som bor ved institusjonen. Jeg besluttet at drøftingsmøter som omhandlet én konkret ungdom var en godt egnet møteform å gjøre opptak av. Min erfaring med disse møtene er at disse er enda mer spisset inn mot å løfte sosialfaglige forståelser og av å konkret drøfte fremtidig sosialt arbeid med ungdommene.

Barneverninstitusjoner har drøftingsmøter om den enkelte ungdom som bor på institusjonen som en del av sin systematikk, for å sikre at personalgruppa jevnlig får diskutert tilnæringsmåter og forståelser. Avdelingslederne beskrev at møtene har en viktig funksjon når det gjelder å skape felles forståelser i personalgruppa både for den enkelte ungdom, for beboerne som gruppe, men også om miljøterapi og sosialt arbeid på et mer overordnet plan. Videre beskrev avdelingslederne at de gjennom jevnlig møter kunne sikre en likere og mer helhetlig tilnærming til ungdommene og mindre grad av tilfeldigheter. Møtene inngikk i institusjonens møtestruktur, og det var ulikt hvor hyppig det ble satt av tid til drøftingsmøter om den enkelte ungdom, men lederne fortalte at det ble gjennomført omtrent 1-2 ganger i måneden eller ved behov. Ungdommene er ikke selv til stede i møtet, men er klar over at slike møter finner sted. Til stede på hvert møte var 6-10 ansatte, avdelingsleder og eventuelt psykolog.

Lydopptak av en eksisterende møteform er et eksempel på det Silverman (2017, s. 202-206) kaller naturlig forekommende data, altså empiri som inneholder interaksjoner som foregår uavhengig av forskerens involvering. Hensikten var å få tak i de ansattes refleksjoner slik de pleier å gjøre det. Selv om empirien da i mindre grad er en konstruert situasjon, er det likevel viktig å være oppmerksom på at situasjonen kan være påvirket av at en diktafon er til stede i rommet og for noen representerer et potensielt kritisk blikk. En risiko er at noen ansatte kan

ha lagt bånd på seg og deltatt i mindre grad, eller deltatt mindre spontant, eller at de ansatte i større grad enn vanlig tilstreber å faglig begrunne sine ytringer. Samtidig ga opptakene en tilgang til refleksjoner mellom ansatte tilnærmet slik de vanligvis foregår, og slik en inngang til de ansattes praksiser og forståelser. Formålet var ikke å analysere realiteten slik den ville vært uten diktafonen, men å se på samtalene slik de trer frem på opptakene, og i neste omgang å analysere frem hva som disponerer denne praksisen. Et slikt materiale vil kunne gi en innsikt i hva ansatte kan si om sosialfaglige praksiser på barneverninstitusjonen.

3.5.1 Rekruttering av informanter og gjennomføring av opptak

Jeg henvendte meg per e-post til de fem barneverninstitusjonene som hadde vært positive til å delta ytterligere i forskningsprosjektet i forbindelse med rekrutteringer av ungdom til de individuelle intervjuene. Jeg valgte å henvende meg til nettopp disse fem med bakgrunn i at de ved gjennomføring av intervjuene hadde uttrykt at de ønsket en videre dialog om prosjektet. Tre av avdelingslederne jeg kontaktet ga positiv respons til å ha med diktafon i sine møter. Jeg utleverte da en diktafon til hver av barneverninstitusjonene med avtale om hvordan diktafonen skulle anvendes og sikres gjennom innlåsing.

Avdelingsleder tok opptak på diktafon dersom de tilstedeværende samtykket til dette, og dersom ungdommen som skulle omtales hadde samtykket (se informasjonsskriv, vedlegg 3 og 4). Samtykket ble innhentet via informasjonsskjema som ble gitt i forkant av møtene, både av de ansatte som skulle delta i møtet, samt fra ungdommene som skulle være sentrum for de ansattes drøftinger i det konkrete møtet. Avdelingsleder fikk utdelt diktafonen og gjorde selv opptakene uten meg til stede, og oppbevarte diktafonen innelåst frem til jeg hentet diktafonen igjen. Jeg hadde dialog med avdelingslederne med tanke på hvordan sikre reelt samtykke, og understreke anledningen til ikke å samtykke, samt hvordan de skulle omtale barnet og familien uten egennavn. Det ble til sammen gjort opptak av fem møter som varte i 30 minutter til én time. Jeg var ikke selv til stede på drøftingsmøtene, og møtene ble (med unntak av diktafonen) avholdt slik de vanligvis pleier.

3.5.2 Analysestrategi

Analyseenheten i artikkelen er de ansattes samtaler med hverandre. Refleksjonene i møtene er forstått som sosialfaglig praksis, i form av at de ansatte artikulerer sosialt arbeid og planlegger det sosiale arbeidet de skal gjøre i etterkant av møtene. Det å diskutere, drøfte og bringe inn det individuelle og kontekstuelle knyttet til den enkelte ungdom som de ansatte drøftet er også en form for å utøve sosialt arbeid. I møtene beskriver de ansatte ungdommenes erfaringer og relasjoner, intervensjoner som institusjonen og andre hjelpeinstanser har

forsøkt, mulige forståelser av ungdommenes handlinger og utsagn, samt planlegging av de ansattes tilnærminger til ungdommene fremover.

Opptakene av møtene er lyttet gjennom flere ganger, og ble i første omgang grovtranskribert. Særlig relevante sekvenser er transkribert mer utførlig. Ved første gjennomgang av materialet noterte jeg fortløpende ned tematisk hva de ansatte reflekterte over med hverandre. Dette ga et materiale som kunne settes sammen i en sammenheng, for å se hva som var gjentakende og om det var noe som skilte seg ut (Silverman, 2017).

I gjennomgangen av materialet var jeg oppmerksom på handlingsimperativer, i form av utsagn som pekte på måter de ansatte kunne handle på fremfor andre, og på hvordan ansattes refleksjoner kunne oppfordre til konkrete handlinger. Denne analysestrategien hang sammen med at handlingsrom er et sentralt begrep i avhandlingens problemstilling. Jeg la til grunn at det å se etter handlingsimperativer i materialet ville kunne få frem hvilke praksiser de ansatte anså som mulige og ønskelige i sin kontakt med ungdommene. Gjennom dette kan materialet få frem hvilket handlingsrom som kommuniseres og skapes i de ansattes diskusjoner med hverandre. Handlingsimperativer ble derfor én kategori på tvers av materialet i denne fasen av arbeidet. I tillegg så jeg etter de ansattes subjektposisjoneringer av ungdommene i form av utsagn som sa noe om hvordan ansatte forsto ungdommens posisjon eller mulighet for identifikasjon (N. Å. Andersen, 1999, s. 45–50). Dette hang sammen med en forståelse av at ansatte og ungdoms relasjonelle praksiser med hverandre er en dynamikk hvor den enkelte har med seg sine forståelser og posisjoneringer av den andre (se også om subjektposisjoner i 3.3.2). Dette er også knyttet til at jeg posisjonerer ungdommene som handlende aktører i møte med de ansatte, hvor begge spiller inn i en dynamikk. Her er jeg preget av min samtid, som forstår barn og ungdom som subjekter og handlende aktører i samspill med de rundt seg. I en slik forståelse vil de ansattes forståelser komme i spill i konkrete møter med ungdommene og inngå i et dynamisk samspill. De ansattes posisjonering av ungdommene er en inngang til å få frem diskurser som kan ha en betydning for de ansattes samhandling med ungdommene. I analysene av materialet ser jeg etter hva de ansatte kommuniserer, og forsøkte å stille meg åpen for et mangfold i hvordan ungdom posisjoneres i deres utsagn.

Ut fra de ansattes diskusjoner kunne jeg analysere frem hvordan de ansatte forsto ungdommen og deres situasjon. Denne fasen av analysen ga en systematisering av materialet hvor jeg fant to gjennomgående mønstre: Det første var at de ansatte gjennomgående drøftet mulige forståelser av ungdommens behov og atferd. I dette arbeidet trakk de frem brede

forståelsesrammer i form av å se ungdommene i lys av sin kontekst i bred forstand, i nåtid, men også i fortid og tenkt fremtid. Dette kunne være ungdommenes relasjoner til familie, ansatte, jevnaldrende og andre beboere, ungdommenes mestring og utfordringer i hverdagslivet, skolearbeid, erfaringer fra oppveksten, og hvilke utsikter ansatte så for ungdommen i nær og fjern fremtid. Det andre mønsteret var at de ansatte i alle møtene trakk frem to intervensjoner: Å gjennomføre samtaler med ungdommen og å utarbeide ukeplaner.

I neste fase av analysen var jeg på jakt etter å finne dispositivets nivå, altså et tverrgående nivå som tillater praksis å tre frem slik det gjør, et nivå som befinner seg bak de mer umiddelbart åpenbare vitensformer, erfaringer og institusjoner (Raffnsøe & Gudmand-Høyer, 2005; se også pkt. 2.2.1). I denne delen av arbeidet tok jeg utgangspunkt i de gjennomgående mønstrene i møtene for å analysere frem hva som kunne virke disponerende for denne praksisen. Jeg så etter hva som kunne være forbindelsen mellom praksis (mønstrene i materialet fra møtene), barneverninstitusjonen som institusjon og sosialt arbeid som kunnskap. Hensikten var å finne en tverrgående sammenheng som kunne virke disponerende for praksis (Foucault, 2014; Raffnsøe & Gudmand-Høyer, 2005). I denne delen av analysen fant jeg *det autonome barnet* som en tverrgående logikk som pekte på bestemte praksiser fremfor andre. Eksempelvis pekte dette på praksiser som knyttet an til brukermedvirkning og dialog med den enkelte ungdom, og samtidig kom det i spill dersom ungdom hadde ønsker som var i strid med det de ansatte vurderte som mest hensiktsmessig. Dette vil jeg belyse nærmere i presentasjonen av artikkelen (4.3) og diskutere i avhandlingens diskusjon (kapittel 5).

3.6 Forskningsetikk

Doktorgradsstudien er meldt inn til Norsk senter for forskningsdata (NSD) som har gitt sin tilrådning (vedlegg 1). Prosjektet har fulgt Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH), 2021). Disse retningslinjene vektlegger en rekke forhold ved alle faser av forskningen. Retningslinjenes del A, Forskerfelleskapet, har hatt en gjennomgående betydning i arbeidet med avhandlingen, i form av å delta i et kollegialt forskerfelleskap og ved flere anledninger få innspill i prosjektets ulike faser. Selve arbeidet med denne avhandlingen innebærer et vesentlig etisk ansvar i tråd med retningslinjenes del E, forskningsformidling. Det har vært et gjennomgående hensyn å formidle forskningens prosess og funn med klarhet og åpenhet, og med respekt for personer forskningen berører. Det er i særdeleshet retningslinjenes del B, hensyn til personer som har vært gjenstand for

jevnlig refleksjon. Deltakernes anonymitet er ivaretatt i avhandlingen og i artiklene ved at jeg har gitt deltakerne fiktive navn, og ikke brukt stedsnavn eller annen informasjon som vil kunne avsløre hvem som har deltatt i studien. Dette ble gjort umiddelbart under transkriberingsprosessen.

Jeg vil i det følgende presentere utvalgte problemstillinger knyttet til «Hensyn til personer» (NESH, 2021) som ble gitt en særlig oppmerksomhet i arbeidet med delstudiene, barn som informanter, ansattes frivillighet og tredjeparters anonymitet.

3.6.1 Barn som informanter – kompetanse og frivillighet

Synet på barn har de siste 30 årene gjennomgått store endringer, fra et paternalistisk syn som innebærer at voksne vet best og bør ta beslutninger for og om barn, til et syn på barn som kompetente aktører (Backe-Hansen, 2001 s.16). I tråd med denne utviklingen har barn i økende grad deltatt som informanter i forskning. Barnekonvensjonen har bidratt til å fremheve barnet som subjekt og potensiell informant, gjennom en bevisstgjøring av at barn er selvstendige subjekter med egne rettigheter. Samtidig er barn regnet som en sårbar gruppe, og da barnevernsbarn i særdeleshet. Barns deltakelse i forskning skal derfor romme begge disse hensyn, at barns perspektiver er viktige bidrag og samtidig at barn har krav på beskyttelse i alle ledd av forskningsprosessen (NESH, 2021). Det er viktig med en bevissthet om hva slags konsekvenser et syn på barnet som kompetent rettssubjekt kan innebære, og om det innebærer en risiko for at barnet blir fratatt sin rett til beskyttelse (Backe-Hansen, 2001). Samtidig er det viktig å inkludere brukergrupper i forskning som dreier seg om dem, for å sikre mest mulig nyttig kunnskap for de det gjelder. Mange kan dessuten oppleve at det å bli inkludert i forskning er meningsfullt, at det kan føre til redusert opplevelse av skam og en opplevelse av å få muligheten til å bidra til å skape en bedre situasjon for seg selv og andre (Bredal et al., 2022).

Da jeg valgte å inkludere barn som informanter i arbeidet med denne avhandlingen, knyttet det an til et syn på barn som medborgere, i form av at det å gi erfaring med å delta og bli involvert er en måte å bidra til at barn kan oppnå medborgerskap (Backe-Hansen & Frønes, 2012). I dette lå en innstilling om at jeg var genuint interessert i deres bidrag som en måte å utvikle kunnskap om barneverninstitusjoner. Et grunnleggende hensyn var å sikre frivillig deltakelse i denne studien. Dette var i første omgang et ansvar jeg betrodde avdelingslederne da de skulle forespørre ungdommer om deltakelse. I dialog med avdelingsledere var det enighet om at ungdommene skulle informeres på husmøte som er ukentlige møter hvor alle ungdommer deltar. Alle ungdommer som var åpne for å delta fikk informasjonsskriv med

kontaktinformasjon til meg og min prosjektleder (vedlegg 2). I skrivet ble det fremhevet at deltakelse var frivillig, at de kunne trekke seg underveis, og at det kun var meg og min veileder som ville få tilgang til de transkriberte intervjuene. Videre ble informantene forsikret om anonymitet i formidling og publikasjon av materialet.

Likevel kunne jeg ikke være sikker på hvordan ungdommene ble informert, om det ble gjort en innsats for å motivere som ungdommene kan ha opplevd som press for å delta. Noen kan ha opplevd at de ansatte ønsket at de skulle delta, og at de valgte å si ja «for deres skyld» snarere enn av eget ønske. Et perspektiv på barnet som aktør innebærer at barnet selv samtykker også dersom foresatte har samtykket på barnets vegne (Backe-Hansen & Frønes, 2012) og at jeg i dialog med barnet forsikrer meg om at barnet selv ønsker å delta. En viktig avklaring da jeg møtte ungdommene for intervju var derfor å sikre et reelt, informert samtykke. I denne sammenheng var det viktig å sikre at ungdommene forsto hva forskningen dreide seg om og hva deres deltakelse innebar. Dette krevde en bevissthet knyttet til ordvalg og formuleringer med tanke på å gjøre informasjonen tilgjengelig og forståelig for ungdommen (NESH, 2021). Frivillig deltakelse dreier seg også om hvordan ungdommen deltok i løpet av forskningsintervjuet. Som intervjuer hadde jeg et ansvar for å være våken overfor ungdommen og eventuelle uttrykk for ubehag, usikkerhet eller ønske om å ikke gå inn på temaer jeg initierte. Videre ble ungdommen også underveis minnet om muligheten til å avslutte intervjuet eller å avstå fra å svare dersom de ble spurt om noe de ikke ønsket å snakke om.

Om de ansatte vektla frivillighet da ungdommene ble forespurt, og om de tydeliggjorde min uavhengighet til institusjonen for øvrig, kan jeg ikke vite. Jeg forsøkte imidlertid å forsikre meg om at det ble gjort på en god måte gjennom dialog med avdelingsleder i forkant. Jeg deltok dessuten på personalmøte hos de institusjonene som ønsket dette, for å gi mest mulig informasjon om prosjektet. Jeg kan ikke være sikker på at ungdommene hadde realistiske forventninger til hva deltakelse i intervjuet kunne innebære, hvilken innflytelse medvirkningen kan innebære eller hva informasjonen brukes til. Jeg valgte å belønne deltakelse med gavekort på 100 kroner av respekt for deres tidsbruk samt å kunne bidra til motivasjon for deltakelse. Dette kan ha gitt ungdommer et vikarierende motiv for deltakelse, kanskje uten at de egentlig hadde et ønske om å dele sine erfaringer. Derfor vurderte jeg at 100 kroner var tilstrekkelig, da dette tross alt ikke utgjør et større tilskudd for den enkelte. Samtidig så kan det ha tilført materialet ungdommer som bare trengte et ekstra lite «puff».

Gjennomføringen av intervjuene krevde en særlig varsomhet fra min side, knyttet til å være oppmerksom på ungdommenes signaler om hvordan de opplevde intervjusituasjonen. Ved ett tilfelle opplevde jeg at ungdommen var ukomfortabel i situasjonen, samtidig som han også svarte med enstavelser og sa han var sliten og ga non-verbalt uttrykk for hodepine og utilpasshet. Ved dette tilfellet ble jeg usikker på hans motiv for deltakelse, om han egentlig ønsket og maktet å gjennomføre. Å avbryte intervjuet kunne imidlertid oppleves som et nederlag for informanten, og det ble derfor viktig å gi tilbud om å avslutte intervjuet uten å signalisere at han ikke hadde fått til å bidra. Ved å ikke avbryte umiddelbart, men stille gutten noen oppfølgende spørsmål fikk jeg både forsøkt å tilrettelegge for at han ble mer komfortabel i situasjonen, men også gitt en troverdig tilbakemelding om hva som hadde vært hans viktige bidrag i forskningen.

3.6.2 Frivillighet for ansatte som deltar i veiledningsmøter

I forbindelse med rekruttering av ansatte som var villige til at det ble gjort opptak av drøftingsmøter, drøftet jeg med avdelingslederne hvordan kravet om frivillighet kunne ivaretas. De ansatte ble informert gjennom samtykkeskjema (vedlegg 4), og ungdommene ble informert på samme måte (vedlegg 3). I samtaler med avdelingsledere hadde jeg fokus på at både ungdommen som skulle omtales og de ansatte som skulle delta i møtet måtte samtykke, og at det også måtte være et rom for å ikke samtykke til dette. NESH (2021) understreker imidlertid risikoen for press til å delta dersom samtykket innhentes via en autoritetsperson. Jeg kan ikke være sikker på om de ansatte opplevde et press til å delta, gjennom at avdelingsleder var positiv, og at det derfor kunne være vanskelig å stå for et ønske om at det ikke skulle gjøres opptak av et møte de skulle delta i. Ettersom det dreide seg om en møtedeltakelse, ville de som eventuelt kjente det ubehagelig ha muligheten til å innta en mindre aktiv rolle i møtene. Det var imidlertid særlig viktig at ungdommenes samtykke var frivillig, ettersom møtene dreier seg om potensielt sensitive temaer om dem selv. Ungdommene skulle selv ikke være til stede, og kunne finne det ubehagelig at en fremmed forsker skulle få innsyn i detaljer knyttet til sine utfordringer og fungering. Jeg ivaretok dette hensynet med å ha en tett dialog med avdelingsledere, og underveis i denne kontakten vurderte jeg at jeg kunne ha tillit til at dette ble ivaretatt på en forsvarlig måte.

3.6.3 Ivaretagelse av tredjepersoners anonymitet

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2021) fremhever viktigheten av at forskere er oppmerksomme på konsekvenser av forskningen for mennesker som ikke har gitt sitt samtykke. I forbindelse med innsamling av opptak fra

drøftingsmøtene var det en risiko for at de ansatte kunne omtale ungdommenes nettverk på en slik måte at det skulle være mulig for meg å forstå hvem de var. Ingen i ungdommens nettverk hadde samtykket til prosjektet. Jeg var derfor i dialog med avdelingslederne med tanke på hvordan vi kunne ivareta personvernet til ungdommenes familie og nettverk. I samråd med NSD og i dialog med avdelingsledere ble det tydeliggjort at ansatte i drøftingene ikke skulle omtale nettverk gjennom personidentifiserende opplysninger. NSD ga tillatelse til at prosjektet kunne unntas fra plikt til å innhente samtykke og gi informasjon, så sant opplysningene som kom frem var av mindre omfang, at det ikke ble personidentifisert, og at de i eventuelle publikasjoner er anonymisert. De ansatte etterlevde dette, og det var ingen tilfeller i materialet av at nettverk ble personidentifisert og at jeg fikk tilgang til sensitive opplysninger om personer som ikke selv hadde samtykket.

4 Funn: Sammendrag og kommentarer til avhandlingens tre artikler

4.1 Artikkel 1: Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjoner i Norge

Vår tids forståelser sett i et historisk perspektiv

Artikkelen er publisert i Norges Barnevern (Sommerfeldt, 2019) og utforsker hvordan planer for barneverninstitusjoner skaper et handlingsrom for relasjonelle praksiser mellom ungdom og ansatte på barneverninstitusjoner. Formålet med artikkelen er å undersøke hvordan nåtidige posisjoneringer av barnet åpner for bestemte praksiser og produserer muligheter og begrensninger for utviklingen av relasjoner mellom ungdommene og de ansatte.

Artikkelens empiriske grunnlag er institusjonsplaner for barneverninstitusjoner fra 1850, 1950 og 2016, hvor nåtidige posisjoneringer av ungdommene i planer fra 2015/ 2016 er sett i lys av planene fra 1850- og 1950-tallet. Artikkelen er derfor et bidrag til sosialt arbeid på barneverninstitusjonen, gjennom en bevisstgjøring av hvordan faglige og politiske føringer peker på bestemte måter å gjøre sosialt arbeid på.

Analyser av planer fra 1850-tallet viste at de tidlige barneverninstitusjonene hadde et klart formål om oppdragelse, hvor målet var å bli «tjenesteytende». Virksomheten ble beskrevet som å tilby pleie, både «sjelelig og legemlig». Målet er todelt, men også satt i sammenheng med hverandre, beboerne skal gjøres til gudfryktige og samfunnsnyttige borgere. Dette kommer også til syne i hvordan strukturene på dagene er lagt opp, med andakter, undervisning, husarbeid og håndarbeid. Barnet fremstår i tekstene som objekter som skal formes, og ikke som aktive aktører eller subjekter, og beboerne skal håndteres som en gruppe fremfor som individer. Det relasjonelle mellom ansatte og beboere var ikke beskrevet eksplisitt, men henvisninger til at styrerinnen skulle fylle rollen som husmor og pleiemor og gi pleie, omsorg og oppdragelse peker på en implisitt forståelse av hva dette på denne tiden innebar. Når datidens familieideologier var det eneste retningsgivende for de ansattes relasjonelle praksiser kan dette ha gitt et vidt handlingsrom, med muligheter for personlige fortolkninger av hva dette skulle innebære.

Planene fra like før og like etter innføring av ny barnevernlov i 1953, kommuniserer barnehjemmet som tredjevalget etter foreldrehjemmet og fosterhjem, og «det normale hjem» som retningsgivende for hva barnehjemmene skulle være. Planene skisserer ansvar- og beslutningsforhold, hygiene- og helseforhold ved driften, mens faglige perspektiver på driften

er fraværende. Til forskjell fra de tidligere planene som inngikk i analysen har et perspektiv på nødvendige kvalifikasjoner hos de ansatte kommet til, hvor psykologisk og pedagogisk innsikt og erfaring med barn og innsikt i stell av hjem blir trukket frem som ønskelig. Det er også en oppmerksomhet rettet mot barnets individuelle behov for omsorg, og at barna skal ha like gode oppvekstvilkår og utviklingsmuligheter som barn i et normalt godt hjem. Utover kvalifikasjonene, siktemålet om å være et normalt hjem og yte omsorg slik barnet har behov for, er det ikke beskrevet ytterligere hvordan det sosiale arbeidet skal utføres eller hvordan det relasjonelle mellom barn og voksne skal være.

Analysene av nåtidens planer sett i lys av eldre planer synliggjorde hvordan handlingsrommet for interaksjoner mellom ungdommene og de ansatte forskyves av til dels motstridende ideologier og diskurser. Det relasjonelle arbeidet sosialarbeideren skal gjøre blir formet av de strukturelle rammebetingelsene og av rådende diskurser om barneverninstitusjonen og om ungdommene som bor der. Samtidige rasjonaler til det sosiale arbeidet gir motsetningsfylte forventninger til hvordan de ansatte kan fylle sin rolle. Planer for barneverninstitusjoner kan også være klargjørende for involverte parter med tanke på forventninger til hva innholdet i et opphold kan være. Dette kan bidra til å sikre at ungdommen ikke opplever grenseoverskridende atferd fra de ansatte av ulik art. Synet på barn i dag er preget av barnet som subjekt og handlende aktør, en posisjon som kan bidra til å gi grobunn for anerkjennende relasjoner som et nødvendig grunnlag i det sosiale arbeidet. Samtidig kan også planenes krav til innhold, struktur og forståelser av barnas behov ramme inn og begrense hvordan relasjoner på barneverninstitusjonen kan utfolde seg. Handlingsrommet for å utvikle anerkjennende relasjoner blir satt på spill av de mange samtidige krav til virksomheten og til de ansatte. Dermed krever det stadig refleksjon over sosialfaglig praksis i denne konteksten, med tanke på hvordan de ansatte kan bruke handlingsrommet til å inngå i anerkjennende relasjoner med ungdommene.

Det er lagt ned et omfattende arbeid for å sikre kvaliteten på barneverninstitusjoner i Norge, og det stilles tydelige krav til drift av denne typen virksomhet med tanke på å skulle gi et forsvarlig og faglig godt tilbud til de som av ulike grunner oppholder seg der. Det er nødvendig å stille tydelige krav og sikre at barneverninstitusjon er et godt tilbud til de som bor der. Artikkelen bidrar til å synliggjøre hvordan rommet for de intuitive, anerkjennende møtene mellom den enkelte ungdom og ansatte kan bli satt på spill dersom sosialarbeideren opplever motsetningsfylte krav som skaper redsel for å trå feil.

4.2 Artikkel 2: «Sometimes I feel at home»

Adolescents' narratives of everyday life in residential care

Artikkelen er publisert i *Journal of Children's Services* (Sommerfeldt, 2022) og bygger på kvalitative intervjuer med 19 ungdommer som bodde på barneverninstitusjon på det tidspunktet de ble intervjuet (se også kap. 3.4). I arbeidet med artikkelen utforsket jeg ungdommenes fortellinger om hverdagslivet på barneverninstitusjon og sine relasjoner til de ansatte. I arbeidet med analyse av materialet så jeg etter hva ungdommene kommuniserte om sitt hverdagsliv og sine relasjoner til de ansatte ved barneverninstitusjonen. Dette hang sammen med avhandlingens poststrukturalistiske posisjon, gjennom at ungdommenes kommunikasjon er forstått som konstruert i intervjusettingen ved hjelp av tilgjengelige diskurser. Slik forsto jeg materialet som en tilgang til rådende forståelser av ungdoms hverdagsliv på en barneverninstitusjon og av mulighetene for å kunne utvikle relasjoner til de ansatte. De innledende tematiske analysene viste at det var særlig to gjennomgående temaer i ungdommenes fortellinger. Det første var sonderinger rundt dimensjonene normal og unormal, knyttet til beskrivelser av hverdagslivet ved institusjonen og knyttet til egne selvforståelser. Det andre temaet som var gjennomgående, var fortellinger om voksne som «virkelig bryr seg» og som viser at det er «mer enn bare en jobb». Med bakgrunn i disse funnene benyttet jeg de teoretiske begrepene stigma (Goffman, 2009 [1963]) og anerkjennelse (Honneth, 2007 [1992]) i de videre analysene av ungdommenes fortellinger (se også 2.2).

Det var spenninger i ungdommenes fortellinger mellom barneverninstitusjonen som en unormal kontekst og deres egen posisjon som normal. I analysen viser jeg hvordan ungdommene arbeider med å frigjøre sin selvforståelse fra det å bo på barneverninstitusjon. Barneverninstitusjonen, med sin utforming, rutiner og regler, gjennomstrømming av ungdom og ansatte, blir kategorisert som unormal, og dermed representerer det å bo der et brudd med ideer om hva som er et normalt liv. Goffmans perspektiver (2009) hjalp meg å få øye på hvordan assosiasjoner til ungdommens bosted, «smitter» på ungdommens sosiale identitet og medfører at ungdommene arbeider med å frigjøre seg fra forventninger og fordommer som følger av stigma som knytter seg til barneverninstitusjonen.

Kategoriseringen av barneverninstitusjonen som unormal ble også knyttet til selve bygget og til geografisk beliggenhet. Dette kan forstås i lys av det Goffman (2009, s. 48-51) kaller å passere som normal, med tanke på hvorvidt bygget og beliggenheten understreker

ungdommenes status som normale eller unormale gjennom å se ut som et normalt hjem eller ikke. Goffman hevder at byrden av et stigma varierer i takt med synlighet, og at i jo større grad individet kan passere som normal, desto mindre byrde og risiko for stigmatiserende prosesser. Ungdommenes gjennomgående tematisering av det normale og det unormale kan være et uttrykk for en forhandling med ulike subjektposisjoner som er tilgjengelige. Hvorvidt ungdommene *opplever seg* som normale eller unormale har ikke denne studien sett på, men når de gjennomgående knytter sine fortellinger til normalitet kan dette indikere at tilgjengelige subjektposisjoner for ungdom på barneverninstitusjoner er potensielt stigmatiserende. Dette er i tråd med Jansens (2010) funn om konsekvenser av ‘victim’ og ‘troublemaker’ som tilgjengelige subjektposisjoner for ungdom på barneverninstitusjon. I intervjuene jeg gjorde med ungdom fremhevet informantene hjemlige trekk ved barneverninstitusjonen, knyttet dette til normalitet og fremhevet dette som ønskelig, og på samme måte ansattes praksiser som hadde paralleller til voksnes praksiser i «normale hjem».

Det andre gjennomgående temaet var fortellinger om voksne som «virkelig bryr seg» og som viser at det er «mer enn bare en jobb». Analysene av ungdommenes utsagn løftet frem hvordan anerkjennende relasjoner til de ansatte kunne representere det ungdommene etterspurte som støtte i utviklingen av en selvforståelse som normal. Ungdommene knyttet flere karakteristikk og eksempler på praksiser til beskrivelser av ansatte som virkelig bryr seg. Analysene fikk frem hvordan gjensidighet i relasjonene er grunnleggende for utviklingen av relasjoner til de ansatte. Ansatte som ble beskrevet som at de virkelig brydde seg var eksempelvis de som fortalte om hendelser fra privatlivet, valgte å være i fellesarealene fremfor på kontorene eller sitte igjen litt ekstra etter vakt for å hjelpe med lekser.

Ungdommene beskrev disse ansatte som at det er «mer enn bare en jobb» og at de «virkelig bryr seg». På denne måten viste ansatte en gjensidighet i relasjonen til ungdommene, og dessuten, gjennom å gjøre mer enn det ungdommene mente var påkrevd understøttet de ungdommens sosiale identitet som likeverdige.

Gjensidigheten kommer også frem i form av ungdommenes beskrivelser av hvordan de regulerer nærhet og avstand til den enkelte ansatte. Alle ungdommene beskrev at de hadde 2-5 «favoritter» blant de ansatte som de var mer nære enn de andre. Disse fortellingene tredde frem som empiriske eksempler på gjensidighet som premiss for anerkjennelse, forstått som at ungdommene bare kunne oppleve anerkjennelse i møte med ansatte de selv anerkjente (jfr. Honneth, 2007). I ungdommenes fortellinger kom det således til syne en dynamikk hvor anerkjennelsen ble kommunisert som noe som ble utviklet i gjensidighet mellom partene.

Analysene viste også at anerkjennelsen kunne understøttes gjennom ansattes væren i huset, i form av å være «som om man var hjemme» og eksempelvis lese avisen eller vanne blomster. Dette ble beskrevet som å i handling vise at man bryr seg om ungdommenes hjem og derigjennom bryr seg om ungdommen, og i dette ligger en gjensidighet, at hjemmet er noe de er i sammen. Ungdommenes beskrivelser av barneverninstitusjonen som hjem, hørte sammen med både erfaringene med normalt eller unormalt hverdagsliv i denne konteksten, de institusjonelle rammene, og med deres relasjoner til de ansatte på institusjonen.

I artikkelen argumenterer jeg for betydningen av at de ansatte utformer sin rolle på barneverninstitusjonen på en fleksibel måte som imøtekommer ungdommenes behov for gjensidige, likeverdige relasjoner. Artikkelen bidrar til kunnskap om hvordan hverdagslivets organisering og beboernes relasjoner til de ansatte påvirker ungdommenes tilværelse på barneverninstitusjonen, og viser at det foreligger en risiko for stigma og at begrensninger i det relasjonelle handlingsrommet kan ha konsekvenser for ungdommenes utvikling av selvforståelser og selvfølelse. Artikkelen har et sentralt bidrag til avhandlingens problemstilling med tanke på at ungdommene peker betydningen av dimensjonen anerkjennelse for hvilket handlingsrom som skapes for å kunne utvikle relasjoner. Hvis sosialarbeideren skal nå frem med det sosiale arbeidet, og få til det relasjonelle arbeidet med den konkrete ungdom kan gjensidighet skapes på ulike måter. Dette vil jeg komme tilbake til i avhandlingens diskusjon i 5.4.

4.2.1 Kommentarer til avhandlingens andre artikkel

En poststrukturalistisk forståelse av ungdommenes kategorisering av praksiser og karakteristikk ved barneverninstitusjoner som normale/ unormale, synliggjør kategoriseringen som en dualistisk konstruksjon som kan være virksom i ungdommenes liv (Søndergaard, 2000). Dette peker på at en kategorisering av noe som unormalt, ekskluderer at det samme kan forstås som normalt, og motsatt. Det kan føre til en første og annethet i den enkeltes forståelse av fenomenet som italesettes; Normalt er å foretrekke. Når noe kategoriseres som unormalt så opptrer det dermed som en annethet, en degradert status, som i samme øyeblikk risikerer å degradere ungdommens status (jfr. Goffmans perspektiver på stigma). I analyse av ungdommenes utsagn oppdaget jeg at ungdommene vekslet mellom å forhandle om å innlemme praksiser og identiteter i det normale, altså en form for rekonstruksjon av hva et normalt ungdomsliv kan være. Samtidig ble også dualismen brukt til å avvise ansattes praksiser eller karakteristikk av barneverninstitusjonen som ønskelige, gjennom å anvende kategorien unormal.

Hvorvidt barneverninstitusjonen kan og skal være som et hjem for ungdommene, eller ikke, var ikke noe jeg etterspurte i intervjuene. Ungdommenes fortellinger om institusjonen som hjem trer frem i materialet i utsagn som dreier seg om normalitet og om relasjonene til de ansatte. I materialet trer begrepet hjem frem som en selvfølgeliggjort størrelse og diskuteres ikke av ungdommene. Ungdommenes bruk av begrepet fungerer som en betoning av hvorvidt hverdagslivet og praksiser ved institusjonen er normale eller vanlige, med familielivet i et hjem som modell. Videre knytter de begrepet til fortellinger om ansattes praksiser som hjemlige, og i forlengelsen av dette, praksiser som viser at det er mer enn bare en jobb og at de virkelig bryr seg. Slik blir kategorien ikke diskutert eller gitt innhold, men brukt som en karakterisering og eksemplifisering av innholdet i utsagnet. Hjem brukes også som en størrelse for å validere praksiser som bedre og mer ønskelige, slik ungdommene uttrykker det, og som en kontrast til forhold ved institusjonen som fremsettes som kritikkverdige. Ungdommenes fortellinger trekker på forståelser av de psykososiale dimensjonene som knytter seg til forståelser av hva et hjem representerer (Douglas, 1991; Natalier & Johnson, 2015; Noddings, 2006). Ungdommene kopler også sine assosiasjoner om hjem og normalitet til deres subjektposisjon med tanke på at erfaringer i et hjem knytter seg til ideer om et normalt liv og til din identitet.

Ungdommenes utsagn kan forstås som representasjoner av tilgjengelige diskurser om hva det vil si å være ungdom og hva sosialt arbeid på barneverninstitusjonen kan være. Slik kan vi forstå ungdommenes kommunikasjon som italesettelser av diskurser som også er tilbakevendende i sosialfaglig litteratur med tanke på barneverninstitusjonen som hjem og arbeidsplass (se for eksempel Garsjø, 2008 og avhandlingens pkt. 1.3.3) samt hva profesjonalitet i sosialt arbeid innebærer (se for eksempel Banks, 2016; Evetts, 2013; Skau, 2017). Når ungdommene kategoriserer ansattes væremåter som å opptre «som om de var hjemme» eller å vise at det er «mer enn bare en jobb», deltar de således i pågående diskusjoner knyttet til hva som inngår i profesjonelt sosialt arbeid og hva som er privat, personlig og profesjonelt. Slik Banks (2016) tematiserer kan grenseoppgangene mellom personlig og privat kreve et etisk arbeid for sosialarbeiderne i møte med ungdommene, i form av å avklare sin rolle og ramme inn hva relasjonen innebærer. Et etisk arbeid som skjer kontinuerlig i samsillet, og som tilligger sosialarbeiderens profesjonalitet også å reflektere over individuelt og kollegialt. Å danne en personlig, troverdig relasjon til ungdommene hører innunder profesjonell praksis, mens ungdommene kommuniserer dette som noe som er å gå

utover det som er jobben. Dette kan tyde på et behov for et eksplisitt etisk arbeid i samråd med ungdommene knyttet til hva relasjoner mellom ungdom og ansatte kan innebære.

4.3 Artikkel 3: Sosialt arbeid med ungdom på barneverninstitusjon

En dispositiv analyse av de ansattes refleksjoner

Artikkelen er publisert i Fontene Forskning (Sommerfeldt, 2020), og omhandler hvordan ansatte selv snakker frem, reflekterer over og planlegger det sosiale arbeidet på barneverninstitusjoner. I analysen undersøker jeg hva som ser ut til å disponere de ansattes refleksjoner om ungdommene og det sosialfaglige arbeidet på barneverninstitusjonen.

Artikkelens empiriske materiale er lydopptak av veiledningsmøter på tre forskjellige barneverninstitusjoner. Til stede på møtene var 6-10 ansatte, avdelingsleder og i noen tilfeller psykolog. Drøftingsmøtene er forstått som sosialfaglige praksiser, en arena hvor de ansatte kan arbeide med å italesette forståelser og sammen finne begrunnelser for det videre arbeidet med ungdommene (Banks, 2016; Evetts, 2013).

I det innledende analysearbeidet så jeg nærmere på hva de ansattes samtaler med hverandre dreide seg om, hva som var felles på tvers av materialet og hva som skilte seg ut. I løpet av dette arbeidet ble det tydelig at de ansatte la vekt på å snakke sammen om hvordan de best kunne forstå den enkelte ungdoms handlinger og behov. De ansatte presenterte et bredt grunnlag for å forstå ungdommens situasjon i form av dennes forhistorie, nåværende relasjoner og daglig fungering, samt forståelser av ungdommens ønsker og muligheter i fremtiden. I samtalene supplerte de ansatte hverandre med ytterligere eksempler og perspektiver som ga tilfang til flere måter å forstå ungdommens situasjon på. Det andre som var gjennomgående i møtene var at de ansatte pekte på ukeplaner og samtaler som aktuelle intervensjoner i etterkant av møtet. Ungdommene som var oppe til diskusjon i det enkelte møtet trer frem som ulike i form av forhistorie, fungering og behov, men likevel var det gjennomgående at ukeplaner og samtaler ble konklusjonen på hva som skulle gjennomføres i etterkant av møtet. Ukeplanene skulle utarbeides i samråd med ungdommen og for flere av ungdommene ble det trukket frem et ønske om at samtaler skulle være et av punktene i ukeplanen.

I det videre analysearbeidet så jeg på hva som så ut til å virke disponerende for de ansattes praksiser, med utgangspunkt i disse mønstrene i materialet. I tråd med Foucaults (2014; Raffnsøe & Gudmand-Høyer, 2005) perspektiv på dispositivet som et tverrgående nivå, var

målet å få øyet på hva som kunne knytte de mønstrene jeg fant i samtalene sammen med barneverninstitusjonen som institusjon og sosialt arbeid som kunnskap. I denne analysen fant jeg at *det autonome barnet* tredde frem som en tverrgående logikk i samtalene som praksis, i form av forståelser av ungdom som selvstendig, medvirkende og handlende aktør, en logikk som knytter an til barneverninstitusjonen som institusjon og sosialt arbeid som kunnskap.

Dispositivet *det autonome barnet* knytter seg til en norm om barnets autonomi og kontroll over eget liv som et ideal (Hennum, 2015). Synet på barnet som autonomt er en kulturell strømning som har vokst frem de siste tiårene og som gir den voksne en posisjon som en som skal bidra til at barnet får realisert sine rettigheter (Ericsson, 2009). Artikkelen viser ved hjelp av Foucaults perspektiver hvordan ansatte ved barneverninstitusjoner er underlagt en type makt i form av dispositivet *det autonome barnet* som spiller inn i deres sosialfaglige praksiser form av hva det er mulig å si og gjøre. Forståelser av barnet som autonomt peker på bestemte praksiser i form av brukermedvirkning og inngåelser av ulike former for kontrakter med ungdommene for å få til å nå igjennom med det sosiale arbeidet. En slik forståelse kan også understreke nødvendigheten av å skape anerkjennende relasjoner med ungdommene, at endringsarbeidet må skje i relasjon til ungdommen selv, og i samråd med ungdommenes opplevelser av egne ønsker og behov.

Foucaults perspektiver bidrar til å få øye på at de ansattes bruk av planer kan fungere som en form for styringsteknologi som tar sikte på å styre individet, gjennom at individet forplikter seg til en plan og så styrer seg selv i tråd med denne, og dermed i retning av en norm (Foucault, 2014; Andersen, 2003). Når ukeplaner inngår i barneverninstitusjonens rutine slik at alle ungdommene har en ukeplan, som argumenteres for gjennom sosialfaglige perspektiver, kan dette bidra til en normalisering av ukeplaner som en del av hverdagslivet og legitimere denne formen for styring. Ungdommenes mulighet til å medvirke i elementer ved planen, skaper en binding som vil øke muligheten for at ungdommen vil følge opp denne avtalen (Mik-Meyer & Villadsen, 2007).

Det er en bestemt forståelse av autonomi som trer frem gjennom de ansattes refleksjoner som handler om uavhengighet og om å ta selvstendige valg, deriblant å velge eller velge bort de ansattes intervensjoner. I artikkelen argumenter jeg for en utvidet forståelse av autonomi som også inkluderer ivaretagelse av barnets verdighet og integritet (Fossestøl, 2016; Lillevik, 2020). Flere har pekt på at ungdom kan utvikle selvstendighet uten å rive seg løs og utvikle autonomi, men likevel oppleve en binding til omsorgspersonene (Beyers et al., 2003).

Artikkelen anlegger en forståelse av dispositivet som en type makt som virker disponerende for hva det er mulig for de ansatte å si i møtene. En bestemt forståelse av ungdommens autonomi får dermed praktiske konsekvenser i de ansattes drøftingsmøter. Artikkelen bidrar med å løfte frem det selvfølgeligjorte for å sette sosialarbeidere ytterligere i stand til å få øye på og artikulere praksiser, for videre å eksplisitt kunne begrunne praksisene eller å vurdere alternative praksiser i sitt arbeid med ungdom på barneverninstitusjoner.

5 Diskusjon

Hensikten med denne avhandlingen har vært å utvikle kunnskap om hvordan barneverninstitusjonen gir handlingsrom for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte. Dette har jeg undersøkt gjennom tre datasett som har gitt flere innganger til å se på praksiser i hverdagslivet ved barneverninstitusjonen. Avhandlingen belyser hvordan tendenser i nåtiden disponerer for spesifikke relasjonelle praksiser, samtidig som jeg gjennom artiklene også minner om at andre praksiser er mulig. Avhandlingen bidrar således til å løfte frem perspektiver som gjør det mulig å reflektere over selvfølgeligjorte praksiser, og slik kunne være i stand til å vurdere å handle annerledes. De teoretiske perspektivene har bidratt til å løfte hvordan anerkjennende relasjoner kan bidra til utviklingen av identitet og selvtillit (Honneth, 2007), og samtidig fremheve hvordan ungdommenes selvfølelse står på spill når de bor på barneverninstitusjon gjennom risiko for stigmatiseringsprosesser (Goffman, 2009). Videre har Foucaults (2014, 2020) perspektiver bidratt til å få øye på hvordan makt kan være til stede og utspille seg mellom ungdom og ansatte ved barneverninstitusjonen. I de følgende avsnittene vil jeg diskutere hvordan artiklene samlet sett besvarer avhandlingens problemstilling.

Analysene i de tre artiklene har gitt ulike innganger til å få øye på handlingsrommet for at ungdom og ansatte kan utvikle relasjoner til hverandre, herunder hvordan ungdommenes og de ansattes egne forståelser kan spille inn i relasjonelle praksiser i hverdagslivet ved barneverninstitusjonen. Avhandlingens artikler belyser hvordan forventninger til sosialt arbeid på barneverninstitusjoner, uttrykt i planer, intervjuer med ungdom og i ansattes drøftingsmøter, peker ut noen praksiser fremfor andre. Når ansatte og ungdommer inngår i relasjoner med hverandre, er det av betydning hvilke forståelser og forventninger begge parter bringer inn knyttet til det å være ungdom generelt, det å være ungdom på barneverninstitusjon, og videre hvordan barneverninstitusjonen som kontekst rammer inn eller peker på bestemte måter å være i relasjon til hverandre på. Jeg vil i det følgende diskutere hvordan analysene av avhandlingens datamateriale gir kunnskap om handlingsrommet for relasjonelle praksiser, gjennom å ta utgangspunkt i temaer som på ulike måter belyses på tvers av de tre datasettene. Først vil jeg diskutere hvordan tilgjengelige subjektposisjoner av ungdom på barneverninstitusjon kan spille inn i ungdommenes og de ansattes forståelser av hvordan de kan inngå i relasjoner til hverandre. Videre vil jeg se på

hvordan rutiner og regler på institusjonen kan skape spesifikke handlingsbetingelser for sosialt arbeid ved barneverninstitusjonen. Jeg vil så ta for meg hvordan barneverninstitusjoner som samtidig hjem og arbeidsplass kan påvirke ungdom og ansattes relasjonelle praksiser. Jeg vil også diskutere hvordan forventninger knyttet til nærhet og avstand i relasjonene mellom ungdom og ansatte bidrar til å skape handlingsrommet for relasjoner dem imellom. Avslutningsvis vil jeg i lys av disse temaene diskutere forståelser av sosialt arbeid på barneverninstitusjonen som «mer enn bare en jobb».

5.1 Subjektposisjoneringer av ungdom på barneverninstitusjon

Avhandlingens tre artikler peker på tilgjengelige subjektposisjoneringer av ungdommer på barneverninstitusjonene slik det kommuniseres i institusjonenes planer, i de ansattes drøftingsmøter og i ungdommenes egne fortellinger. Å analysere frem subjektposisjoneringer av barn og unge på barneverninstitusjoner gir tilgang til måter de unge kan forstå seg selv og sine muligheter og handlingsbetingelser, samt hvilket handlingsrom de ansatte har for å utøve sosialt arbeid ved institusjonene.

De genealogisk inspirerte analysene av nåtidige institusjonsplaner pekte på posisjoneringer av barnet som både skadet, men også med rettigheter, hvilket vi kan gjenfinne i de ansattes drøftinger i form av behovet for å nå frem med det sosiale arbeidet, samtidig som ungdommene posisjoneres som autonome. Slik ser vi også at de ansattes praksiser, i form av drøftinger med hverandre, står i sammenheng med institusjonsplanenes forståelser av barnet. I intervjuene med ungdommer på barneverninstitusjoner vekslet ungdommene mellom å beskrive hverdagslivet ved barneverninstitusjonene som normalt og unormalt. I kjølvannet av dette arbeider ungdommene med å frigjøre sin selvforståelse fra diskursive kategoriseringer av barneverninstitusjonen som et unormalt sted å vokse opp. Dette kan henge sammen med tilgjengelige subjektposisjoneringer og diskurser i samfunnet om at det beste for barn er å bo i en familie. Når rådende diskurser peker i retning av at det ikke er normalt å bo på en barneverninstitusjon og subjektposisjoneringer som er tilgjengelige for ungdommene er posisjoneringer som offer, problembarn og liknende (Jansen, 2010), kan dette medføre at ungdommene må arbeide med å markere avstand til annerledeshet gjennom å hevde normalitet. Dette arbeidet kan få kraft av ungdommenes posisjon som et rettighetsbarn, som gir ungdommene rom for å hevde en normalitet knyttet til deres posisjon som rettssubjekt. I

dette ligger en type rettslig anerkjennelse som nettopp understøtter ungdommens likeverd og normalitet (Honneth, 2007).

Denne studien har vist at sosialarbeiderne må håndtere motsetningsfylte diskurser om ungdom på barneverninstitusjon, i form av forståelsene om barnet som skadet samtidig som det er et rettighetsbarn, hvilket også dispositivet *det autonome barnet* underbygger. Motsetningsfylte diskurser kan fungere som uklare retningsgivere for sosialarbeidernes handlingsrom i relasjon til ungdommene. Ungdommene har rettigheter og skal medvirke, samtidig som de er forstått som 'skadet' og dermed hjelpetrengende. Det er en målsetting at ungdommene skal ha positiv utvikling underveis i oppholdet, en utvikling de selv skal arbeide med, og de skal delta i utformingen av hverdagslivet ved institusjonen. Ansattes håndtering av motstridende diskurser kan gi seg utslag i praksiser i møtene med ungdommene, som kan sees i sammenheng med praksiser ungdommene kategoriserer som normale/ unormale. Normalitet kan være en målestokk når de ukentlig, om ikke daglig, inngår i forhandlinger med ansatte knyttet til rutiner og hverdagslivets utforming. Normalitet kan også være noe ungdommene erfarer å måtte kjempe for, i møte med samfunnets forventninger og ideer om hva 'et barnevernsbarn' er. En måte sosialarbeidere kan imøtekomme dette på, er å sammen med ungdommene italesette og utfordre forståelser av normalitet, hva en ungdom på barneverninstitusjon kan være, hva en ungdom generelt kan være osv., for på denne måten å kunne overskride at tilgjengelige subjektposisjoner fungerer som stereotypier og avgrenser ungdommen fra å kunne kategorisere seg som 'normal'.

De ansatte presenterer brede forståelsesrammer i sine drøftingsmøter om den enkelte ungdom, gjennom å kontekstualisere ungdommens atferd og behov i både fortidige og nåtidige erfaringer og relasjoner og fremtidige muligheter. Dette kan nettopp handle om at denne forståelsen skal hjelpe dem å møte ungdommen «der den er» og slik understreke den unges moralske tilregnelighet (Goffman, 2009), og videre at de vurderer det som hensiktsmessig at de ansatte har en mest mulig felles forståelse av det sosiale arbeidet og av ungdommen. Samtidig er det gjennomgående at intervensjoner ikke skal gå på tvers av ungdommenes ønsker, men at kontakt og tiltak forhandles i dialog med ungdommen. Dette knytter an til sosialfaglige idealer om brukermedvirkning og ivaretagelse av ungdommenes rettigheter, og til å unngå unødvendig bruk av tvang. Ansatte uttrykker imidlertid at intervensjoner og initiativ overfor ungdommene, som etter ansattes vurdering er til barnets beste, er tilbud som ungdommene selv kan velge bort. Dette innebærer en risiko for at ansatte kan bli handlingslammet, eller som en ansatt uttrykker det: «Vi får ikke helt vist hva vi har å

by på» (Sommerfeldt, 2020). Analysene viser således hvordan nåtidig posisjonering av barnet som rettighetsinnehaver og autonomt kan få praktiske konsekvenser i det sosialfaglige arbeidet. Jeg vil komme tilbake til ansattes håndtering av denne forståelsen i neste avsnitt.

En betoning av ungdommenes autonomi, i tilknytning til et fokus på deres rettigheter, er i tråd med det Foucault pekte på som en liberalistisk ide om styring. For de liberale rettsstatene er sikring av borgerens autonomi et hovedmål, og som følge av dette vil moderne maktutøvelse bære preg av å påvirke de frie individenes handlinger og selvforståelse (Mik Meyer & Villadsen, 2007). I lys av maktforståelsen governmentality (Foucault, 2014) er dette et eksempel på hvordan utviklingen av forståelser av borgerne som autonome, også ungdommer, tvinger frem en ny form for styring. Ungdommens makt over seg selv krever av sosialarbeideren å finne måter hvor individet selv vil velge handlinger og atferd i tråd med statens intensjoner. Som jeg skal komme tilbake til tvinger ungdommenes status som autonome frem styringsteknologier som får ungdommene til selv å ville utvikle seg i tråd med miljøterapeutenes, forstått som representanter for staten, vurdering av deres beste. Dette er ifølge Foucault en produktiv makt, hvor sosialarbeidernes oppgave vil være å sørge for at ungdommene utvikler seg i tråd med samfunnets forståelser av normalitet. Dette knytter an til Foucaults (1991, 2020) påpekning av forbindelser mellom makt og kunnskap, i form av at sosialarbeiderne i kraft av sin utdanning og erfaring besitter kunnskap om ungdommenes behov.

En forståelse av ungdommen som autonom innebærer imidlertid en risiko for at ungdom kan få et større ansvar for egen velferd enn det ungdom som bor hjemme har (Hennum, 2015; McIntosh et al., 2016). Ungdommen blir selv ansvarlig for å utvikle egenskaper og handle i tråd med felleskapets forventninger og normer, og hvis ungdommen ikke lykkes er også ansvaret ens eget (Mik-Meyer, 2017). En forståelse av autonomi som åpner for en dimensjon som handler om å utvikle ungdommens verdighet og integritet peker i retning av praksiser som også går på tvers av ungdommenes uttalte ønsker, samtidig som ungdommen selv skal få forme seg etter den de ønsker å være (Lillevik, 2020). Dette beskriver Lillevik (2020) som en balanse mellom at ungdommen selv skal få utforske og erfare, samtidig som den ansatte markerer rammer og grenser hvilket støtter ungdommens utvikling i selv å kunne sette rammer og grenser for seg selv. Nissen (2007, s.72) peker på at sosialarbeideren har et særlig ansvar for å anvende makt produktivt i endringsskapende sosialt arbeid for å unngå en negativ sirkel av gjensidig maktesløshet. Hun understreker at mindre makt til hjelperen ikke nødvendigvis fører til mer makt til klienten, og at den profesjonelle derfor har et særlig

ansvar for refleksjon og etisk bevissthet. Hun hevder at dette kan bidra til at produktiv makt også kan være positivt for klienten. Jeg vil komme tilbake til de ansattes praksiser i drøftingsmøtene, forstått som produktiv makt, i neste avsnitt.

Forståelser av *det autonome barnet* kan også knyttes til Honneths (2007) perspektiver, med tanke på at den enkeltes autonomi vokser for hvert nivå av anerkjennelse som ungdommene realiserer i sine relasjoner til omgivelsene og samfunnet. I et slikt syn inkluderer autonomi en viss binding til omgivelsene, da ungdommen kun kan oppnå solidarisk anerkjennelse dersom måter hen realiserer seg selv på anerkjennes av andre. En sentral oppgave for de ansatte ved barneverninstitusjonen blir dermed å få til en relasjon som innebærer både selvstendighet og binding, og gjennom dette skape et anerkjennelsesforhold som kan bidra til solidarisk anerkjennelse også utenfor institusjonen, og etter institusjonsoppholdet. Dette er i tråd med perspektiver som vektlegger ikke bare ungdommens utvikling av uavhengighet, men også av med-avhengighet, i overgangen til voksenlivet etter å ha vært i barnevernets omsorg (se Backe-Hansen, 2021; Gundersen, 2021; Storø, 2012; Propp et al., 2003). En slik forståelse minner om at mennesker ikke kan klare seg helt alene, men vil alltid inngå i relasjoner i mestringen av hverdagslivet. Derfor trenger ungdommen erfaring og ferdigheter i å skape og utvikle relasjoner til mennesker de har rundt seg, og som de kan spille på for å mestre hverdagslivet og eventuelle utfordringer de kan støte på gjennom livet.

Flere har satt søkelys på maktubalansen mellom ungdom og ansatte ved barneverninstitusjoner og risiko for maktmisbruk og krenkelser. Foucaults maktperspektiver nyanserer forståelsen av at sosialarbeideren har en makt *over* ungdommen. I hverdagslivet og de konkrete møtene er makten i spill på dynamiske, komplekse måter som påvirker ungdom og ansattes handlingsrom. Sosialarbeidernes handlingsrom gis retning av blant annet forståelser av sosialt arbeid, profesjonalitet og av ungdom, samtidig som handlingsrommet samkonstrueres i det konkrete møtet i den spesifikke konteksten relasjonen utspiller seg i. Betydningen av å passe inn i samfunnets syn på normalitet kan gjøre at den enkelte ungdom avviser et hjelpebehov og de ansattes intervensjoner for gjennom dette å avvise en subjektposisjon som unormal. Dette understreker at grunnlaget for å kunne utvikle en relasjon til ungdommen er at den ansatte signaliserer likeverd, gjensidighet og derigjennom bekrefter ungdommens posisjon som moralsk tilregnelig (Schibbye, 2009; Goffman, 2009). Herunder blir det sentralt å signalisere at det nettopp er normalt å ty til de man har rundt seg for bistand i å mestre og trives i hverdagslivet. Dette innebærer en form for etisk arbeid (Banks, 2016)

knyttet til å klargjøre sin rolle og utforske forståelser av hva relasjonen dem imellom kan innebære.

Gjennom analyser av planer, intervjuer og møter har jeg fått øye på praksiser (talne og skrevne) og fått innblikk i forståelser av hvordan hverdagslivet og relasjoner mellom ungdom og ansatte på barneverninstitusjon kan utformes. Avhandlingen har imidlertid sine begrensninger i form av at jeg ikke har gjort observasjoner av hvordan utvikling av relasjoner utspiller seg i praksis og hvordan ungdom og ansattes forhandlinger og utforminger av hverdagslivet tar form i konkrete situasjoner. Oppfølgende intervjuer med ungdom og ansatte kunne gitt utdypende kunnskap om dimensjoner som ble analysert frem i prosessen.

Ytterligere materiale kunne imidlertid gjort at det totale omfanget av materiale ble mindre håndterbart. Analysene av de tre datamaterialene har på ulik måte bidratt med kunnskap om hvordan subjektposisjoneringer av ungdom skaper handlingsrom for utvikling av relasjoner mellom ungdom og ansatte. Med erkjennelsen av hvordan tilgjengelige subjektposisjoner kan opptre som en form for makt i det konkrete møtet mellom ungdom og ansatte, blir det sentralt å italesette forståelser og kategorier som assosieres med det å være ungdom på barneverninstitusjon. Det er gjennom denne italesettelsen og refleksjonen at alternative forståelser kan oppdages og at ungdommene og de ansatte kan arbeide med hvordan de unge kan forstå seg selv og sine relasjoner.

5.2 Et rutinisert hverdagsliv

Hvordan sosialt arbeid på barneverninstitusjonene er strukturert gjennom rutiner og regler er gjennomgående i avhandlingens materiale, og sentralt for å forstå handlingsrommet for relasjonelle praksiser. Institusjonsplanene skisserer et krav om systematikk og struktur, og peker på hvordan dette skal sikre kompetente sosialfaglige praksiser. I et miljøterapeutisk perspektiv dreier regler og rutiner i barneverninstitusjonene seg om å ivareta den strukturelle dimensjonen ved miljøterapi (Landmark & Olkowska, 2016). Planene peker også på hvordan struktur og systematikk skal sikre at arbeidet ivaretar den enkelte ungdoms behov og medvirkning. Foucaults perspektiver på styringsformen governmentality i de moderne statene, bidrar til å få øye på hvordan regler og rutiner er en type makt som er innleiret i institusjonen som virksomhet. Noen ungdommer vil kunne underlegge seg og spille på lag med den makten som utspiller seg, som forventninger fra de ansatte om å innordne seg formelle og uformelle regler ved institusjonen, å engasjere seg i skolen, endre det som blir oppfattet som uheldig atferd osv., slik også Goffman (1961) har skrevet detaljert om. Dette kan også spille sammen med en type normalitetsmakt, hvor kraften i ønsket om å være

normal, gjør at ungdommen innordner seg det hen anser at er forventet og normalt i den konteksten hen opptrer. Dette kan opptre som en form for produktiv makt som spiller sammen med de profesjonelles innsatser i endringsarbeidet. Samtidig er det viktig at denne formen for makt underlegges refleksjon i kollegafellesskapet, ettersom det ofte vil dreie seg om selvfølgeliggjorte praksiser.

Analysene viser at den enkelte ungdom er i posisjon til å utfordre institusjonens rutiner og struktur, nettopp gjennom retten til å medvirke og posisjonen som selvstendig aktør med rettigheter. Som tidligere diskutert kan ungdommer da velge bort intervensjoner som de ansatte vurderer som til ungdommens beste. Bruken av kontrakter, i form av ukeplaner, som forhandles frem mellom ungdom og ansatte, blir en måte hvor sosialarbeideren kan nå frem til ungdom og forplikte ungdommen til avtaler som er i tråd med deres vurderinger av hva som skal til i ungdommens endringsarbeid. Dette trer frem som eksempel på det Andersen (2003) beskriver om kontraktliggjøring mellom forvaltning og borgere. Som en konsekvens av at grensen for den ansattes makt går ved ungdommens makt over seg selv, må de ansatte finne praksiser som gjør at ungdommen selv forplikter seg til strukturer som er i tråd med det de ansatte vurderer er til ungdommens beste. Bruk av ukeplaner og andre former for avtaler med ungdommene kan også bidra til å understreke ungdommens eget ansvar for sin utvikling og slik forstås som en hjelp i form av å lede ungdommen til å velge rammer for sitt liv som de ansatte vurderer som hensiktsmessige. Villadsen (2007) forstår bruk av kontrakter i sosialt arbeid som en praksis hvor sosialarbeideren skaper autonomi for klienten som samtidig forplikter seg til selvutvikling. Dette er en type makt som kan virke tilslørende ved at ukeplanene er utformet sammen med ungdommen, og således sikrer ungdommenes rett til å medvirke. Som den ene ansatte påpekte i et av drøftingsmøtene (Sommerfeldt, 2020) så kunne det å ha en fast avtale med ungdommen om å kjøre en tur og kjøpe kebab føre til at «han oppdager at det er digg med kebab en dag i uka, også prater vi litt». Kontrakten, og belønningen i form av kebab, kunne hjelpe den ansatte til å skape en anledning for samtale med gutten og samtidig gi ham avveksling fra gamingen. Slik blir dette en måte hvor sosialarbeideren når frem med endringsarbeidet.

I ytterste konsekvens har de ansatte anledning til å synliggjøre at ungdommen ikke nyttiggjør seg tilbudet, gjennom mislighold av avtaler i ukeplanen. Ukeplanene kan altså brukes som ledd i en argumentasjon om at det ikke er til ungdommens beste å bo ved institusjonen (Sommerfeldt, 2020). Her ser vi makten trer klarere frem i form av at konsekvensene for ungdommen ved ikke å forholde seg til kravene som ukeplanen stiller, kan føre til at de

mister tilbudet ved institusjonen. Samtidig ser vi at det går en grense for ungdommens selvbestemmelse, dersom ungdommenes handlinger går på tvers av hva de ansatte vurderer er en nødvendig del av det faglige tilbudet på institusjonen. Dispositivet *det autonome barnet* har altså en grense i form av at ungdommen ikke kan unndra seg intervensjonene helt fullstendig uten at dette får konsekvenser. Her trer spenningsfeltet makt-hjelp (Levin, 2021) frem i form av at makten er i spill i den hjelpen som tilbys, og blir særlig synlig dersom sosialarbeideren ikke når frem med hjelpen, med en mulig konsekvens at hjelpen inndras.

Bruk av rutiner, regler og planer er knyttet til nåtidige forståelser av hva miljøterapeutisk og sosialt arbeid ved barneverninstitusjoner er, og kan slik fungere som en forventning. Forstått i lys av governmentalitybegrepet, er disse forventningene en form for makt som disiplinerer de ansatte, snarere enn at makten er heftet ved den enkelte ansatte. Rådende forståelser av sosialarbeideres profesjonalitet (Evetts, 2013) kan forstås som disiplinerende, og er en sentral del av Foucaults forståelser av governmentality. Gjennom utviklingen av profesjoner kan de profesjonelles subjekter styres i en bestemt retning, og slik bidra til statens normalisering av sine borgere, her ungdommene. De ansatte kan ha en selvfølgegjort forståelse av at planer, regler og rutiner er en del av den sosialfaglige virksomheten, samtidig som det også er et eksplisitt krav til barneverninstitusjonene at ansatte daglig dokumenterer konkrete hendelser og intervensjoner, samt utarbeider langsiktige planer for den enkelte ungdom. Planer og rutiner må dermed ikke bare forstås som en styringsteknologi de ansatte benytter i sitt arbeid med ungdommen, men også som noe som opptrer som en styring av de ansatte knyttet til forventninger om hva det sosiale arbeidet skal innebære.

Barneverninstitusjonens rammer og metoder, uttrykt i institusjonsplaner og gjennom institusjonens regler og rutiner fungerer retningsgivende for de ansatte. Dette kan forebygge at arbeidet er tilfeldig og opp til den enkelte ansatte. Eide (2016) peker imidlertid på at det er en fare for at prosedyrer, som angir overordnede normer og regler for virksomheten, kan komme i veien for kontekstuelle vurderinger og handlingsrommet for å anvende dømmekraft i møte med den enkelte klient. Slik kan regler og rutiner stå i veien for utviklingen av anerkjennende relasjoner og rom for å tilpasse sosialfaglige praksiser til ungdommens individualitet. Avhandlingen viser dessuten at regler og rutiner som understreker institusjonspreget erfares av ungdommene som unormalt, og utfordrer derfor ungdommenes erfaringer av barneverninstitusjonen som hjem. I tråd med Goffmans perspektiver på stigma (2009) er det en risiko for at stigma forbundet med å bo på en barneverninstitusjon smitter over på ungdommenes selvforståelse. Dermed kan reglene og rutinene som er en del av det

strukturelle miljøterapeutiske arbeidet (jfr. Landmark & Olkowska, 2016), og som skal bidra til rammer og forutsigbarhet, også kunne gjøre at ungdommene kategoriserer sitt hverdagsliv som unormalt – og med dette får en ekstra oppgave i utviklingen av sin selvforståelse og sosiale identitet (Goffman, 2009). Denne utfordringen vil jeg gå nærmere inn på i neste avsnitt.

Jeg har fått øye på betydningen av regler og rutiner gjennom avhandlingens tre datasett, til tross for at dette ikke var noe jeg eksplisitt etterspurte. Jeg har imidlertid ikke innrettet prosjektet mot å utforske hvordan konkrete regler og rutiner forhandles i praksis, eller studert enkeltinstitusjoners sett av regler og rutiner. En videre utforskning av barneverninstitusjoners regler, gjennom observasjoner og diskusjoner med ungdom og ansatte kunne vært en interessant oppfølging av denne avhandlingen. Regler og rutiner blir ofte trukket frem som begrensende og institusjonaliserende, men denne avhandlingens teoretiske perspektiver på denne spesifikke empirien har gjort det mulig å få øye på hvordan disse også kan være en måte de ansatte kan håndtere og skape handlingsrom for å utvikle relasjoner til ungdommene og for å nå frem med det sosialfaglige arbeidet.

5.3 Betydninger av hjemlige dimensjoner

Avhandlingen synliggjør dimensjoner ved barneverninstitusjonen som både hjem og arbeidsplass på ulike måter gjennom de tre datasettene. Det er særlig i analysene av de kvalitative intervjuene med ungdommer at jeg fant at begrepet hjem ble brukt gjennomgående knyttet til beskrivelser av institusjonen, av de ansatte og av egne praksiser og relasjoner. I analysene av planene for barneverninstitusjoner fant jeg at begrepet hjem, og familiære eller hjemlige kvaliteter ved virksomheten, ikke er til stede i nåtidige planer, i motsetning til planene fra 1924-1955. I nåtidige planer er relasjonsarbeidet det sentrale, knyttet til begrepene miljøterapi, omsorg og anerkjennelse. Dette står i kontrast til ungdommenes gjennomgående tematisering av barneverninstitusjonen som hjem og betydningen av ansattes praksiser som underbygget denne hjemlige dimensjonen. Ungdommene beskrev at hvordan de ansatte opptrådte i institusjonens fellesarealer og ivaretok praktiske oppgaver, også var noe som bidro til hvorvidt institusjonen kunne være et hjem. Hvilken ansatt som til enhver tid var på jobb påvirket også ungdommens væren i huset, i form av hvorvidt ungdommen trakk seg tilbake opp på rommet sitt eller dro ut og traff venner, eller valgte å være i stua med de(n) ansatte. Relasjonene mellom ungdom og ansatte spilte altså inn i en dynamikk og fikk betydning for hvordan ungdommene beskrev institusjonen som et hjem.

I artikkelen «Sometimes I feel at home» (2022) tematiserer jeg også hvordan selve utformingen av bygget og beliggenheten til institusjonen er av betydning for hvorvidt ungdommene karakteriserer institusjonen som et hjem. Dette får betydning for ungdommenes praksiser i huset, i form av hvorvidt de beskriver at rommet kjennes som deres eget eller at de kan slappe av i stua, eller hvorvidt de ønsker å ha med venner hjem eller fortelle andre hvor de bor. Analyser av ungdommenes fortellinger viser altså at institusjonens utforming i seg selv kan påvirke ungdommenes samspill med beboere og ansatte på institusjonen, men også med omverdenen (Goffman, 2009). Når oppvekst på barneverninstitusjon bærer i seg risiko for nedvurderte egenskaper og sosial avstand fra omverdenen (Tøssebro & Berg, 2015), er dette prosesser som står i fare for å motarbeide målet med institusjonsplasseringen. Dersom institusjonens utforming og ansattes praksiser understreker institusjonen som hjem og ungdommene dermed kan inkludere omverdenen inn i sitt hjem, kan dette ha positive ringvirkninger for oppfatninger av institusjonen i nærmiljøet og for ungdommenes relasjoner til jevnaldrende. Dersom ungdom har med venner til institusjonen gir dette også en tilleggsarena for relasjonelle praksiser mellom ungdom og ansatte, i form av at ungdommen tilbringer mer tid på institusjonen, men også at de ansatte får innblikk i, og relasjon til, andre som ungdommen omgås.

Hvorvidt ungdommene velger å være til stede i fellesområdene fremfor å trekke seg inn på rommet eller være mye ute, får ringvirkninger inn i relasjonene til de ansatte i form av omfanget på kontakten. Videre kan ungdommenes erfaringer med kontakten til de ansatte være farget av hvorvidt institusjonen erfarer som et hjem. Å bo et sted man oppfatter som avvikende kan påvirke synet på seg selv og dermed inneha konsekvenser for ungdommenes selvfølelse og identitetsutvikling. Slik trer det frem hvordan institusjonen som hjem har betydning for at ungdom og ansatte kan utvikle anerkjennende relasjoner seg imellom.

Ungdommenes bruk av betegnelsen hjem, kan forstås som en uttrykksform for å gi legitimitet til det de fremsetter som ønskelige praksiser, i form av at hjem er noe alle har og som dermed er rimelig å kreve. Ungdommenes betraktninger omkring institusjonen som hjem og ikke hjem fremstår som en dikotomisk forståelse. De kommuniserer at noen egenskaper ved institusjonen eller ved ansattes praksiser er hjemlige og andre er det ikke. Douglas (1991) løfter frem at ideen hjem er et symbol som hefter ved seg forventninger og ideer om hvordan noe skal være. Slik snakker ungdommene om institusjonen som hjem og hvilke forventninger som knytter seg til dette. Det fremstår som et enten/ eller og at praksiser og kjennetegn som strider imot forståelser av hva et hjem er, direkte motvirker institusjonens mulighet til å

representere et hjem for de som bor der. Noen av ungdommene presenterer imidlertid en mer flytende forståelse hvorvidt barneverninstitusjonen kan være et hjem. En ungdom sier «det er et hjem og samtidig ikke» og kommuniserer således en mulighet for at institusjonen befinner seg et sted imellom. Hjemlige dimensjoner kan nettopp forstås som et kontinuum, med flytende tilstedeværelse av hjemlige egenskaper (Natalier & Johnson, 2015). En slik forståelse belyser at sosialarbeiderens etiske arbeid (Banks, 2016) når det gjelder å avklare sin rolle og å italesette hva barneverninstitusjonen som kontekst kan være, kan ha stor betydning for ungdommens forståelser av å bo på en institusjon og kan slik bidra til hvilket handlingsrom for å utvikle relasjoner som skapes.

Ungdom og ansatte ved barneverninstitusjonen kan sies å være i forhandling knyttet til hva som skal være formålet knyttet til barneverninstitusjonens utforming og grad av hjemlige kvaliteter. Hvordan miljøet organiseres er noe ungdom og ansatte inngår i forhandlinger om, gjennom planlagte og spontane samtaler med ansatte og ungdommer gruppevis, og i individuelle samtaler. Ungdommene selv bidrar inn i denne dynamikken gjennom handlinger som å trekke seg inn på rommet, gå ut med venner eller oppholde seg på fellesområdene. Som vi så i forrige avsnitt kan regler og rutiner understreke barneverninstitusjonen som institusjon og motvirke erfaringer av institusjonene som hjem, samtidig som reglene og rutinen kan være nødvendige og formålstjenlige med tanke på å skape og legge til rette for det relasjonelle arbeidet på institusjonen.

Denne avhandlingen har ikke intervjuet ungdom eller ansatte eksplisitt om deres forståelser av hjem eller av barneverninstitusjonen som hjem. Tilnærminger som oppfølgende kvalitative intervjuer, fokusgrupper eller feltarbeid kunne bidratt til å utforske slike dimensjoner ytterligere. Slik har denne avhandlingen sine begrensninger hva gjelder å gå i dybden på forståelser av barneverninstitusjonen som hjem. Like fullt bidrar avhandlingens analyser av hvordan ungdom benytter betegnelsen hjem til kunnskap om hverdagslivet ved barneverninstitusjonen, kontekster for handlingsrom til å utvikle anerkjennende relasjoner og risikoen for stigmatiserende prosesser knyttet til barneverninstitusjonen. Aktørens forståelser, her ungdom og ansatte, av den konteksten de relasjonelle praksiser foregår, har betydning for hvordan de forstår og dermed griper de handlingsrommene som foreligger.

5.4 Gjensidige relasjoner

Ungdommene beskrev varierende grad av nærhet til de ansatte ved barneverninstitusjonen. Ettersom intervjuene hadde struktur som livsformsintervju, startet alle ungdommene med å fortelle om hvordan de hadde våknet dagen før, og da var denne første kontakten med personalet et tema som ble gjenstand for analyse (Sommerfeldt, 2022). En ungdom sa at «jeg vil jo liksom ikke at alle skal komme inn her og sette seg på sengekanten», i forlengelse av en refleksjon over at hun ønsket ulik grad av nærhet fra de ansatte. Hvordan vekkingen foregikk ble et eksempel på hvordan ungdommene selv interagerer ulikt, og ønsker ulik tilnærming, fra den enkelte ansatte. Dette tydeliggjør hvordan relasjonelle praksiser på barneverninstitusjonen er en dynamikk som alle aktører er med på å skape. Vekkesituasjonen berører en særlig sårbar situasjon fordi ungdommen sover og befinner seg på det mest private stedet på institusjonen, sin egen seng, og ungdommene kommuniserte tydelig at deres forståelser av graden av nærhet i relasjonen til den enkelte ansatte var med på å skape sosiale praksiser i disse situasjonene.

Når ungdommer inngår i relasjoner til de ansatte er deres praksiser formet av deres forståelser av den konkrete ansatte, av hva det vil si å være ansatt ved barneverninstitusjonen, av voksen-barn-relasjoner, ungdomsliv m.m. Ungdommene er medskapere av dynamikken ved institusjonen, og deres forståelser har betydning for hvordan de selv inngår i denne dynamikken. Ungdommene forstår seg selv som medvirkende og aktive aktører, en forståelse som er i tråd med tilgjengelige diskurser og som får betydning i relasjoner til de ansatte. Ungdommene beskriver hvordan de selv regulerer nærhet og avstand til de ansatte i form av hvem de søker samvær med og hvem de trekker seg unna. Gjensidighetsdimensjonen trer også frem gjennom at ungdommene har anledning til selv å kunne motvirke utviklingen av nærhet i relasjonen. Når ungdommene trekker frem ansatte som byr på seg selv, gjennom å fortelle om egne erfaringer, synspunkter og familieliv kan dette handle om gjensidighetsdimensjonen i anerkjennelse. De ansatte må tre frem som subjekter i møte med ungdommene, for å kunne utvikle en subjekt-subjekt-relasjon og få til gjensidigheten som ligger til grunn for en anerkjennende relasjon (Schibbye, 2009). Gjensidigheten i anerkjennelsesrelasjonen innebærer en erkjennelse av at både den ansatte og ungdommen kan komme til å forstå noe på en annen måte. Dette ligger til grunn i sosialfaglige forståelser av anerkjennende relasjoner, som fremhever verdien av intersubjektivitet og gjensidighet i møte med den enkelte klient, i her og nå-situasjonen. Gjensidigheten i en profesjonell relasjon innebærer imidlertid også et rom for en viss distanse slik at den profesjonelle i tilstrekkelig

grad kan reflektere over relasjonen, den andres behov, den profesjonelles rolle og emosjonelle dimensjoner ved relasjonen og situasjonen (Schibbye, 2009; Banks, 2016). Dette er helt avgjørende for at sosialarbeideren skal kunne skille mellom egne og klientens behov og løpende fortolke klientens signaler og behov. I dette ligger et betydningsfullt emosjonelt og rolleavklarende arbeid, i sosialarbeiderens konstruksjon av sosialt arbeid med ungdommen.

Institusjonelle betingelser som understreker midlertidigheten i relasjonene kan utfordre gjensidighetsdimensjonen som må være til stede for å kunne utvikle en anerkjennende relasjon. Alexandra (17) påpekte at når hun snart skal flytte ut så var hun redd hun skulle miste kontakten med den ansatte hun opplevde som nærest. Hun sa at ved utflytting ville ikke deres relasjon ha «en sammenheng lenger (...), jeg er jo ikke en del av familien, eller en venn». Slik påpekte hun at relasjonen var rammet inn av og bundet av at den profesjonelle sammenhengen vedvarte, og videre betydningen av at relasjonen manglet en privat dimensjon. Dette på tross av at hun beskrev en emosjonell nærhet til den ansatte. Alexandra satt dermed ord på hvordan de komplementære rollene ungdom-ansatt ved barneverninstitusjonen mangler det Honneth (2007, s. 104-116) beskriver som et premiss for kjærlighet som anerkjennelsesform, nemlig at hengivenheten og kjærligheten vil vedvare også ved selvstendigjøring (eller her: utflytting). Videre minner dette om et behov for at sosialarbeideren utøver et etisk arbeid (Banks, 2016) i relasjon til ungdommen med tanke på å klargjøre sin rolle, den profesjonelle innrammingen, samt hvordan hen kan arbeide med å utvikle en relasjon i en profesjonell kontekst.

Institusjonsplanene kan forstås som anvisninger til praksis som skal kvalitetssikre arbeidet ved barneverninstitusjonene, men planer kan ikke favne det spesifikke ved de konkrete møtene mellom ungdom og ansatte. Sosialarbeiderens håndtering av konkrete situasjoner krever etisk arbeid og anvendelse av dømmekraft (Banks, 2016; Fossestøl, 2012). Regulering av nærhet og avstand er et sentralt tema innenfor sosialfaglig litteratur, i form av hvordan den profesjonelle inngår i relasjoner til de(n) hen skal hjelpe. Anerkjennelse er en grunnleggende etisk verdi og et sentralt sosialfaglig begrep som aktualiseres i dette arbeidet, samtidig som det er en sentral utfordring for sosialarbeidere at arbeidet likevel innebærer en fare for å krenke den andre på tross av gode hensikter. De ansattes drøftingsmøter kan også forstås som sosialfaglig praksis som skal legge til rette for at de ansatte utvikler anerkjennende relasjoner til ungdommene og unngår å krenke dem. Dette med tanke på at kollegiale diskusjoner som

også rommer etisk og kritisk refleksjon er en sentral bestanddel av profesjonelt sosialt arbeid (Banks, 2016).

Denne avhandlingen har sett på gjensidighet mellom partene som et element i hvordan handlingsrommet konstrueres i de konkrete møtene mellom ungdommer og ansatte. Begrepet er anvendt diskursivt, i form av å belyse dimensjoner ved det planer, ungdom og ansatte kommuniserer. Avhandlingen har imidlertid ikke sett på hvordan anerkjennelse kan utspille seg i praksis, eller hvordan ansatte selv erfarer å kunne utvikle anerkjennende relasjoner til ungdommene. Flere sosialfaglige studier (se for eksempel Hansen, 2018; Paulsen, 2017; Thrana, 2015) har benyttet Honneth til å klargjøre og løfte frem dimensjoner ved anerkjennelse i sosialt arbeid. En utfordring er imidlertid at Honneths perspektiver ikke tar utgangspunkt i profesjonelle relasjoner, men anlegger et allmennmenneskelig perspektiv på individets behov for og kamp for anerkjennelse. Spørsmålet blir da om de tre anerkjennelsesformene uten videre lar seg anvende på relasjoner som utspiller seg i en profesjonell kontekst. I lys av Honneth (2007) kan ungdommenes fortellinger om ansatte som bryr seg og ikke bryr seg fortolkes som empiriske eksempler på det han betegner som individets nødvendige kamp for anerkjennelse i sin selvutvikling. Ungdommenes uttalelser kan også forstås som representasjoner på diskurser om hva det innebærer å være profesjonell og hva rettighetsbarnet har krav på. Jeg vil komme tilbake til dette temaet i neste avsnitt.

5.5 «Mer enn bare en jobb»?

Ungdommenes kategorisering av arbeid ved barneverninstitusjonen som «mer enn bare en jobb», knytter an til flere av dimensjonene denne avhandlingen belyser når det gjelder handlingsrommet for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte på barneverninstitusjonen. Avhandlingen legger til grunn en forståelse av at ungdommenes uttalelser kan sees som representasjoner av rådende diskurser av hva det vil si å bo og arbeide på barneverninstitusjon. Videre forstår jeg handlingsrommet som konstruert av ungdom og ansatte i spesifikke situasjoner, betinget av disse rådende forståelsene.

I uttalelsen «mer enn bare en jobb» kan vi få øye på et diskursivt handlingsrom som er motsetningsfylt, med tanke på den tradisjonelle forståelsen av profesjonalitet som utsagnet rommer og samtidig kravet om å gjøre mer enn det som er jobben, slik barnevernsloven (2021) legger opp til med tanke på at ansatte skal tilby ungdommene kjærlighet.

Handlingsrommet for utviklingen av relasjoner blir til, og konstrueres, i det konkrete møtet, i lys av rådende diskurser og tilgjengelige subjektposisjoner. Begge parter bringer inn blant

annet sine forståelser av hva profesjonalitet og sosialt arbeid innebærer ved en barneverninstitusjon. Slik kommer sosialarbeiderens teoretiske kunnskap i spill i de konkrete møtene med ungdommene. Generelle prinsipper og anvisninger for praksis kan ikke ivareta sosialt arbeids karakter som situert praksis (Banks, 2016; Solem & Hansen, 2018), snarere viser avhandlingen hvordan handlingsrommet kan åpnes, eller forskyves dersom sosialarbeideren, også kollegialt, arbeider refleksivt med etiske og faglige dimensjoner ved arbeidet. En synliggjøring av hvordan etikk og makt er innleiret i sosialarbeiderens virksomhet, som denne avhandlingen peker på, kan bidra til dette.

En sosial identitet og selvforståelse som normal blir satt på spill for ungdom som bor på barneverninstitusjon i lys av tilgjengelige subjektposisjoner knyttet til diskurser om normalitet i vårt samfunn (Goffman, 2009; Foucault, 2000). Relasjoner til de ansatte som er preget av gjensidighet og oppriktighet står derfor helt sentralt for ungdommenes selvutvikling, mens erfaringer som utfordrer selvforståelsen som normal gjør at ungdommene må hevde og understreke en sosial identitet som normal. Slik kan materialet leses som eksempler på det Honneth (2007) etterspør av empiriske forløp av kamper for anerkjennelse. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at Honneth i sine analyser tok utgangspunkt i allmennmenneskelige relasjoner og ikke relasjoner i en profesjonell, offentlig kontekst. Med kjærlighetsforhold, den primære anerkjennelsesformen, forstår han primære relasjoner etter mønster av parforhold, vennskap og barn-foreldre-relasjonen, etter inspirasjon fra tilknytningsteoretikere (2007, s. 104-116). Spørsmålet i forlengelsen av dette blir hvordan Honneths perspektiver likevel kan bidra til å kaste lys over mulighetene for, og behovet for, å utvikle anerkjennende relasjoner mellom ungdom og ansatte på barneverninstitusjoner.

Elementer fra en symbiotisk mor-barn relasjon, slik den grunnleggende anerkjennelsesformen kjærlighet har som modell, som ideal for en profesjonell sosialarbeider kan innebære utfordringer og åpne opp for grenseoverskridende interaksjoner. Historisk var sosialt arbeid i sitt utgangspunkt frivillig og basert på gode følelser (Villadsen, 2005; Neumann, 2021), hvilket vi også ser i planer for barnehjem på 1850-tallet, at det er å skape et hjem og å fylle rollen som mor som skal ivareta barnets behov og utvikling. Slik jeg peker på i min første artikkel (Sommerfeldt, 2019), var det morsrollen og et familiehjem som var retningsgivende for hva relasjonen mellom bestyrerinnen og barnet skulle innebære. Selv om det finnes fortellinger om nære, gode relasjoner til den voksne også fra 1850-tallets barnehjem, er historier om krenkelser og overgrep også godt kjent. Utviklingen av barneverninstitusjoner til

i dag, med fokus på barnets rettigheter og behov og ansatte med tilstrekkelig kompetanse skal ivareta at krenkelser og overgrep ikke skjer, og sikre godt faglig arbeid ved institusjonene.

Når barnevernsloven (2021) anvender begrepet kjærlighet i sin formålsparagraf, kan dette forstås som et forsøk på statlig styring av hva de ansatte skal føle i møte med barn og unge i sitt arbeid. En slik anvisning gir kjærlighet som anerkjennelsesform en særstilling, til fordel for de to neste nivåene av anerkjennelse og en tradisjonell sosialfaglig forståelse av hva anerkjennelse i praksis innebærer (Ellingsen & Skjefstad, 2015; Schibbye, 2009; L. G. Aamodt, 2003). Det kan se ut til at en vektlegging av kjærlighetsformen innebærer en reduksjon, ettersom denne ikke inkluderer de to andre nivåene i Honneths analyser. Gjennom å bruke begrepet som anvisning for praksis, risikerer man å redusere anerkjennelse som verdi for sosialt arbeid. Kjærlighet som en retningsgiver til praksis mangler også gjensidighetsdimensjonen som Honneth understreker i sin anerkjennelsesteori, da formålet neppe kan være å kreve at ungdommen skal besvare denne kjærligheten.

I Foucaults maktforståelse, governmentality (Mik-Meyer & Villadsen, 2007; Schaanning, 2000) innebærer en rettighetsfesting av kjærlighet at staten ikke bare legger til rette for å styre sine borgere i retning av ønsket atferd, men også i retning av ønskede følelser. Ungdommenes utvikling skal altså sikres gjennom at de møter ansatte som produserer 'de rette' følelser. Dette kan forstås å være i motsetning til Honneths ideer om kjærlighet, i det han fremsetter idealet om kjærligheten som betingelsesløs. Videre står Honneths (2007, s. 104) perspektiver på kjærlighetsrelasjonen som en gjensidig avhengighet med hensyn til begges behov i relasjonen, i kontrast til bevisstheten om en uunngåelig maktskjevhet mellom ungdom og ansatte ved barneverninstitusjonen.

Gjennom Honneths sonderinger i nivåer av anerkjennelse kombinert med Foucaults perspektiver på makt, får vi tydelig øye på utfordringer som følger av maktulikheter i relasjonen mellom ungdom og ansatte. Honneths analyser bidrar til å synliggjøre hvordan ungdommene kan være fanget i en kamp for anerkjennelse. Primærrelasjonene der de bor er ansatte og ikke privatpersoner og dermed er relasjonen uunngåelig forbundet med en maktskjevhet. I tillegg til dette kommer, for de fleste, fravær av langvarig tilstedeværelse og kontinuitet i relasjonen. Dette vil for mange innebære opplevd og faktisk midlertidighet både her og nå, og senere. I perioden ungdommene bor på institusjonen vil ansatte, uavhengig av turnusordning, med jevne mellomrom dra hjem til sine egne familier, og når ungdommene flytter ut fra institusjonen er det ikke sikkert at de vil treffe igjen de ansatte de har utviklet

relasjoner med. Slik peker avhandlingen på utfordringer i å skape handlingsrom til å utvikle relasjoner, en synliggjøring som kan bidra til en bevisstgjøring av betydningen av disse dimensjonene i konstrueringen av sosialt arbeid i praksis.

Ungdommene som bor i barneverninstitusjon har med seg ulike erfaringer, herunder relasjonserfaringer, og skal i ulikt omfang ha kontakt med sitt nettverk. Slik Honneth beskriver de tre nivåene, følger disse nivåene etter hverandre, hvilket åpner for at kjærlighetsrelasjonen kan være realisert og bli ivaretatt av andre enn de ansatte ved barneverninstitusjonen. Selv om flere bringer med seg erfaringer med krenkende eller på annen måte usunne relasjoner, vil graden av nærhet som den enkelte ungdom er i behov for være noe som må konstrueres konkret i det enkelte møtet.

Når ungdommene hevder ansatte som forteller om seg selv og om sitt privatliv ser på arbeidet som «mer enn bare en jobb», kommuniserer de en tradisjonell forståelse av profesjonalitet, i form av å assosiere det å være profesjonell til nøytralitet og at følelser ikke skal være involvert i profesjonelt sosialt arbeid (Banks, 2016). En slik forståelse av profesjonalitet blir i ungdommenes kommunikasjon vanskelig å kombinere med å «virkelig bry seg», og dermed blir ansatte som virkelig bryr seg de som opptrer som om det er mer enn bare en jobb. Profesjonelt sosialt arbeid kan imidlertid forstås som nettopp å innebefatte det Banks (2016) kaller emosjonelt arbeid, i form av at sosialarbeideren kan uttrykke følelser og håndtere egne og brukers følelser. Dette er i tråd med forståelser av personlig kompetanse som en del av profesjonaliteten til sosialarbeideren og som også innebærer å kunne være personlig (Skau, 2017). Slik har denne avhandlingen løftet frem betydningen av sosialarbeiderens personlige kompetanse som del av det profesjonelle sosiale arbeidet. Personlig kompetanse handler nettopp om hvem den ansatte er i møte med ungdommen, og gjennom dette, hvem hen lar ungdommen få være i møtet med seg (Skau, 2017, s. 60). Emosjonelt arbeid er også en bestanddel i dette, hvor den profesjonelle både skal arbeide med å vise genuine reaksjoner i møte med ungdommen og å håndtere uønskede reaksjoner som sinne eller håpløshet. Når ungdommene kommuniserer at de ansatte i varierende grad uttrykker personlige sider, kan dette handle om at ungdommene knytter an til rådende diskurser om profesjonalitet i vår samtid, men også at sosialarbeidere i praksis i ulik grad håndterer balansegangen personlig-profesjonell-privat. I så tilfelle er denne avhandlingen et sentralt bidrag til praksis, gjennom å bidra til refleksjon over hvordan sosialarbeiderne kan skape handlingsrom for å utvikle relasjoner til ungdommene.

Relasjonen mellom ansatte og ungdom er en relasjonell erfaring som vil inngå i ungdommenes erfaring og slik få betydning for hvordan hen ser seg selv i samspill med andre. Honneth egner seg som analytisk innfallsvinkel fordi hans analyser setter oss i stand til å se hva ved det relasjonelle mellom ungdom og ansatte som kan by på særlige utfordringer sett i forhold til ungdom som vokser opp i en familie. Videre blir det tydelig at sosialt arbeid dreier seg om arbeidet med flere av ungdommenes relasjoner som kan være av betydning, ikke bare relasjonene til de enkelte ansatte. I arbeidet med å tilrettelegge for arenaer hvor ungdommene kan erfare anerkjennende relasjoner vil det kunne være av stor betydning å arbeide med de relasjonene den enkelte ungdom har til jevnaldrende, familie og nettverk, hvor kontinuitet og gjensidighet kan være sentrale komponenter.

Ungdom og ansatte på barneverninstitusjonen møter hverandre med hver sine erfaringer, forståelser og forestillinger om hva kontakten og relasjonen skal innebære. Dette inngår i dynamikken som utspiller seg som relasjonelle praksiser mellom ungdom og ansatte ved barneverninstitusjonen. Avhandlingen viser betydningen av hvordan den personlige kompetansen er en betydningsfull bestanddel i sosialarbeiderens profesjonalitet, samt hvordan det etiske arbeidet er innleiret i konstruksjonen av det sosiale arbeidet med den konkrete ungdom (Banks, 2016) for på denne måten å kunne skape et handlingsrom for å utvikle relasjoner til ungdommen. I et sosialfaglig perspektiv peker ungdommene på sosialt arbeid som en praktisk profesjon som innebærer at den profesjonelle er åpen for å være personlig og nær, i sine gjensidige, intersubjektive samspill med den andre. Dersom barneverninstitusjonens strukturer og metoder innskrenker dette handlingsrommet, kan dette gå på bekostning av ungdommenes behov for anerkjennende relasjoner til de ansatte, men også på bekostning av sentrale aspekter ved utøvelsen av sosialt arbeid.

6 Konklusjon og implikasjoner

Avslutningsvis vil jeg peke på hvordan avhandlingen bidrar til kunnskap for sosialt arbeids praksis ved barneverninstitusjoner og hvilke anbefalinger jeg har til videre forskning på feltet.

Barneverninstitusjon som barneverntiltak er omdiskutert og ofte karakterisert som et mindre foretrukket tiltak sett i forhold til fosterhjem. Like fullt er det noen ungdommer som selv foretrekker barneverninstitusjon fremfor fosterhjem, eller institusjonsplassering blir vurdert av barneverntjenesten og/ eller foreldrene som den beste løsningen i konkrete tilfeller. Fra å være et lite forskningsfelt, har det de siste 10-årene vært en økning i prosjekter som ser på barneverninstitusjonen som tiltaksform, et felt denne avhandlingen skriver seg inn i.

Avhandlingen gir ikke svar på når barneverninstitusjonen kan være foretrukket tiltak foran fosterhjem, eller for hvilke barn og unge tiltaket egner seg. Men avhandlingen bidrar med kunnskap om hva som står på spill i relasjonene mellom ansatte og ungdommer og hvilke muligheter barneverninstitusjonen som kontekst har for utvikling av gjensidige relasjoner.

Avhandlingen viser hvordan ungdommenes selvfølelse og identitetsutvikling er i risiko på barneverninstitusjonen gjennom potensialet for stigmatiserende prosesser og institusjonelle forhold som vanskeliggjør danningen av anerkjennende relasjoner mellom ungdom og ansatte. Honneths analyser bidrar til å synliggjøre hvilke muligheter ungdommene og de ansatte har for å skape anerkjennende relasjoner seg imellom, men også hvilke utfordringer som følger av den institusjonelle innrammingen av relasjonen. Denne innsikten synliggjør betydningen av den ansattes relasjonelle arbeid, men også hvordan de kan legge til rette for ungdommenes relasjoner til andre nære, som for noen kan imøtekomme behovet for den primære og grunnleggende formen for anerkjennelse.

Ungdommene på barneverninstitusjoner kan ha med seg erfaringer av nære anerkjennelsesrelasjoner til foreldre, familiemedlemmer og i nære vennskap, men mange har med seg erfaringer fra uforutsigbare og/ eller krenkende relasjoner. Det blir derfor helt vesentlig å undersøke ungdommenes relasjonserfaringer, hvilke relasjoner ungdommene har som barneverntjenesten og barneverninstitusjonen kan legge til rette for at videreutvikler seg, og hvilke muligheter det er for å legge til rette for vennsapsrelasjoner mellom ungdommene på institusjonen og på andre arenaer ungdommene oppholder seg. Det er behov for mer forskning som ser på hvordan de ansatte kan legge til rette for at den enkelte kan utvikle relasjoner til jevnaldrende både på og utenfor institusjonen (Backe-Hansen, et al., 2017;

Negård, et al., 2020), samt hvordan institusjonen kan arbeide med å etablere og videreutvikle ungdommenes private nettverk.

Avhandlingen har bidratt til kunnskap om handlingsrommet for anerkjennende relasjoner mellom ungdom og ansatte. I analysene av de tre datasettene har det trådt frem komplekse sammenhenger som kan utfordre handlingsrommet. Avhandlingen har også vist hvordan betingelser og diskurser har endret seg over tid og dermed forskjøvet handlingsrommet. Til tross for at relasjonen mellom ansatte og ungdom uunngåelig vil være rammet inn av at den ansatte er på jobb og med en arbeidsoppgave knyttet til ungdommen, er det ikke dermed sagt at anerkjennende relasjoner ikke er mulig. Anerkjennelse i relasjoner mellom sosialarbeideren og de hen er satt til å hjelpe er sentralt i alt sosialt arbeid og et uomtvistelig etisk verdigrunnlag for sosialarbeidere. En klarere sondering mellom muligheter og utfordringer knyttet til å skape anerkjennende relasjoner mellom ungdom og ansatte, vil kunne gjøre sosialarbeideren ytterligere rustet for å håndtere samtidige, motsetningsfylte krav.

Avhandlingen anlegger et poststrukturalistisk perspektiv, og det er i særdeleshet Foucaults perspektiver på diskurser og makt som i dette arbeidet har vært inngangen til å forstå handlingsrommet for å utvikle relasjoner. Foucaults perspektiver har bidratt til å få øye på hvordan diskurser og praksiser er uløselig knyttet til samtidens vitensformer og institusjoner. En poststrukturalistisk vitenskapsteoretisk posisjon innebærer at denne avhandlingen avgrenser seg fra å vurdere hvordan praksiser 'faktisk foregår' eller hvilke intensjoner og livsverdener som kommer til uttrykk i materialet (Mik-Meyer og Villadsen, 2007). Jeg forstår avhandlingens materiale som kommunikasjon, og i tråd med Foucault innebærer dette at jeg forstår kommunikasjonen som praksiser som står i et forhold til rådende forståelser i vår samtid. Det betyr at avhandlingen bidrar til kunnskap om handlingsrommet for å utvikle relasjoner mellom ungdom og ansatte gjennom å løfte frem rådende forståelser om sosialt arbeid på barneverninstitusjonen og om hvordan relasjoner mellom ungdom og ansatte kan utspille seg. En begrensning er imidlertid at denne avhandlingen ikke tilbyr kunnskap om hvordan relasjoner mellom ungdommer utspiller seg i praksis, eller hvordan ungdom og ansatte *opplever* eller gir mening til de erfaringer de har med å utvikle relasjoner seg imellom. Videre legger avhandlingen til grunn en poststrukturalistisk forståelse av at det ikke er mulig å skille verden fra den som ser. Slik er avhandlingen betinget av hva forskeren og informantene bringer inn. Det har derfor vært vesentlig å klargjøre min posisjon

gjennomgående i avhandlingen, slik at andres blikk på det jeg har funnet også kan oppdage det jeg ikke har funnet (sett).

Det er behov for ytterligere kunnskap om hvordan organiseringen av hverdagslivet ved barneverninstitusjonen påvirker den enkelte ungdoms erfaringer med å bo der (Storø, et al., 2017), og hvordan stigmatiserende prosesser kan få betydning for ungdommene også etter endt plassering (Backe-Hansen, 2021). Avhandlingens kunnskapsbidrag om kompliserte dynamikker mellom stigmatiserende prosesser og erfaringer med anerkjennelse har synliggjort nødvendigheten av å fortsette arbeidet med å utvikle kunnskap om hvordan barneverninstitusjoner best mulig kan understøtte ungdommenes identitetsutvikling. Avhandlingen impliserer at handlingsrommet utfordres av en rekke motsetningsfulle krav og forventninger til barneverninstitusjonene, ungdommene og de ansatte. Et sentralt bidrag er derfor å italesette og synliggjøre disse forholdene, slik at forståelser og praksiser i større grad kan være tilgjengelige for refleksjon og diskusjon. Som jeg har diskutert er ungdommenes erfaringer med relasjoner til de ansatte innleiret i komplekse nettverk av fortidige og nåtidige erfaringer, konkrete personer og situasjoner, maktrelasjoner og fremtidshorisonter som unndrar seg en universell oppskrift, men som tvert imot forplikter de ansatte til å se hver ungdom for seg.

Avhandlingen bidrar til en tydeliggjøring av kompleksiteten i sosialt arbeid, og hvordan ungdommenes utsagn, «mer enn bare en jobb», kan fungere som en påminnelse om hvordan etisk arbeid og sosialarbeiderens personlige kompetanse er en grunnleggende og gjennomgripende dimensjon ved sosialarbeiderens profesjonalitet. Å jobbe som sosialarbeider innebærer nettopp å la seg engasjere og berøre, by på seg selv i likeverdige intersubjektive samspill. Gjennom dette kan sosialarbeideren og ungdommen utvikle anerkjennende relasjoner, et arbeid som hviler på at sosialarbeideren gjennomgående gjør et etisk arbeid og reflekterer over hvordan makten er i spill. Avhandlingen har pekt på hvordan sosialt arbeid konstrueres i konkrete situasjoner, og hvordan institusjonelle betingelser, tilgjengelige diskurser og det spesifikke ved ungdommen og den ansatte, spiller inn i denne samkonstrueringen på dynamiske måter. Slik aktualiserer avhandlingen noen av sosialt arbeids grunnleggende spørsmål.

Referanser

- Amble, L. og Dahl-Johansen, C. (2019) *Miljøterapi som behandling ved komplekse traumer hos barn og unge*. Universitetsforlaget.
- Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitativ undersøkelse. I H. Haavind (red.). *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gyldendal Akademisk.
- Andersen, N. Å. (1999). *Diskursive analysestrategier*. Nyt fra Samfundsvidenskabene,
- Andersen, N. Å. (2003). *Borgerens kontraktliggjørelse*. Hans Reitzels Forlag.
- Andersen G. & Mangset M. (2012). Er forestillingen om det egalitære Norge resultatet av en målefeil? Om falske og ekte motsetninger mellom sosiologiske analyser av klasse og kultur. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 53(2), 157-260.
- Asdal og Reinertsen (2020) *Hvordan gjøre dokumentanalyse. En praksisorientert metode*. Cappelen Damm Akademisk.
- Aurenes, O. (1934). *Josephines stiftelse i 100 år*. Stavanger.
- Backe-Hansen, E. (2001). Etske dilemmaer i barnevernforskning. I P. Repstad og A. Ryen (red.). *Verneverdig. Barnevern, forskning, etikk*. Fagbokforlaget.
- Backe-Hansen, E. (2021). *Fra barnevern til voksenliv. utfordringer og mestring*. Cappelen Damm Akademisk.
- Backe-Hansen, E., Bakketeig, E., Gautun, H. & Grønningsæter, A. B. (2011). *Institusjonsplassering – siste utvei? Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet* (NOVA-rapport 21/2011). Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
<https://www.bufdir.no/bibliotek/Dokumentside/?docId=120040972>
- Backe-Hansen, E. & Frønes, I. (2012). Hvordan forske på og med barn og unge? I E. Backe-Hansen & I. Frønes (red.). *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskning* (s. 11-32). Gyldendal Akademisk.
- Backe-Hansen, E. (red.), Løvgren, M., Neumann, C. B. & Storø, J. (2017). *God omsorg i barneverninstitusjoner*. (NOVA Rapport 12/17). Norsk institutt for forskning om

oppvekst, velferd og aldring.

<https://www.ntnu.no/documents/1268850643/1273757823/Nettutgave-NOVA-Rapport-12-17-God-omsorg-i-barnevernsinstitusjoner.pdf/120889dd-39ac-45f4-81fd-f625744ddffc>

Banks, S. (2016). Everyday ethics in professional life: social work as ethics work. *Ethics and Social Welfare* 10(1), 35-52, <https://doi.org/10.1080/17496535.2015.1126623>

Barnevernsinstitusjonsutvalget (u.å.). Barnevernsinstitusjonsutvalget. Hentet 23. Januar 2023 fra <https://barnevernsinstitusjonsutvalget.no>

Barnevernloven (1992). Lov om barneverntjenester. (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>

Barnevernsloven (2021). Lov om barnevern. (LOV-2021-06-18-97). Hentet fra [Lov om barnevern \(barnevernsloven\) - Lovdata](#)

Beyers, W., Goossens, L., Vansant, I. & Moors, E. (2003). A structural model of autonomy in middle and late adolescence: Connectedness, separation, detachment, and agency. *Journal of Youth and Adolescence*, 32(5), s. 351–365.

Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I. & Kleppe, L. C. (2015). Hva er sosialt arbeid. I T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (red.), *Sosialt arbeid. En grunnbok* (s. 19-35). Universitetsforlaget.

Blom, B. & Morén, S. (2015). Professionsteori i sosialt arbete. I Blom, B. og Morén. Teori för socialt arbete. Studentlitteratur.

Bredal, A. (2009). Barnevernet og minoritetsjenters opprør i K. Eide, M. Rugkåsa, H. Vike og N. A. Qureshi (red.) *Over profesjonelle barrierer* (s. 38-58). Gyldendal Akademisk.

Bredal, A., Stefansen, K. & Bjørnholt, M. (2022). Why do people participate in research interviews? Participant orientations and ethical contracts in interviews with victims of interpersonal violence. *Qualitative Research* 2022, Vol. 0(0) 1–18
<https://doi.org/10.1177/14687941221138409>

Bufdir (2020, 2. januar). *Barneverninstitusjoner*. Hentet fra:
https://bufdir.no/barnevern/Tiltak_i_barnevernet/Barnevernsinstitusjoner/

- Buudir (2021, 13. september) Endringer i barnevernloven fra 1. januar 2022. Hentet fra:
https://bufdir.no/Barnevern/reform/ny_barnevernslov_er_vedtatt/endringer_i_barnevernloven_fra_1._januar_2022/
- Buudir (2021, 24. desember). Nye tall om fosterhjem. Hentet fra:
https://bufdir.no/aktuelt/nye_tall_om_fosterhjem/
- Buudir (2022). Anbefalinger om kompetanse og utdanning for barnevernsinstitusjoner.
<https://ny.bufdir.no/contentassets/ed7a489b2fbf4c808e4637c037e51450/anbefalinger-om-kompetanse-og-utdanning-for-barnevernsinstitusjoner2253.pdf>
- Buudir (u.å.). Barnevernsreformen - en oppvekstreform. Hentet fra:
<https://ny.bufdir.no/barnevernsreformen>
- Christoffersen, S. A. (2022). Profesjoner og profesjonsetikk – hva er det? I S. A. Christoffersen (Red.), *Profesjonsetikk. Om etiske perspektiver i arbeidet med mennesker* (2. utg., s. 18-43). Universitetsforlaget.
- Clausen, S. E. & Kristoffersen, L. B. (2008). Barnevernsklinter i Norge 1990-2005. En longitudinell studie. Novarapport nr. 03/2008.
- Douglas, M. (1991). The idea of a home: A kind of space. *Social Research* (58(1), 287-307).
<https://www.jstor.org/stable/40970644>
- Drange, N. og Hernæs, Ø. (2020). Kvantitativ beskrivelse av institusjonspopulasjonen. Rapport nr. 3/2020. Oslo: Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning.
- Egelund, T., Christensen, P.S., Jakobsen, T.B., Jensen, T.G. and Olsen, R.F. (2009), *Anbragte Børn og Unge: En Forskningsoversigt*, 09:24. SFI - Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Eide, S. B. (2016). Sosialt arbeid – et normativt fag. I R. Kroken & O. J. Madsen (Red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten. Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»?* (s. 112-130). Gyldendal Akademisk.
- Ejrnæs, M. (2016) Teori og empati – faglighet I relationsprofessionerne. I M. H. Jacobsen & K. Pringle (Red.), *At forstå det sociale – sosiologi og sosialt arbejde* (s. 37-55). Akademisk forlag.
- Eliassen, K. O. (2016). *Foucaults begreper*. Scandinavian Academic Press.

- Ellingsen, I. T. & Skjefstad, N. S. (2015). Anerkjennelse, myndiggjøring og brukermedvirkning. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (red.), *Sosialt arbeid. En grunnbok* (s. 97-111). Universitetsforlaget.
- Emond, R. (2004). Rethinking our understanding of the resident group in group care. *Child & Youth Care Forum*, Volume 33, 193–207. (2004).
<https://doi.org/10.1023/B:CCAR.0000029685.80364.7f>
- Emond, R. (2012). Longing to belong: children in residential care and their experiences of peer relationships at school and in the children's home. *Child & Family Social Work*, 19(2), 194–202. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00893.x>
- Endringer i barnevernloven (2021). Lov om endringer i barnevernloven mv. (LOV-2018-04-20-5). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2018-04-20-5>
- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnspeil*. Pax.
- Ericsson, K. (2009). *Samfunnets stebarn*. Universitetsforlaget.
- Espersen, L. (2010). *Bekymrende identiteter. Anbragte børns hverdagsliv på behandlingshjem*. 10:25. København: SFI - Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Esmark, A., Laustsen, C. B., Andersen, N. Å. (2005). Poststrukturalistiske analysestrategier. En introduktion. I Esmark, A., Laustsen, C. B., Andersen, N. Å. *Poststrukturalistiske analysestrategier* (s. 7-39). Roskilde Universitetsforlag.
- Evetts, J. (2013). Professionalism: Value and ideologi. *Current sociology review* 61(5-6), 778-796.
- Fedøy, B. & Gerhardt, S. L. (2020). Gruppen som arena for utvikling og vekst. I O. G. Lillevik, B. Landmark & Ø. Stokvold (red.). *Miljøterapi i barnevernsinstitusjoner. Juridiske, teoretiske og praktiske perspektiver* (s.169-196). Fagbokforlaget
- FO (2019) Yrkesetisk grunnlagsdokument 2019-2023. Fellesorganisasjonen (FO) for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere.
<https://www.fo.no/yrkesetikk/fo-yrkesetiskgrunnlagsdokument-2019-2023-article6951-1346.html>
- Fossestøl, B. (2013). Evidens og praktisk kunnskap. *Fontene Forskning* 2(13), s.55-66.

- Fossestøl, B. (2016). Moralsk ansvar – den profesjonelles private dilemma? I R. Kroken & O. J. Madsen (red.), *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten. Fra sosialt arbeid til "arbeid med deg selv"?* (s. 42-63). Gyldendal.
- Fossestøl, B. (2012). Kunnskapsbasert praksis i sosialtjenesten. Om profesjonalitet og dømmekraft i sosialt arbeid. (PhD-avhandling). Universitet i Oslo: Unipub.
- Foucault, M. (1971). Nietzsche – genealogien, historien. I M. Foucault (2001). *Talens forfatning*, (s. 57-82). Oversettelse av Nietzsche, la généalogie, l’histoire, Presses universitaires de France.
- Foucault, M. (1980) (red. Gordon, P.) *Power/ knowledge Selected Interviews & other writings*. The Harvester Press Limited.
- Foucault, M. (1991). Questions of Method. I G. Burchell, C. Gordon & P. Miller (red.), *The Foucault effect. Studies in Governmentality* (s. 73-86). The University of Chicago Press.
- Foucault, M. (1998). On the ways of writing history. I J. D. Faubion & P. Rabinow (red.). *Michel Foucault Aesthetics, Method and Epistemology. The Essential Works of Foucault 1954-1984*, vol 2. New York.
- Foucault, M. (2000). Galskapens historie. Bokklubbens Kulturbibliotek. (F. Engelstad & E. Falkum, Overs.) (Opprinnelig utgitt i 1961).
- Foucault, M. (2001). *Talens forfatning, Nietzsche, genealogien og historien*. Hans Reitzels forlag. Oversettelse av Nietzsche, la généalogie, l’histoire, Presses universitaires de France.
- Foucault, M. (2008). *Sikkerhed, territorium, befolkning*. Forelæsninger på Collège de France 1977-1978. Hans Reitzels Forlag.
- Foucault, M. (2014). *Overvåkning og straff. Det moderne fengselets historie*. Gyldendal Norsk Forlag. Oversettelse av Surveiller et punir. Naissance de la prison. (1975) Éditions Gallimard.
- Foucault, M. (2020). *Viljen til viten. Seksualitetens historie 1* (E. Schaaning, Overs.). Pax. (Opprinnelig utgitt 1976).

- Forskrift om internkontroll i institusjoner (2008). Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner. FOR-2008-06-10-580.
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2008-06-10-580>
- Frønes, I. (2018). *Den krevende barndommen*. Cappelen Damm.
- Garsjø, O. (2008). *Institusjon som hjem og arbeidsplass. Et arbeidstaker- og brukerperspektiv*. Gyldendal Akademisk.
- Gautun, H., K. Sasaoka & C. Gjerustad (2006). *Brukerundersøkelse i barneverninstitusjonen*. NOVA-rapport 9/06.
- Gjertsen, P. Å. (2010). Sosialpedagogikk. Forståelse, handling og refleksjon. Fagbokforlaget.
- Goffman, E. (1961). *Asylums. Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Bantam Dell Publishing Group, Div of Random House, Inc.
- Goffman, E. (2009). *Stigma – Om afvigerens sociale identitet*. (T. Bestle, overs.). Samfundslitteratur (Opprinnelig utgitt 1963).
- Grue, L. (2016). *Normalitet*. Fagbokforlaget.
- Grünfeld, L. A., Backe-Hansen, E. Guldvik, M. K., Kjelsaas, I., Winje, E., Engebretsen, L. S & Westberg, N. B. (2020). *Institusjonstilbudet i barnevernet*. MENON-publikasjon nr. 54/2020.
- Gulbrandsen, L. M., Seim, S. & Ulvik, O. S. (2012). Barns rett til deltakelse i barnevernet: Samspill og meningsarbeid. *Sosiologi i dag* 42(3-4), 54–78
- Gundersen, T. (2021). Embedded in relations—Interactions as a source of agency and life opportunities for care-experienced young adults. *Children & Society* 35(5), s. 680-693. <https://doi.org/10.1111/chso.12434>
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (2019). Livsformsintervjuet. En veiviser til subjektive erfaringer. I A. Jansen & A. Andenæs (red.). *Hverdagsliv, barndom og oppvekst. Teoretiske posisjoner og metodiske grep* (s. 26-56). Universitetsforlaget.
- Hagen, G. (2001). *Barnevernets historie. Om makt og avmakt i det 20. århundret*. Akribe.

- Halås, C. T. (2022). Kunnskapsreflektert praxis som tilnærming til å artikulere og skape sammenheng mellom praktisk og teoretisk virksomhet i sosialt arbeid. I Ø. Henriksen, G. W. Øydgard og A. Solstad (red.). *Sammenhenger i sosialt arbeid* (s.23-42). Universitetsforlaget.
- Hambro, C. (1950). Forslag til omlegging av vår barneforsorg. Brev til Oslos ordfører av 20.10.1950 (Tilgjengelig i Oslos Byarkiv).
- Hansen, H. C. (2018). *Anerkjennelse, samarbeidsrelasjoner og profesjonelle barrierer. NAV's kvalifiseringsprogram som aktiveringspraksis*. OsloMet Avhandling 2018: 14.
- Harste, G. & Mortensen, N. (2013). Sociale samhandlingsteorier. I H. Andersen & L. B. Kaspersen (Red.), *Klassisk og moderne samfundsteori* (5.udgave), s. 217-249. Hans Reitzels Forlag.
- Hennum, Nicole (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(02), 125-138.
- Honneth, A. (2007) *Kamp om anerkjennelse. Om de sosiale konfliktenes moralske grammatikk*. (L. Holm-Hansen, overs.) 2 utg. Pax Forlag (opprinnelig utgitt 1992).
- Honneth, A. (1989). Kritik der Macht. Suhrkamp Verlag. (The Critique of Power: Reflexive Stages in a Critical Social Theory. MIT Press, 1993).
- Højlund, P. & Juul, S. (2015). Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde (2. udgave). Hans Reitzels Forlag.
- Højlund, S. (2009). Hjemlighed som velfærdsparadoks. Om iscenesat autenticitet i døgninstitutioner for anbragte børn. *Tidsskriftet Antropologi*, 59/60, 49-66.
- IFSW (2014). Global definition of social work. International Federation of Social Workers. <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Jansen, A. (2010). "Victim or troublemaker? Young people in residential care", *Journal of Youth Studies*, 13(4), s. 423-437, <https://doi.org/10.1080/13676261003801770>
- Jansen, A. (2011). Young people in residential care. Narrative engagement and processes of subjectivation. University of Oslo: Dissertation no. 270.
- Justensen, L. & Mik-Meyer, N. (2012). *Qualitative Research Methods in Organisation Studies*. Hans Reitzels forlag.
- Jørgensen, M.W. & Phillips, L. (2013). *Diskursanalyse som teori og metode*. Roskilde

Universitetsforlag.

- Jørgensen, T.W, & Steinkopf, H. (2013). Traumebevisst omsorg. *Fosterhjemskontakt*, 1/13, 10-17.
- Kroken, R. (2015). Ansvar i barnevern – om handlingsrom i den kommunale barneverntjenesten. Gyldendal akademisk.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2015). Det kvalitative forskningsintervju. Gyldendal Akademisk.
- Lago, L. & Elvstrand, H. (2022) Children on the borders between institution, home and leisure: space to fend for yourself when leaving the schoolage educare centre, *Early Child Development and Care* 192(11), 1715-1727, <https://doi.org/10.1080/03004430.2021.1929200>
- Landmark, B. & Olkowska, A. (2016). Kva gjør miljøterapi til terapi? I A. Olkowska og B. Landmark (2016) *Miljøterapi. Prinsipper, perspektiver og praksis*. Fagbokforlaget.
- Larsen, E. (2022). *Miljøterapi med barn og unge. Organisasjonen som terapeut* (4. utgave). Universitetsforlaget.
- Lausten, M., Andersen, D., Skov, P. R. & Nielsen, A. A. (2013). Anbragte 15-åriges hverdagsliv og utfordringer. 13:07. SFI - Det nationale forskningscenter for velfærd.
- Lausten, M. & Jørgensen, T. (2017). Anbragte børn og unges trivsel 2016. SFI rapport 17:01. SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
- Lavaud, M. A. (2018). Et mylder af historier. Konstruktioner og forhandlinger af normalitet og afvigelse i fortællinger om børn og unge i udsatte positioner. Ph.d.-afhandling ved Institut for samfundsvidenskab og erhverv, Roskilde Universitet.
- Levin, I. (2021). *Hva er sosialt arbeid*. Universitetsforlaget
- Lillevik, O. G. (2020). Miljøterapi - rammeverk for omsorg og behandling. I O. G. Lillevik, B. Landmark & Ø. Stokvold (red.), *Miljøterapi i barnevernsinstitusjoner. Juridiske, teoretiske og praktiske perspektiver* (s. 105-129). Fagbokforlaget
- Lillevik, O. G. & Ulset, G. (2020). Jobber du i mitt hjem eller bor jeg på din arbeidsplass? I O. G. Lillevik, B. Landmark & Ø. Stokvold (red.). *Miljøterapi i barnevernsinstitusjoner. Juridiske, teoretiske og praktiske perspektiver*. Fagbokforlaget
- Lillevik, O. G., Stokvold, Ø. & Landmark, B. (2020) Utøvelse av omsorg og vern av integritet. I O. G. Lillevik, B. Landmark & Ø. Stokvold (red.). *Miljøterapi i*

barnevernsinstitusjoner. Juridiske, teoretiske og praktiske perspektiver.

Fagbokforlaget

Løchen, Y. (1965) Idealer og realiteter i et psykiatrisk sykehus: en sosiologisk fortolkning.

Universitetsforlaget.

McIntosh, I., Punch, S. & Emond, R. (2016). Creating Spaces to Care: Children's Rights and

Food Practices in Residential care..I K. Kallio, S. Mills & T. Skelton (red.). Politics, citizenship and rights. (s. 39-53). Singapore: Springer Science+Business Media,

Geographies of Children and Young People. https://doi.org/10.1007/978-981-4585-94-1_16-1

Malt, U. (2022, 13. desember). Terapeutisk samfunn. Hentet fra

https://sml.snl.no/terapeutisk_samfunn

Messel, J. (2014). Barnevernspedagogutdanningens historie. *Tidsskriftet Norges Barnevern*

9(4), s. 178–194.

Mik-Meyer, N. (2017). *The power of citizens and professionals in welfare encounters.*

Manchester University Press.

Mik-Meyer, N. (2018). *Fagprofessionelles møte med utsatte klienter. Dilemmaer i den*

organisatoriske praksis. Hans Reitzels forlag.

Mik-Meyer, N. & Villadsen, K. (2007). *Magtens former. Sociologiske perspektiver på statens*

møte med borgeren. Hans Reitzels Forlag.

Natalier, K. & Johnson, G. (2015). No Home Away from Home: A qualitative study of care

leavers' perceptions and experiences of 'home'. *Housing Studies*, 30(1), 123-138.

<https://doi.org/10.1080/02673037.2014.943698>

Negård, I-L., Ulvik, O. S. & Oterholm, I. (2020). You and me and all of us: The significance of belonging in a continual community of children in long-term care in Norway.

Children and Youth Services Review, 118(105352).

<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105352>

NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora), (2021).

Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap og humaniora. Oslo: De nasjonale forskningsetiske komiteene

Neumann, C. B. (2009). *Det bekymrede blikket. En studie av helsesøstres*

handlingsbetingelser. Novus Forlag.

- Neumann, C. B. (2012). Omsorgsetikk i barnevernet. *Sosiologi i Dag*, 42(3-4). Hentet fra <https://ojs.novus.no/index.php/SID/article/view/1021>
- Neumann, C. B. (2016). Children's quest for love and professional child protection work: the case of Norway. *International Journal of Social Pedagogy*, Vol. 5(1), 104-123. <https://doi.org/10.14324/111.444.ijsp.2017.08>
- Neumann, C. B. (2017). Kroppsliggjorte omsorgspraksiser på omsorgsinstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(2). <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-02-03>
- Neumann, C. B. (2021). Kjærlighet på bestilling – om staten, barnevernsarbeidere og følelser. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 98(4), 290-305. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2021-04-05>
- Neumann, C. B. & Neumann I. B. (2012). *Forskeren i forskningsprosessen: En metodebok om situering*. Cappelen Damm Akademisk.
- Neumann, I. B. (2021). *Innføring i diskursanalyse. Mening, materialitet, makt* (2. utgave). Fagbokforlaget.
- Nissen, M. A. (2007). Magt og magtesløshed i sosialt arbeid. Refleksiv inklusion som mulighet? I M. A. Nissen, K. Pringle & L. Uggerhøj (red.). *Magt og forandring i sosialt arbeid*. Akademisk Forlag (s. 60-76).
- Noddings, N. (2006). House and home. I N. Noddings (red.). *Critical Lessons: What our schools should teach but do not* (s. 64-92). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511804625.004>
- NOU 2004: 23. (2004) *Barnehjem og spesialskoler under lupen*. Barne- og familiedepartementet.
- NOU 2016: 6. (2016). *Ny barnevernslov: Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. Barne- og familiedepartementet
- Olsen, B. C. R., Farstad, G. R. & Skotte, P. S. (2018). Det som sosialt skiller seg ut. I B. C. R. Olsen, P. S. Skotte & G. R. Farstad (red.). *Sosiologi i sosialfagene* (s. 131-154). Universitetsforlaget.
- Otterlei, M. T., Engebretsen, E. & Heggen, K. (2012). Forskjønning av fengselsstraff. I E. Engebretsen & K. Heggen (red.). *Makt på nye måter* (s. 138-145). Universitetsforlaget
- Paulsen, V. (2017) *Overgang til voksenlivet for ungdom i barnevernet*. Doktoravhandling ved NTNU, 2017:346.

- Payne, M. (2021). *Modern social work theory* (5. utg.). Bloomsbury Academic.
- Pettersvold, M. og Østrem, S. (2018). *Profesjonell uro. Barnehagelæreres ansvar, integritet og motstand*. Fagbokforlaget.
- Pors, J. G. & Husted, E. (2021). Når problemer kalder på samtænkning. I E. Husted & J. G. Pors (red.). *Eklektiske analysestrategier* (s. 14-38). Nyt fra samfundsvidenskabene.
- Propp, J., Ortega, D. M. & NewHeart, F. (2003). Independence or Interdependence: Rethinking the transition from “Ward of the Court” to adulthood. *Families in Society: The Journal of Contemporary Human Services*, 84(2), 259-266.
<https://doi.org/10.1606/1044-3894.102>
- Raffnsøe, S. & Gudmand-Høyer, M. (2005). Dispositivanalyse – en historisk socialanalytik hos Foucault. I Esmark, A., Laustsen, C. B., Andersen, N. Å. *Poststrukturalistiske analysestrategier* (s. 153-176). Roskilde Universitetsforlag.
- Rambøll (2016). *Brakerundersøkelsen 2016*. Rapport beregnet til Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Hentet fra:
<https://bufdir.no/en/Bibliotek/Dokumentside/?docId=BUF00003791>
- Reime, M. A. (2017). Mellom uansvarlig og kompetent – Forståelser av barnet og rettighetspraksiser blant ansatte i barnevernsinstitusjoner. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(1), 23–37. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-01-03>
- Rettighetsforskriften (2011). Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon (FOR-2011-22-15-1103). Hentet fra
<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-11-15-1103>
- Ridge, T., & Millar, J. (2000). Excluding Children: Autonomy, Friendship and the Experience of the Care System. *Social Policy & Administration*, 34, s. 160-175.
- Sallnäs, M. (2006): Omsorg utenfor hjemmet – mellom fosterhjem og institusjonsomsorg. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 1, s, 11-22.
- Schaanning, E. (2000) *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens idéhistorie*. Spartacus Forlag.
- Schibbye, A. L. L. (2009) *Relasjoner. Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi* (2. utgave). Universitetsforlaget.

- Schwartz, I. (2007) Børneliv på døgninstitusjon. Socialpædagogik på tværs af børns livssammenhænge. Odense: Institut for Filosofi, Pædagogik og Religionsstudier, Syddansk Universitet (ph.d. afhandling).
- Schönfelder, W., Andersen, S. T., & Kane, A. A. (2019). Handlingsrom i barnevernet. Muligheter og begrensninger for profesjonsutøveren. Fagbokforlaget.
- Silverman, D. (2017). *Doing Qualitative Research* (5. utgave). SAGE Publications Ltd.
- Skau, G. M. (2017). *Gode fagfolk vokser. Personlig kompetanse i arbeid med mennesker* (5. utgave). Cappelen Damm Akademisk.
- Skårderud, F. & Sommerfeldt, B. (2013). *Miljøterapi boken. Mentalisering som holdning og handling (MBT-M)*. Gyldendal Akademisk.
- Socialstyrelsen (2022, 10. oktober). Miljøterapi. www.socialstyrelsen.se/kunskapsstod-och-regler/omraden/evidensbaserad-praktik/metodguiden/miljoterapi/
- Solem, M-B. & Hansen, R. (2017). En introduksjon til sosialt arbeid. I R. Hansen & M-B. Solem (red.). *Sosialt arbeid – en situert praksis* (s. 15-22). Gyldendal Akademisk.
- Sommerfeldt, M. B. (2019). Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjoner i Norge. Vår tids forståelser sett i et historisk perspektiv. *Tidsskriftet Norges Barnevern* 96(3), 172-188. <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2019-03-04>
- Sommerfeldt, M. B. (2020). Sosialt arbeid med ungdom på barneverninstitusjoner – en analyse av ansattes refleksjoner. *Fontene forskning*, 13(2), 44-57.
- Sommerfeldt, M.B. (2022), «Sometimes I feel at home» adolescents' narratives of everyday life in residential care, *Journal of Children's Services*, 17(1), <https://doi.org/10.1108/JCS-12-2020-0086>
- Sosialdepartementet (1954a). Forskrifter for barneheimer. Fastsatt av Sosialdepartementet august 1954.
- Sosialdepartementet (1954b). Barneverninstitusjonene. Barnevernet: Rundskriv nr. 4.
- Sosialdepartementet (1955). Tjeneste- og ordensregler fra barnehjem i Oslo, gjeldende fra 1924 til 1955. Oslo: Avdelingen for barneforsorg.
- SSB (2020, 1. desember). Mindre bruk av institusjoner i barnevernet. Hentet fra [Mindre bruk av institusjoner i barnevernet - SSB](#)

- SSB (2022, 28. november). *Barnevernsinstitusjoner*. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/barne-og-familievern/statistikk/barnevernsinstitusjoner>
- Stein, M. (2006). Research Review: Young people leaving care. *Child and Family Social Work*, 11, 273–279
- Stokholm, A. (2006): Anbragte børn mellem kammerater og pædagoger. En antropologisk analyse af socialitet og identitetsdannelse på døgninstitution. Aarhus: Institut for antropologi, arkæologi og lingvistik, Humanistisk Fakultet, Aarhus Universitet (ph.d. afhandling).
- Stokvold, Ø., Landmark, B. & Lillevik, O. G. (2020). Miljøterapeutisk ledelse og ledelse av miljøterapeuter. I O. G. Lillevik, B. Landmark & Ø. Stokvold (red.), *Miljøterapi i barnevernsinstitusjoner. Juridiske, teoretiske og praktiske perspektiver* (s. 149-166). Fagbokforlaget
- Storø, J., Backe-Hansen, E. & Løvgren, M. (2017). Hva muliggjør godt institusjonsarbeid? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(3). s. 166-184 <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-03-04>
- Storø, J. (2012). *Ettervern og overgang for ungdom i barnevernet*. Universitetsforlaget.
- Storø, J. (2017). Beboersammensetning. I E. Backe-Hansen (red.), M. Løvgren, M., C. B. Neumann & J. Storø, J., s. 99-121. *God omsorg i barneverninstitusjoner*. (NOVA Rapport 12/17).
- Søndergaard, D. M. (2000). Destabiliserende diskursanalyse: veje ind i poststrukturalistisk inspireret empirisk forskning. I Haavind (red.). *Kjønn og fortolkende metode. Metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gyldendal Akademisk.
- Thuen, H. (2002). Barneverninstitusjonenes legitimitet i historien. *Norsk pedagogisk tidsskrift*, 2002(2-3), 204-216.
- Thuen, H. & Sommerschild, H. (1997). *Foreldre – til barnas beste. Om barneoppdragelse før og nå*. Pedagogisk Forum.
- Thrana, H. M. (2013). Kjærlighet: en kjernekompetanse i profesjonelt barnevernsarbeid? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, vol. 90(1), 5 - 17
<https://doi.org/10.18261/ISSN1891-1838-2013-01-02>

- Thrana, H. M. (2014). Kjærlighet: en anerkjennelsesrelasjon i arbeidet med utsatt ungdom. *Fontene forskning, vol. 7* (14).
- Thrana, H. M. (2015). *Kjærlighet og sosialt arbeid. En studie av kjærlighetens betydning i barnevernets praksis*. Doktoravhandlinger ved Høgskolen i Lillehammer
- Tjelflaat, T. & Ulset, G. (2007). Barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon – et forskningsbasert temahefte, (Rapport nr. 11). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Tjelflaat, T. Og Ulset, G. (2008): Kan rutiner og regler hindre barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon? *Tidsskriftet Norges Barnevern*. Nr. 1, s.21-28.
- Tøssebro, J. & Berg, B. (2015). Sosiale forskjeller, avvik og samfunn. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg & L. C. Kleppe (red.), *Sosialt arbeid. En grunnbok* (s. 227-243). Universitetsforlaget.
- Uggerhøj, L. (2008). Hvad er socialt arbejde – en indkredning af et mangfoldigt og komplekst felt. I M. H. Jacobsen & K. Pringle (red.). *At forstå det sociale – sociologi og socialt arbejde* (s. 37-55). Akademisk forlag
- Ulset, G. (2009): *Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon*. (Rapport nr. 15). NTNU Samfunnsforskning AS.
- Ulset, G. (2010). Tilværelse og oppvekst i barneverninstitusjon. *Tidsskrift for ungdomsforskning, 10*(1), 49-71.
<https://journals.oslomet.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1047/912>
- Ulset, G. (2011): Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon – et medvirkningsperspektiv. *Fontene forskning*. Nr. 1, s. 18-31.
- Ulset, G. (2016) Vennskap - perspektiver og tilnærminger blant ungdom i barneverninstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern, 93*(2), 80-94. <https://doi-org.ezproxy.oslomet.no/10.18261/issn.1891-1838-2016-02-02>
- Ulset, G. (2018) Skiftende regler og praksiser i omsorgsmiljøet i en barneverninstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern, 95*(2-3), 182-199. <https://doi-org.ezproxy.oslomet.no/10.18261/ISSN.1891-1838-2018-02-03-08>
- Ulset, G. & Tjelflaat, T. (2013) Ikke et sted å kalle et hjem? Betydningen av tvangsbruk ved

- opphold i barneverninstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 90 (2), 69-83.
<https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1891-1838-2013-02-02>
- Vergerådsloven (1896). Lov om behandling af forsømte Barn.
<https://www.nb.no/nbsok/nb/7c8cbb2c63fba2487e23430c858b86c0?lang=no#0>
- Villadsen, K. (2005). Filantropi og 'neo-filantropi' i det sociale arbejde. *Nordisk Sosialt arbeid*, 25(3), s. 207-219.
- Villadsen, K. (2006). Genealogi som metode – fornuftens tilblivelseshistorier. I O. Bjerg & K. Villadsen (red). *Sociologiske metoder*. Forlaget Samfundslitteratur.
- Villadsen, K. (2007). *Det sociale arbejdes genealogi*. Hans Reitzels forlag.
- Vindegg, J. (2021). Å arbeide med sosiale problemer. I Ellingsen, I.T, L.C. Kleppe, K.H. Martinsen og J. Vindegg (red.). *Sosionomen i situasjonen*. Universitetsforlaget.
- Vinnerljung, B. & Andreassen, T. (2015). Barn och unga i samhällets vård. Forskning om den sociala dygnsvården. Stockholm: Forte.
- Vinnerljung, B. & Hjern, A. (2018). Health care in Europe for children in societal out-of-home care. Rapport till EU-kommissionen från MOCHA – Models of Child Health Appraised. London: MOCHA/Imperial College.
- Vinnerljung, B., Hjern, A. & Lindblad, F. (2006). Suicide attempts and severe psychiatric morbidity among former child welfare clients – a national cohort study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47, 723–733
- Vårdanalys (2018). *Fatta läget. Om systematisk uppföljning av den sociala dygnsvården för barn och unga*. Myndigheten för vård- och omsorgsanalys: Rapport 2018:9.
- Wessel, J. (1916). Barnehjemmet «Anna Jebsens Minde» i 50 år. Bergen: A/S John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2016113048006
- Widerberg, K. (2001). *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt: en alternativ lærebok*. Universitetsforlaget
- Widerberg, K. & Kummen, T. (2012). Flere skilsmisser - flere hjem. I A. L. Ellingsæter & K. Widerberg (Red.), *Velferdsstatens familier. Nye sosiologiske perspektiver*. Gyldendal Akademisks. 330–349.

- Wind, H.C. (1998). *Anerkendelse. Et tema i Hegels og moderne filosofi*. Aarhus Universitetsforlag
- Aamodt, H. A. (2015). Brukermedvirkning i barneverntjenesten – en dispositiv analyse Tidsskrift for arbejdsliv, 17(2). <https://doi.org/10.7146/tfa.v17i2.108993>
- Aamodt, L. G. (2003). Sosialt arbeid og anerkjennelse. Nordisk sosialt arbeid, 03/3, s 154-161. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3037-2003-03-0>
- Aarseth, H. (2011). *Moderne familieliv*. Cappelen.

Vedlegg

Vedlegg 1: Godkjenning fra Norsk senter for forskningsdata

Vedlegg 2: Informasjonsskriv med samtykke ungdom (kvalitative intervjuer)

Vedlegg 3: Informasjonsskriv med samtykke ungdom 2 (opptak av drøftingsmøter)

Vedlegg 4: Informasjonsskriv med samtykke ansatte (opptak av drøftingsmøter)

Vedlegg 5: Intervjuguide (kvalitative intervjuer med ungdom)

Artiklene:

Artikkel I

Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjoner i Norge.

Vår tids forståelser sett i et historisk perspektiv.

Artikkel II

«Sometimes I feel at home»

Adolescents' narratives on everyday life in residential care

Artikkel III

Sosialt arbeid med ungdom på barneverninstitusjoner

En dispositiv analyse av ansattes refleksjoner

Marianne Buen Sommerfeldt
Institutt for sosialfag Høgskolen i Oslo og Akershus
Postboks 4 St. Olavs plass
0130 OSLO

Vår dato: 20.05.2015

Vår ref: 43014 / 3 / HIT

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 31.03.2015. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 18.05.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

43014   *Minoritetsetniske ungdommers forståelser og opplevelser av barneverninstitusjon som arena for omsorg*
Behandlingsansvarlig   *Høgskolen i Oslo og Akershus, ved institusjonens øverste leder*
Daglig ansvarlig   *Marianne Buen Sommerfeldt*

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 01.03.2018, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Hildur Thorarensen

Kontaktperson: Hildur Thorarensen tlf: 55 58 26 54

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Målsettingen med studien er å utvikle kunnskap om hva minoritetsetniske ungdommer i alderen 13-17 år selv opplever som omsorg fra de ansatte i hverdagslivet på en barneverninstitusjon. Det vil også være interessant å belyse hvorvidt de opplever å kunne medvirke i å skape sin egen hverdag på barneverninstitusjonen. Studien vil være et kunnskapsbidrag til praksis ved barneverninstitusjoner, samt et bidrag til pågående diskusjon om profesjonalitet. Studien vil også bidra til å gi et innhold til omsorgsbegrepet i en barnevernkontekst, og fremskaffe kunnskap som kan brukes i arbeidet med å videreutvikle kvaliteten på tilbudet som gis ved barneverninstitusjoner. Prosjektet vil inngå i en pågående studie ved Nova "Barneverninstitusjoner som arena for omsorg".

Det behandles sensitive personopplysninger om etnisk bakgrunn og helseforhold.

Utvalget informeres skriftlig om prosjektet og samtykker til deltakelse. For deltakere under 16 år innhentes det i tillegg samtykke fra foreldre, dette gjøres via barneverntjeneste.

Hovedregelen når det registreres sensitive opplysninger til forskningsformål om ungdom under 18 år, er at det må innhentes samtykke fra foreldrene. I dette prosjektet vurderer personvernombudet det imidlertid slik at ungdommer over 16 år kan samtykke til deltakelse på selvstendig grunnlag. Dette ut fra en helhetsvurdering av opplysningenes art og omfang. Det vises til at ungdom i denne alderen har selvbestemmelse på en rekke områder, de kan bl.a. selv velge utdanning, samtykke til helsehjelp, og de kan selv melde seg inn/ut av foreninger. Det er personvernombudets vurdering at ungdommene på 16 år og eldre i dette prosjektet har forutsetninger for å forstå hva deltagelse innebærer.

Informasjonsskrivet er godt utformet, men det må tilføyes at samtykke fra foreldre skal innhentes fra ungdom under 16 år. Det må også tilføyes et felt for dette i samtykkeerklæringen.

Personvernombudet legger til grunn at forsker etterfølger Høgskolen i Oslo og Akershus sine interne rutiner for datasikkerhet. Dersom personopplysninger skal lagres på mobile enheter, bør opplysningene krypteres tilstrekkelig.

En transkriberingsassistent vil være databehandler for prosjektet. Høgskolen i Oslo og Akershus skal inngå skriftlig avtale med vedkommende om hvordan personopplysninger skal behandles, jf. personopplysningsloven § 15. For råd om hva databehandleravtalen bør inneholde, se Datatilsynets veileder: <http://www.datatilsynet.no/Sikkerhet-internkontroll/Databehandleravtale/>.

Forventet prosjektslutt er 01.03.2018. Ifølge prosjektmeldingen skal innsamlede opplysninger da anonymiseres. Anonymisering innebærer å bearbeide datamaterialet slik at ingen enkeltpersoner kan gjenkjennes. Det gjøres ved å:

- slette direkte personopplysninger (som navn/koblingsnøkkel)

- slette/omskrive indirekte personopplysninger (identifiserende sammenstilling av bakgrunnsopplysninger som f.eks. bosted/arbeidssted, alder og kjønn)
- slette digitale lyd-/bilde- og videoopptak

Vi gjør oppmerksom på at også databehandler (transkriberingsassistent) må slette personopplysninger tilknyttet prosjektet i sine systemer.

Det vil kunne bli aktuelt å gjennomføre observasjon ved barnevernsinstitusjoner, men her vil det ikke bli registrert personopplysninger. Denne delen av prosjektet vil dermed falle utenfor personopplysningsloven. Vi gjør likevel oppmerksom på at det vil kunne være nødvendig å søke om dispensasjon fra taushetsplikten for å gjennomføre slik observasjon.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt om

Ungdommers forståelser og opplevelser av barneverninstitusjonen som arena for omsorg

Bakgrunn og formål

Prosjektet er en doktorgradsstudie ved Høyskolen i Oslo og Akershus (HIOA) i samarbeid med Nova (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). Formålet er å utvikle kunnskap om hvordan ungdommer selv opplever barneverninstitusjonen som arena for omsorg. Prosjektet inngår i en pågående studie ved Nova, "Barneverninstitusjoner som arena for omsorg", som har som formål å bidra til arbeidet med kvalitetsutvikling av barnevernsinstitusjoner som barnevernstiltak. Følgende problemstilling ligger til grunn for prosjektet:

Hvordan opplever ungdommer på barneverninstitusjon at omsorg kommer til uttrykk i holdninger og handlinger hos de ansatte?

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien vil innebære ett intervju med varighet på omtrent 1,5 time. Du kan bli forespurt om du er villig til ett oppfølgingsintervju. Spørsmålene vil omhandle dine opplevelser av hverdagslivet ved institusjonen og din relasjon til de ansatte. Vi vil benytte diktafon i intervjuet og transkribere intervjuene i etterkant. Du kan selv velge om du ønsker å gjennomføre intervjuet på institusjonen, på HIOA eller på annet egnet sted.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Kun Marianne Buen Sommerfeldt (stipendiat, HIOA), hennes veileder Cecilie Neuman (HIOA) og prosjektleder Elisabeth Backe-Hansen (Nova) vil ha tilgang til transkriberte intervjuer. Navnelisten med oversikt over hvem som intervjues vil lagres i et annet låsbart skap enn øvrige data. Deltakerne vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon av datamaterialet.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.03.2018. Personopplysninger og opptak vil da slettes, og transkriberte, anonymiserte intervjuer vil oppbevares i et låsbart skap.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Det vil ikke få noen konsekvenser for deg dersom du velger å trekke ditt samtykke. For ungdom under 16 år må foreldrene samtykke til deltakelse.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Marianne Buen Sommerfeldt (92830332).

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, som har gitt sin tilråding til prosjektet.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

For ungdom under 16 år: Samtykke til at mitt barn deltar i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og samtykker til at mitt barn blir intervjuet

---

(Signert av foresatt, dato)

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt om

Barneverninstitusjonen som arena for omsorg

Bakgrunn og formål

Prosjektet er en doktorgradsstudie ved Høyskolen i Oslo og Akershus (HIOA) i samarbeid med Nova (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). Formålet er å utvikle kunnskap om barneverninstitusjonen som arena for omsorg. Prosjektet inngår i en pågående studie ved Nova, ”Barneverninstitusjoner som arena for omsorg”, som har som formål å bidra til arbeidet med kvalitetsutvikling av barnevernsinstitusjoner som barnevernstiltak.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien vil innebære at det gjøres opptak av veiledningsmøte ved barneverninstitusjonen. De ansatte har selv diktafonen og setter den på. Opptaket vil så transkriberes i ettertid, hvorpå navn/ sted vil anonymiseres. Diktafonen oppbevares innelåst.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Kun Marianne Buen Sommerfeldt (stipendiat, HIOA), hennes veileder Cecilie Neuman (HIOA) og prosjektleder Elisabeth Backe-Hansen (Nova) vil ha tilgang til transkripsjonene. De ansatte og ungdommene vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon av datamaterialet.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.06.2019. Personopplysninger og opptak vil da slettes, og transkriberte, anonymiserte intervjuer vil oppbevares i et låsbart skap.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Det vil ikke få noen konsekvenser for deg dersom du velger å trekke ditt samtykke.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Marianne Buen Sommerfeldt (92830332).

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, som har gitt sin tilråding til prosjektet.

Samtykke til deltakelse i studien (ungdom)

Jeg har mottatt informasjon om studien, og samtykker til at det gjøres opptak av veiledning hvor jeg omtales

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt om

Barneverninstitusjonen som arena for omsorg

Bakgrunn og formål

Prosjektet er en doktorgradsstudie ved Høyskolen i Oslo og Akershus (HIOA) i samarbeid med Nova (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). Formålet er å utvikle kunnskap om barneverninstitusjonen som arena for omsorg. Prosjektet inngår i en pågående studie ved Nova, ”Barneverninstitusjoner som arena for omsorg”, som har som formål å bidra til arbeidet med kvalitetsutvikling av barnevernsinstitusjoner som barnevernstiltak.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Deltakelse i studien vil innebære at det gjøres opptak av veiledningsmøte ved barneverninstitusjonen. De ansatte har selv diktafonen og setter den på. Opptaket vil så transkriberes i ettertid, hvorpå navn/ sted vil anonymiseres. Diktafonen oppbevares innelåst.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Kun Marianne Buen Sommerfeldt (stipendiat, HIOA), hennes veileder Cecilie Neuman (HIOA) og prosjektleder Elisabeth Backe-Hansen (Nova) vil ha tilgang til transkripsjonene. De ansatte og ungdommene vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjon av datamaterialet.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 01.06.2019. Personopplysninger og opptak vil da slettes, og transkriberte, anonymiserte intervjuer vil oppbevares i et låsbart skap.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert. Det vil ikke få noen konsekvenser for deg dersom du velger å trekke ditt samtykke.

Dersom du har spørsmål til studien, ta kontakt med Marianne Buen Sommerfeldt (92830332).

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS, som har gitt sin tilråding til prosjektet.

Samtykke til deltakelse i studien (ansatt)

Jeg har mottatt informasjon om studien, og samtykker til at det gjøres opptak av veiledningsmøte hvor jeg er deltakende

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Intervjuguide

Ungdommers forståelser og opplevelser av barneverninstitusjonen som arena for omsorg

---

Informasjon til deltaker

- Presentere forsker/studie. Informere om formålet med studien.
- Informere om rett til å trekke seg underveis, rett til å avstå fra å svare, muligheter for pause underveis
- Informere om lydopptaker, oppbevaring av intervjuer, sletting av lydfil
- Informere om tidsramme for intervjuet
- Informere om taushetsplikt, anonymisering
- Gi informanten mulighet til å spørre hvis det er noe han/hun lurer på
- Underskrive samtykkeerklæring

1. Introduksjon: Litt om ungdommen

Hvor lenge ungdommen har bodd på institusjonen

Hvor hyppig ungdommen har samvær med foreldre/søsken/øvrige familie

2. Hoveddel: Ungdommens hverdagsliv på institusjonen

Beskrive en vanlig dag / evt en vanlig uke med faste aktiviteter på og utenfor institusjonen (konkret: i går, forrige uke).

-Utdype kontaktpunkter med de voksne

(hjelp de gir med mat, klær, lekser, mekling mellom ungdommene, kjøring, samtaler)

-Hvilket behov for kontakt med og oppfølging fra voksne har du, i løpet av en dag?

3. Eventuelle oppfølgings spørsmål:

a. Ungdommens relasjon til de ansatte

Hvordan vil du beskrive din relasjon til de ansatte på institusjonen?

Er det noen forskjeller på din relasjon til de forskjellige ansatte her?

Har du en særkontakt/primærkontakt/kontaktperson blant de ansatte? Hvordan vil du beskrive din relasjon til ham/ henne (evt til forskjell fra de andre ansatte)?

Tema for utforskning; Rammer/grenser ved institusjonen og medvirkning. Varme/ nærhet/ Kroppskontakt med de ansatte/ non-verbal kommunikasjon. Maktulighet. Språkforståelse – kommunikasjon. Hvis du er lei deg – søker du da trøst, hos hvem, eller får du trøst, fra hvem?

b. Om omsorg

i. Å oppleve omsorg

- Hvordan merker du at de ansatte bryr seg om deg? Kan du fortelle om en situasjon hvor du opplevde støtte fra en ansatt/ at en ansatt viste et engasjement for deg.

Hjelpeord; Liker deg, glad i deg, passer på deg, støtter deg, stoler på deg, lytter til deg, hjelper deg, snakker med deg, viser interesse for deg, oppleve anerkjennelse fra ansatt

- Har du andre eksempler på når du kan oppleve at en ansatt liker deg / bryr seg om deg?

ii. Å oppleve fravær av omsorg

Beskrive en situasjon hvor du opplevde et behov for omsorg, men som du ikke fikk? Situasjoner hvor du savner omsorg?

Savne en person som ikke er på institusjonen men som du hadde ønsket omsorg fra (en som ikke er på vakt, eller en i nettverket som ikke er på institusjonen)

Har du opplevd dette flere ganger?

4. Avslutning

Er det noe vi nå ikke har snakket om som du tenker er viktige når det gjelder temaet omsorg på barneverninstitusjonen? Er det noen erfaringer og tanker du har gjort deg som vi ikke har tatt opp i dette intervjuet? Råd til de voksne som jobber på barneverninstitusjon?

Artikkel I

Sommerfeldt, Marianne Buen (2019) Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjoner i Norge. Vår tids forståelser sett i et historisk perspektiv. *Norges Barnevern nr 3* – 2019. Vol. 96. Side 172–188. Universitetsforlaget.
DOI: <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2019-03-04>

MARIANNE BUEN SOMMERFELDT

Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjoner i Norge

Vår tids forståelser sett i et historisk perspektiv

Det relasjonelle møtet mellom ansatte og ungdommer på barneverninstitusjoner er formet og betinget av ideologier, politiske føringer og faglige perspektiver i en gitt historisk og geografisk kontekst. Doktorgradsprosjektet denne artikkelen er en del av, omhandler ungdommer og ansattes relasjoner ved barneverninstitusjoner. Denne artikkelen utforsker hvordan planer for barneverninstitusjoner skaper et handlingsrom og samtidig legger rammer for sosialt arbeid ved barneverninstitusjoner i dag. Jeg har sett på institusjonsplaner for tre barneverninstitusjoner og hvordan barnet posisjoneres i disse tekstene, og deretter sett dette i lys av planer fra rundt 1850- og 1950-tallet. Hvordan tekstene posisjonerer barnet, åpner for bestemte praksiser, og gjennom et historisk perspektiv kommer det frem hvilke muligheter og begrensninger som kan følge av nåtidige forståelser av barnet. Artikkelens analysestrategi er inspirert av Foucaults (2001) genealogiske analyse. Arbeidet med materialet har tydeliggjort hvordan samtidige rasjonaler til det sosiale arbeidet strukturerer og klargjør handlingsrommet for de ansatte ved barneverninstitusjoner, og samtidig gir motsetningsfylte forventninger til hvordan de ansatte kan fylle sin rolle.

Nøkkelord: Barneverninstitusjoner, genealogi, sosialt arbeid, miljøterapi, omsorg, anerkjennelse, medvirkning

Marianne Buen Sommerfeldt:
Ph.d.-stipendiat, OsloMet – storbyuniversitetet.
marias@oslomet.no

Abstract

This article is part of a PhD project exploring the relationships between adolescents and social workers at child welfare residential care homes. The relationships between adolescents and social workers in residential care homes are shaped and conditioned by ideologies, political guidelines and professional perspectives in a given historical and geographical context. This article explores how plans for residential care homes create room for action, while at the same time setting limits for social work at the residential care homes today. I have looked at plans from three residential care homes and how the child is positioned in these texts, and then viewed these in the light of plans from the 1850s and 1950s. The ways in which the texts position the child create openings for certain practices, and from a historical standpoint, it identifies the possibilities and limitations that can result from current understandings of the child. The article's analytical strategy is inspired by Foucault's (2001) genealogical analysis. The work on the material has clarified how simultaneous rationalities and expectations of social work structure the space for the employees of the child welfare institution, at the same time as they provide contradictory expectations for how the employees should do their job.

Key words: Child welfare, residential care, genealogy, social work, user participation, children's rights, recognition

ARBEIDET MED denne artikkelen ble inspirert av lesning av NOU 2016: 16 (2016) *Ny barnevernslov, sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*, hvor jeg så at barnet i teksten vekslet mellom å fremstå som et skadet barn og et rettighetsbarn. Jeg ønsket å se nærmere på dette og ble nysgjerrig på hvordan barnet ble posisjonert i eldre tekster. Jeg har derfor sett på planer for barneverninstitusjoner i Norge i dag og deretter belyst disse gjennom planer fra rundt 1850 og 1950. Arbeidet med artikkelen er inspirert av Foucaults genealogiske analyse (Foucault, 2001; Villadsen, 2004, 2006, 2007), hvor forskeren belyser nåtidige forståelser ved å stoppe opp ved historiske nedslagspunkter. Jeg vil i det følgende innlede med en kort gjennomgang av barneverninstitusjonenes fremvekst før jeg presenterer analysestrategi og empiri ytterligere.

Siden fremveksten av barneverninstitusjoner i løpet av 1800-tallet har barn og unge blitt tatt hånd om av det offentlige,

hele tiden med et mer eller mindre uttalt mål om å gjøre dem til samfunnsnyttige borgere. På midten av 1800-tallet skjedde en vekst av private barnehjem. Etableringen var avhengig av private midler, uten innblanding eller støtte fra det offentlige, og var derfor tilfeldig og uten en plan (Hagen, 2001). De private barnehjemmene var «redningsanstalter» (Thuen, 2002), formet som familiesubstitutter der oppdragelsesinnholdet rettet seg mot hele barnet, med en allmektig forstander som kunne tukte barnet. Opprettelsen var samtidig i tråd med en utvikling i retning av at barneoppdragelsen ikke lenger kun tilhørte privatsfæren, men at også private velde- dighetstiltak og det offentlige skulle ivareta barnas oppvekst- og livsbetingelser (Thuen og Sommerschild, 1997). Med innføringen av vergerådsloven (1896) ble det en dreining mot pedagogisk oppdragelse med den hensikt å danne vern om barnet, samtidig som loven også var begrunnet i et samfunnsvern (Thuen, 2002). Barnet ble også innlemmet i et folkehelse-

perspektiv og eksplisitt forstått som en nyttig ressurs for samfunnet i fremtiden. Hagen (2001) beskriver at barnevernets utvikling befant seg

i grenselandet mellom kriminalpolitikk, skolepolitikk og sosialpolitikk.

Lov om barnevern (1953) var den første loven som tok i bruk barnevernbegrepet, og hensikten var å søke etter barnets beste og ikke primært hva samfunnet var tjent med (Thuen, 2002). Loven var sterkt påvirket av nye psykologiske teorier og forståelsesmåter når det gjaldt barns behov og utvikling (Hagen, 2001). Denne loven ble avløst av en ny lov om barneverntjenester som trådte i kraft i 1993 (barnevernloven, 1992), som i stor utstrekning bygget på de samme grunnleggende faglige prinsippene. Fra 2018 har barnets medvirkning og rettigheter blitt styrket ytterligere i barnevernloven, og en ny barnevernlov er under arbeid (Barne- og likestillingsdepartementet, 2018). På 2000-tallet har det vært en nedbygging av institusjonstilbudet med det formål at fosterhjem skal være det foretrukne tiltak ved omsorgsovertakelse (Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun og Grønningseter, 2011; Backe-Hansen, Løvgren, Neumann og Storø, 2017). Det har særlig vært en reduksjon i antall plasser til barn under tolv år, og dagens institusjonstilbud retter seg omtrent utelukkende mot ungdommer i alderen 13–18 år. Ved utgangen av 2017 bodde 1044 barn og unge på barneverninstitusjon i Norge (SSB, 2018).

Barneverninstitusjoner i Norge i dag

I dagens barneverninstitusjoner er miljøterapi og omsorg kjernebegreper om de profesjonelles praksiser (Larsen, 2015; Ny-

gren, 2011). Nygren (2011, s. 64–65) hevder at omsorgsbegrepet har en selvfølgelig og naturlig plass som hovedbegrep i arbeidet med barn og unge, men at det akademisk er til stede som en taus og underforstått selvfølgelighet. Omsorg har både en profesjonell, juridisk og politisk dimensjon ettersom omsorgspraksiser utøves innen offentlige institusjoner. På barneverninstitusjoner møter private, intuitive forståelser av omsorg et faglig innhold i omsorgsbegrepet og omsorgspraksiser. Samtidig kan hverdagsbruken av termen bidra til at meningsinnholdet i begrepet privatiseres, gjøres personlig og forventes å komme av seg selv (Neumann, C.E.B., 2017). Omsorg blir gjerne oppfattet som noe «alle kan», noe hverdagslig som alle voksne i utgangspunktet anses å være i stand til å utføre. I hovedtrekk handler omsorg om å bry seg om og ta vare på en annen (Lèvinas, 1996). Slik er omsorg grunnleggende relasjonelt gjennom at det er noe som oppstår nettopp i relasjoner, eksempelvis mellom barn som bor på institusjoner, og ansatte. Wærness (1984) vektlegger *måten* omsorgsarbeid utøves på som en vesentlig side av hva omsorg er. Dette betyr at de praksiser som knytter seg til omsorg for barn, må utøves på gode måter for å kunne betegnes som omsorg. Videre fremhever hun at det krever en nærhet og innlevelse for å kunne gi omsorg uten å krenke mottakerens verdighet (Wærness, 1984, Martinsen og Wærness, 1979). I tråd med dette har Neumann, C.E.B. (2017) sett på hva miljøterapeutene gjør når de gir omsorg til barn på institusjon, og hva som gjør at det kan kalles god omsorg. Hun fant at det kroppslige har betydning i miljøterapeutenes sensitive tilstedeværelse i samspillet med barna på en barneverninstitusjon.

L.G. Aamodt (2003) finner begrepet omsorg utilstrekkelig og hevder at det understreker en asymmetri hvor hjelperen gis rett til å handle på grunnlag av hva hun mener er godt for den andre. Slik står omsorgspraksiser i fare for å inngå i en undertrykkende eller objektiverende praksis. Hun fremhever derfor begrepet anerkjennelse som kjernebegrep i sosialt arbeid for å ivareta en praksis der likeverdet mellom mennesker er overordnet. Anerkjennelse som kjernebegrep for sosialt arbeid innebærer gjensidighet og en sensitiv tilstedeværelse i det konkrete møtet mellom to mennesker, hvor begge parter har den samme rett til å uttale seg, bli lyttet til og respektert (Aamodt, L.G., 2003; Honneth, 2008; Høilund og Juul, 2015; Schibbye, 2009).

Miljøterapi har de siste tiårene blitt brukt som et kjernebegrep om innsatsen innenfor barneverninstitusjonene, et begrep som favner begrepene omsorg, oppdragelse og behandling (Ulset, 2010). Larsen (2015) hevder at barn og unge på barnevernets institusjoner i dag trenger noe langt mer enn «tradisjonell omsorg», og understreker behovet for høyt kvalifiserte miljøterapeutiske innsatser. Larsen beskriver at miljøterapi handler om å «organisere for å muliggjøre» (Larsen, 2015, s. 17). Miljøterapeuten skal gjennom organiseringen av miljøet og av hverdagslivet samt det relasjonelle arbeidet med ungdommen bidra til at ungdommen selv kan realisere egne muligheter og arbeide med sin forandring og utvikling. Han hevder at barn og unge som bor på barneverninstitusjon har behov for noe mer enn tradisjonell omsorg, og at de som kun har behov for *god nok omsorg*, må få hjelp utenfor en institusjonell ramme. Miljøterapi som retningssivende for sosialt arbeid i dag er et

begrep som skal imøtekomme nåtidige forståelser av endrings- og behandlingsbehovet til de barna som i en periode bor på en barneverninstitusjon.

Studier av norske barneverninstitusjoner på 2000-tallet har i særlig grad har sett på barns opplevelser, medvirkning samt deres mestringsstrategier ved opphold på institusjon (Storø, Backe-Hansen og Løvgren, 2017). Et eksempel på dette er Ulsets studier om barneverninstitusjoner (2009, 2010, 2011, 2016 samt Ulset og Tjelflaat, 2012, 2013), som peker på hvordan regler, rutiner og øvrige organisatoriske rammer utfordrer fleksibiliteten og rommet for reell medvirkning for ungdommene. Et annet eksempel er Reime (2017), som har sett på hvordan to konkurrerende diskurser om barnet blant ansatte i barneverninstitusjoner, det uansvarlige barnet og det kompetente barnet, får betydning for de ansattes refleksjoner og praksiser knyttet til bruk av tvang og ivaretagelse av barns rettigheter.

Denne artikkelens anliggende er å se nærmere på hvordan planer for barneverninstitusjoner kan ramme inn og klargjøre de ansattes handlingsrom, samt hvordan subjektposisjoneringer av barnet kan peke på bestemte praksiser for de ansatte. Jeg vil i det følgende gjøre rede for min analysestrategi i arbeidet med denne artikkelen.

Artikkelens analysestrategi

Arbeidet med denne artikkelen er inspirert av genealogisk analyse (Foucault, 2001; Villadsen, 2004, 2006, 2007), som er en måte å undersøke hvordan våre nåtidige, selvfølgeleggjorte praksiser, vitensformer og institusjoner er historiske frembringelser. Den genealogiske analyse setter spørsmålstegn ved slike selvfølgeleggjorte forståelser og praksiser og søker å gi kritiske blikk på

sin samtid. Nåtidige praksiser, eksempelvis sosialt arbeid på barneverninstitusjoner, er *kontingente*: mulige, men ikke nødvendige. Praksiser og forståelser har omkostninger for dem det retter seg mot, hvilket understreker viktigheten av bevisstgjøring og refleksjon over disse (Villadsen, 2004). En genealogisk analysestrategi skriver seg inn i en poststrukturalistisk tradisjon, som innebærer en forskyvning fra å se på virkeligheten til å rette forskningen mot blikket det ses med, med tanke på at det som trer frem kunne sett annerledes ut med et annet blikk (Andersen, 1999; Aamodt, H. A., 2019). Det er i tråd med dette perspektivet ikke mulig å skille verden, eller det sosiale, fra den som ser. Poststrukturalistisk inspirert forskning retter blikket mot kommunikasjonen slik den blir uttrykt, hvordan noe blir kommunisert til forskjell fra noe annet (Aamodt, H.A., 2019). Hva arbeid på en barneverninstitusjon kan være, avhenger av hvilke(t) blikk man anlegger på barnet og på det sosiale arbeidet. Når jeg har sett på planer for barneverninstitusjoner, har jeg sett etter hva de kommuniserer, og hva de ikke kommuniserer. Tekstene skaper betingelser og handlingsrom og har dermed implikasjoner for det sosiale arbeidet på barneverninstitusjonen. Perspektivet tilbyr en bevisstgjøring som åpner for muligheter til å produsere andre virkelighetsforståelser. Slik får vi mulighet til å forholde oss til det vi tar for gitt, gjennom å invitere til å se det på andre måter. Det er en slik bevisstgjøring en genealogisk analyse har som siktemål.

En genealogisk analyse kan vise kontinuiteter, altså hvordan bestemte historiske elementer videreføres, som en kritisk motfortelling til at moderne praksiser har brutt med fortidens inhumane og uvitenskapeli-

ge praksiser. Den genealogiske analyse kan også ha omvendt strategi, nemlig å fremheve diskontinuiteter når historien fremhever en logisk, fremadskridende prosess (Villadsen, 2006, s. 93). Genealogi er et perspektiv hvor forskeren velger aspekter i sin nåtid som problematiseres i lys av historiske nedslagspunkter, med øye for hvilke kritiske effekter hun kan skape i sin samtid. Formålet er ikke å finne en sannhet om verden, eksempelvis å finne den sanne historiske bruk og fremvekst av begreper som omsorg eller miljøterapi. Genealogien er epistemologisk heller enn ontologisk, altså søker forskeren erkjennelse heller enn sannheter. Genealogen søker ikke faste eller permanente objekter, men å bryte opp våre erkjennelsesformer og skape nye måter å forstå selvfølgeliggjorte praksiser og ideer på. Genealogen søker etter brudd som er konstituerende for nåtidens praksiser, hvor det på et gitt tidspunkt ble etablert noe som i dag er selvfølgelig (Foucault, 1999). Det er umulig å forfølge alle sammenhenger som kan være relevante og interessante, så forskeren må i prosessen gjøre sine valg med tanke på hva ved samtidens praksiser som skal problematiseres, og hvilke nåtidige styringsstrategier som knytter seg til de selvfølgeliggjorte forståelsesmåter. En genealogisk analyse tar høyde for at forskerens valg har konsekvenser for hva forskeren finner. Forskeren kunne gjort noen andre valg, som ville gitt andre konsekvenser (Andersen, 1999). Genealogiens gyldighet som vitenskap måles derfor i hvorvidt analysen har tilført noe interessant og belyst et fenomen, heller enn etter de tradisjonelle vitenskapelige gyldighetskrav.

Genealogien bruker praksisnære tekster, som omhandler jordnære, hverdagslige

problemer (Bjerg og Villadsen, 2006). Forskeren velger tekster med bakgrunn i temaet som er i fokus, ikke for å avdekke historiske begivenheter, men for å skape en kritisk annerledes belysning av det fenomenet som studeres. Målet med artikkelen er ikke å finne kausale sammenhenger, historiske sannheter om barneverninstitusjonenes fremvekst eller sannheter om hvordan arbeidet ble gjort på de tidspunkter tekstene er hentet fra. Jeg vil heller søke etter hvordan de valgte tekstene skaper rammer for praksiser ved barneverninstitusjoner på de valgte tidspunkter, for å kunne anlegge et kritisk blikk på handlingsrommet ved barneverninstitusjoner i dag.

Artikkelens empiriske grunnlag og problemstilling

Doktorgradsprosjektet denne artikkelen er en del av, utforsker ungdommers og ansattes relasjoner ved barneverninstitusjoner gjennom flere innfallsvinkler. Denne artikkelens empiriske materiale er institusjonsplaner for 2015/2016 fra de tre barneverninstitusjonene Gartnerhaugen, Josephines stiftelse og Barnas Omsorgshjem Trondheim, belyst av planer fra barneverninstitusjoner fra 1850-tallet (funnet i Aurenes, 1934 og Wessel, 1916) og planer, forskrifter og regler for barneverninstitusjoner fra 1950-tallet (Sosialdepartementet i 1954a, 1954b, 1955). Ideen til arbeidet kom som en følge av at jeg etter å ha intervjuet ungdommer på barneverninstitusjoner ble opptatt av hvordan det særegne ved barneverninstitusjonens kontekst legger rammer for interaksjoner mellom ungdommer og ansatte, og hvordan nåtidige forståelser av barn og unge på institusjon ofte er selvfølgelig og implisitt i profesjonelle prak-

siser. Ericsson (1996) omtaler planer og politiske styringsdokumenter som barnevernets formuleringsarena (s. 37–38) til forskjell fra barnevernets realiseringsarena – altså der implementeringen skjer, den faktiske virksomheten. Hun påpeker imidlertid at det er et dynamisk forhold mellom disse, og at formuleringsarenaen både kan være et bilde på samtidig praksis og en formalisering av de rådende praksiser, men at planer også legger rammer for fremtidig praksis. Problemstillingen som ga retning til det videre arbeidet med artikkelen, var hvordan diskursive posisjoneringer av barnet i planene for barneverninstitusjonene skaper rammer for relasjoner mellom ungdommer og ansatte. Relasjoner er en betegnelse som rommer kvalitativt ulike mellommenneskelige forhold; det kan være varig eller flyktig, på godt og på vondt, men blir i dag i dagligtale gjerne forstått implisitt som positivt (Lorentzen, 2018). Denne artikkelen legger til grunn relasjoner som noe mellommenneskelig som utspiller seg i en konkret kulturell og historisk kontekst, og retter blikket mot handlingsrommet for relasjonelle praksiser slik planene kommuniserer det. Jeg startet med å se på planer for barneverninstitusjoner i Norge i dag. Deretter fant planer fra rundt 1850 og 1950, for å kunne se nåtidige forståelser av sosialt arbeid på barneverninstitusjoner i relasjon til historien og derigjennom synliggjøre alternative forståelsesmåter. Jeg så etter barnets subjektposisjon i planene og hvilke forståelser av barnet som trer frem. Jeg valgte epoken rundt innføringen av ny barnevernlov i 1953 som et tidspunkt for brudd, da fokus på barnets rettigheter vokste frem, samtidig som foreldrenes rettigheter i møte med barnevernet også var sterkt tematisert på dette tidspunktet. Jeg valgte

så epoken før vergerådsloven (1896) ble innført som et annet tidspunkt i historien hvor det skjedde et brudd med tanke på organiseringen av barneverninstitusjonene. Jeg søkte etter planer fra de utvalgte epokene som inneholdt beskrivelser av formålet eller arbeidet ved barneverninstitusjoner. Kriterier for valg av tekster utover tidsepokene jeg var ute etter, var at de var tilgjengeliggjort, så jeg fikk anledning til å analysere disse. Jeg brukte også NOU 2004: 23 (2004) for å finne aktuelle kilder; dette var en utredning som kartla omsorgssvikt og overgrep ved barnehjem og spesialskoler i perioden 1945–1980. Utredningen hadde et historisk blikk på barneverninstitusjoner i Norge, hvilket var grunnen til at den ble brukt som referansepunkt. Dessuten var jeg ved Oslo Byarkiv for å lete etter tekster om barnehjem fra 1920–1960. Det empiriske grunnlaget for denne artikkelen ble således planer og statutter fra Josephines Stiftelse (Aurenes, 1934) og Anna Jepsens Minde fra rundt 1850-tallet (Wessel, 1916), planer, forskrift, rundskriv og faglig tekst om barnehjem fra Sosialdepartementet i 1954 i tillegg til nåtidige perspektiver i institusjonsplaner fra tre barneverninstitusjoner: Gartnerhaugen, Josephines stiftelse og Barnas Omsorgshjem Trondheim. Formålet er at tekstene på hver sin måte skal kunne tilføre perspektiver og forståelser av rammene for praksiser ved barneverninstitusjoner i dag. I tekstene har mitt blikk vært rettet mot barnets subjektposisjon og hvilke rammer og praksiser som skal sikre formålet ved virksomheten. Slik kunne jeg få øye på hvordan tekstene gjennom beskrivelser av barnet og dets behov legger rammer for praksiser ved institusjonene. Jeg har sett etter utsagn som frembringer bestemte subjektposisjoner, forstått som de

mulighetene for posisjonering og identifikasjon som språket gir (Andersen, 1999, s. 45–50, Jørgensen og Phillips, 2013 s. 53–54). Diskurser tilbyr subjektet posisjoner som subjektet kan innta, altså mer eller mindre varige ståsteder for identifikasjon (Foucault, 2009; Jørgensen og Phillips, 2013). Artikkelen legger til grunn en forståelse av diskurser som bestemte måter å snakke om og forstå verden på (Jørgensen og Phillips, 2013, s. 9). Foucault knyttet diskurser til makt og pekte på hvordan diskursene avgjør hva som kan tenkes, sies og gjøres, gjennom å skape et mulighetsfelt. Diskurser er innskrevet i menneskelige institusjoner og praksiser i en slik grad at de skaper selvfølgeleggjorte forståelser og handlinger (Neumann, I.B., 2001). I sin studie av fengselssystemet i «Overvåkning og straff» pekte Foucault (1999) på hvordan staten utøver makt gjennom å tilrettelegge for bestemte praksiser (Foucault, 1999; Aamodt, H.A., 2015). Foucault interesserte seg særlig for hvordan makten til å definere virkeligheten er den viktigste maktform i moderne demokratier, en styringsstrategi som skaper menneskers handlingsrom gjennom selvfølgeleggjorte sannheter.

I arbeidet med artikkelen så jeg etter begreper som beskriver hvordan de ansatte skal eller kan håndtere barna. Jeg har forsøkt ikke å sensurere hva dette kan være, men sett etter hvordan tekstene skaper barnet som subjekt, og hvilke ord som trer frem som gjentakende i tekstene. Analysen har således ikke tatt utgangspunkt i hvorvidt nåtidige begreper som miljøterapi, omsorg eller anerkjennelse opptrer i de eldre tekstene. Jeg har heller forsøkt å være åpen for flere begreper og beskrivelser som kan romme forståelser av hvordan institu-

sjonens ansatte kan utføre sitt arbeid. Jeg vil først gi en gjennomgang av hva jeg fant i tekster knyttet til de ulike epokene, og deretter vil jeg diskutere funnene samlet.

Forpleining, undervisning og åndelig frelse ved anstalter på 1850-tallet

Jeg vil i dette avsnittet presentere statutter og planer for Josephines stiftelse av 1837 og 1850 (gjengitt i Aurenes, 1934) og Anna Jepsens Minde av 1866 og 1871 (gjengitt i Wessel, 1916). I Josephines stiftelses plan av 1837 (Aurenes, 1934) benyttes begrepet oppdragelse allerede på overskriftsnivå og rammer slik virksomheten inn som en oppdragelsesanstalt. Formålet med virksomheten beskrives som todelt: å gi oppfostring og åndelig pleie i samsvar med barnets alder og «deres bevarelse i daabens pagt». Gjennom oppdragelsen skal jentene bli «duelige tjenesteytende» eller «nyttige tjenerne». Planens paragraf 4 inndeler virksomheten i to; barna skal undervises og forsørgeres. Ved både Josephines stiftelse (Aurenes, 1934) og Anna Jepsens Minde (Wessel, 1916) er det «pleie og oppdragelse» som fremstår som de ansattes kjernevirksomhet, og pleien er både «sjelelig og legemlig». I Josefines stiftelses plan (Aurenes, 1934) står det i paragraf 1 at hensikten er å oppdra pikene til «gudsfrykt, sædelighed, arbeidsomhed og tarvelighed». Likeledes står det i Anna Jepsens Mindes statutter paragraf 1 knyttet til formålet med virksomheten at barna skal bevares i dåpens pakt gjennom åndelig pleie. Virksomheten har således en klar kristen innramming, og standpunktet om å fremme gudsfrykt blir knyttet til institusjonenes formål om å gjøre beboerne til samfunnsnyttige borgere. Det kristne kommer også til uttrykk gjennom pålegg om å gjen-

nomføre daglige andakter og å møte samlet til kirkens gudstjenester.

Statutter og planer for Josephines stiftelse (Aurenes, 1934) og Anna Jepsens Minde (Wessel, 1916) fremhever idealet om det lydige barn, med flittighet, renslighet og god orden som ønskelige dyder.

Hensigten er at opdrage fattige Pigeboørn til due- lige Tjenesteytende og saavidt Stifelsens Virke- kreds naaer at søge at fremme Gudsfrykt, Sæde- lighed, Arbeidsomhed og Tarvelighed.

Barnet fremstår i teksten som et objekt, med en strukturell posisjon, som skal formes til en tjenestepike, snarere enn et subjekt eller en selvstendig aktør. Strukturelle posisjoner i henhold til kjønn og klasse gjør seg gjeldende; de er piker, nærmere bestemt fattige, og deres fremtidsutsikter er å bli tjenestepiker. Tjenestepiker er altså noe de skal bli, men ikke noe de er. Det individuelle barn er fraværende i teksten; det er barn i gruppe som er de ansattes oppgave å ivareta. Et rettighetsperspektiv eller aktørperspektiv knyttet til barnet er fraværende i stiftelses planer. Snarere trer barnet frem som et objekt for de ansattes praksiser. Det var dårlig moral som var forklaringsmodellen på avvik, og ved hjelp av åndelig frelse skulle den gode moral gjenopprettes. Vi kan her se et element av det skadede barn: at barna som bodde ved anstaltene, hadde behov for endring. Endringen skulle komme innenfra som et resultat av frelse, samt utenfra ved hjelp av oppdragelse og opplæring.

Skivenes (2002) beskriver at 1800-tallets håndtering av utsatte barn var tuftet på en tanke om at disiplin og arbeid skulle føre til god, lovlydig karakter. Mot slutten av 1800-tallet ble straff avløst av forståelser av disiplinær oppdragelse som en sosialise-

ring i anstalter til sømmelig atferd. Hun hevder at barnas interesser ikke spilte en selvstendig rolle på denne tiden, men at vergerådsloven (1896) skulle ivareta fellesskapet og samfunnsordenen (Skivenes, 2002, s. 30). Omsorgen for de forsømte barna var ikke lenger å betrakte som handlinger av barmhjertighet, men et samfunnsvern mot kriminalitet (Dahl, 1978). Dahl (1978) hevder at vergerådslovens intensjon også skulle virke i barnas interesse, men at barnevernet i sin begynnelse likevel var et utpreget samfunnsvern.

Josephines Stiftelses dagsorden av 1850 (Aurenes, 1934) fastsetter en konkret struktur for hverdagene, fylt med håndarbeid, lesing, måltider og undervisning. De ansattes oppgaver overfor barna var å føre tilsyn med og holde barna under oppsikt og påse at jentene utførte sine praktiske oppgaver i tråd med forventningene. For øvrig skulle de ansatte undervise jentene, holde huset rent og i orden og forberede måltider. Strukturering av dagen er klart beskrevet, mens det relasjonelle mellom de ansatte og barna ikke er beskrevet. Samtidig legger paragraf 11 til grunn at bestyrerinnen skulle påta seg pliktene som husmor og pleiemor, i tråd med hensikten om å gi barnet oppfostring og åndelig pleie. Tekstene fra Anna Jepsens Minde (Wessel, 1916) spesifiserer at «forstanderinden skal – som husmor – dra omsorg for børnenes forsvarlige pleie og huslige oppdragelse». Planene kommuniserer altså en kopling til familieideologier som retningsgivende for de ansattes praksiser. Henvisninger til pleie, omsorg og oppdragelse *som* husmor impliserer et referansepunkt til datidige forståelser av forventninger til morsrollen.

Siden relasjonelle praksiser mellom voksne og barn ikke beskrives ytterligere,

var det overlatt til de ansatte å tolke begrepene pleie, omsorg og oppdragelse. Med dette ble det skapt et rom for relasjoner mellom voksne og barn der den ansatte bestemte innholdet, i tråd med oppfatningen av hva det innebar å være husmor og pleiemor. Når planene for øvrig ikke innebærer noen beskrivelser av hvordan det relasjonelle forholdet mellom barna og de ansatte skal være, gir det et vidt handlingsrom for å fylle rollen som pleiemor i så henseende.

Familiesubstituttet på 1950-tallet

Fra perioden før innføring av ny barnevernlov i 1954 har jeg gått gjennom tjeneste- og ordensregler fra barnehjem i Oslo som var gjeldende fra 1924 til 1955 (Sosialdepartementet, 1955), samt omarbeidet plan for Oslo kommunale barnehjem (Oslo Kommune Sosialavdelingen, 1954). Tekstene fant jeg hos Oslo Byarkiv. Planene fra 1924 kommuniserer «det normale hjem» som et klart ideal allerede i første avsnitt gjennom at bestyrerinnen skal gjøre barnehjemmet til «et godt og hjemlig oppholdssted». Dette fastholdes i omarbeidet plan fra 1954, som presiserer at barnehjemmene skal, så langt det overhodet er mulig, være et hjem i egentlig forstand for barn og ungdommer «som ikke kan ha opphold i foreldrehjem eller fosterhjem». Det er altså klart at institusjonene er andrevalget etter fosterhjem, og at målet er å være et «hjem i egentlig forstand». Grovt sett kommuniserer planene organisatoriske og økonomiske rammer og et helseperspektiv på driften av barneverninstitusjonene. Planene skisserer opp beslutningslinjer og ansvar og vektlegger hygieniske forhold ved driften. Et faglig perspektiv på de ansattes praksis kommuniseres ikke i disse planene, men *Forskrifter for barneheime* (Sosialde-

partementet, 1954a) legger til grunn at personalet må ha «best mulig utdanning og praksis», med presiseringen pedagogisk utdanning sammen med «god praksis med barn og innsikt i stellet av en heim».

I planene fra denne epoken er rettighetsbarnet synlig. *Forskrifter for barneheimmer* (Sosialdepartementet, 1954a) understreker at barnet har krav på å bli møtt på sine behov i form av forståelse, veiledning, legehjelp, trivsel, trygghet og materiell standard. Videre er det en forutsetning at de ansatte har utdanning, hvilket kan peke på at oppdragelse av barn i en barnehjemskontekst stiller særlige krav til omsorgspersonene. Forskriften peker også på at det er snakk om individuelle barn, i form av at «hvert enkelt barn får den omsorg det har behov for» etter «sin alder og sine fysiske og psykiske forutsetninger». Gjennomgående i forskriften er en likeverdsideologi som handler om at barn på barnehjem skal ha «like gode oppvekstvilkår og utviklingsmuligheter som en god privat heim». Det er målet om et godt «normalt hjem» som setter standarden for virksomhetens praksiser, som gjennomgående beskrives som «stell av barn og heim». Planene kommuniserer ikke et religiøst perspektiv på driften og knytter seg ikke til kristen opplæring eller frelse som styringsstrategi, slik planene fra 1850-tallet gjør.

Rundskriv om barneverninstitusjonene (Sosialdepartementet, 1954b) understreker at «personalet ved barneverninstitusjoner har en ansvarsfull og krevende oppgave», og at dette arbeidet krever innsikt, forståelse, interesse og gode personlige egenskaper. Her legges det vekt på at kunnskap utover innsikt i barnestell og husholdning er nødvendig, og at psykologisk og pedagogisk innsikt også er påkrevd. Hva som

gjør arbeidet krevende – om det henger sammen med antallet barn (inntil 15) og dynamikken dem imellom, barnas forventede fungering eller annet – spesifiseres ikke. Rundskrivet anlegger et rettighetsperspektiv på barnet i form av at barnevernsmennda skal sikre at barna trives og føler seg trygge, og føre tilsyn med hvert enkelt barn. Utover dette vies det mye plass til strukturelle krav til virksomheten og føring av tilsyn. Det er spesifisert at kroppslig refsing ikke må forekomme. Ifølge Ericsson (2009, s. 14) begynte ideene om det autonome barn, et eget individ med rettigheter som samfunnsborger, å tre frem i andre halvdel av 1900-tallet. Barn ble i økende grad sett på som handlende aktører.

Skole er ikke lenger en del av driften, og det legges til grunn at barnet er i et dagtilbud, slik at fritid er definisjonen på oppholdstiden på institusjonen. I disse utvalgte tekstene fremgår det ikke et perspektiv på behandlings- eller endringsarbeid knyttet til barna ved institusjonene. Barnehjemmene skal strebe etter å være en familieliknende institusjon med forpleining og oppdragelse av den enkelte. Det fremgår ikke en målsetting utover dette. Det er altså et «normalt hjem» og en familieliknende situasjon som skal virke helende for det skadede barn. Det relasjonelle mellom de ansatte og barna blir ikke beskrevet utover at barna skal få den omsorg de har behov for, og at arbeidet krever forståelse og interesse. Det etterlater et stort handlingsrom til den enkelte ansatte om hvordan selve kontakten med barna skal være.

Behandling og endringsarbeid i 2015–2016

Jeg har sett på institusjonsplaner fra 2015/2016 for tre norske barneverninstitusjo-

ner: Gartnerhaugen, Josephines stiftelse og Barnas Omsorgshjem Trondheim, som alle var tilgjengelige på internett.¹

Alle disse institusjonene tar imot ungdommer som er plassert etter barnevernlovens (1992) paragrafene 4-4.4 og 4-12.

Gjennomgående kategoriserer planene arbeidet ved institusjonene som sosialfaglig arbeid. Miljøterapi, omsorg og anerkjennelse er begreper som er gjennomgående i planene, og som peker på forventninger til de ansattes praksiser. Det settes av forholdsvis mye plass til å beskrive institusjonenes faglige fundament i form av teoretiske perspektiver på barns utvikling, miljøterapeutiske innsatser og relasjonsarbeid. Det er ikke henvisning til familier eller hjem som ideal for institusjonens virksomhet. Relasjonsarbeid er beskrevet som kjernevirksomheten ved institusjonene og er knyttet til målet om at ungdommene skal utvikle seg. Anerkjennelse blir vektlagt ved alle institusjonene som grunnlag og forutsetning for å lykkes med relasjons- og endringsarbeidet. Alle institusjonsplanene viser til «Forskrift om internkontroll i institusjoner» (2008) og er utformet i tråd med denne når det gjelder krav til kvalitet og internkontroll. Planene har alle en tydelig forankring i gjeldende lovverk, forskrifter og retningslinjer. Faglig og metodisk forankring knyttes til oppdatert forskning, og med dette anlegger planene et perspektiv på sin virksomhet som virksom og faglig gyldig.

Planene viser til det individuelle barn i form av at ungdommene har ulike behov, ulikt potensiale, ulike erfaringer og ulike interesser, og de ansatte skal imøtekomme disse ulikhetene og bidra til en positiv utvikling i tråd med det enkelte barns behov. Rettighetsbarnet i form av det autonome,

medvirkende barn er sentralt i institusjonsplanene. Planene vektlegger barnet som et individ der målet er å delta og fungere i samfunnet og ha egne ønsker og valg for nåtiden og fremtiden. Videre er barnet fremhevet som ekspert på sin egen situasjon og en likeverdig part i relasjonen, hvilket legitimerer den medvirkende posisjon. Et uttalt mål for oppholdet ved barneverninstitusjonene er utvikling av autonomi og selvbestemmelse. Selvstendighet er et begrep som går igjen som et mål for barnets utvikling. Barnets medvirkning skal sikres gjennom institusjonens struktur i form av samtaler og møter der miljøterapeutene etterspør barnas meninger og behov. Institusjonsplanene viser til møterutiner og rutiner knyttet til planer for den enkelte ungdom for å sikre en utvikling i tråd med målsettingene for den enkelte.

Samtidig som barnet konstitueres som et barn med rettigheter – et selvstendig, kompetent barn, blir også barnet gjennomgående posisjonert som skadet og sårbart med behov for behandling og profesjonelle innsatser. Institusjonens svar på dette blir en type hjelp til selvhjelp, hvor barnet skal bli i stand til å kunne delta og fungere i samfunnet på sikt. Med dette knytter det seg et behandlings- og rehabiliteringsperspektiv på barneverninstitusjonens virksomhet. Planene beskriver videre at det er snakk om barn med negativ skjevutvikling i form av samspillsproblemer og relasjonsvansker og med behov for særlig oppfølging og profesjonell omsorg.

Tendensen i de nåtidige tekstene er i tråd med det Hennem (2015, s. 134) beskriver i sin artikkel «Makten i barnet». Her hevder hun at barneverntjenestens arbeid er formet av vestens ikonisering av barn, og forståelser av barnet som i risiko

og som et kompetent barn med rettigheter (se også Haug, 2018 om risikoforståelser i barnevernet). Dette fremstår som selvfølgeligjorte forståelser, hvilket gjør dem virkningsfulle når barneverntjenesten skal respondere på barnets behov. Hennums refleksjoner er i tråd med det jeg fant i NOU 2016: 16 om ny barnevernlov med tanke på den gjennomgående posisjoneringen av barnet som rettighetsbarn og samtidig som skadet. En posisjon som rettighetsbarn understreker at barn og unge på institusjon skal medvirke i utformingen av sitt hverdagsliv og selv arbeide med endring og utvikling, noe som peker på sosialarbeiderens ansvar for å skape en anerkjennende relasjon. Samtidig som det skadede barnet er synlig i denne teksten gjennom beskrivelsene av barnas sårbarhet, at de er utsatt for psykiske lidelser, og potensielt kan være til fare for seg selv og andre. I henhold til NOU 2016: 16 har barnet derfor ofte store og komplekse behov. Dette påkaller omsorg og beskyttelse fra fagpersonene samt en faglig forankret virksomhet ved institusjonen. Vilkår som rammer inn interaksjoner mellom ungdommer og ansatte, er kravet om profesjonelle, faglig oppdaterte praksiser knyttet til det behandlingstrengende, skadede barnet, og på samme tid likeverdige tjenester som også imøtekommer individuelle ønsker og behov fra det autonome og medvirkende barnet.

Relasjonens spillerom

For den enkelte sosialarbeider i barneverninstitusjonen fremstår de for tiden fremherskende problemdefinisjoner og løsningsstrategier ofte som naturlige og uforanderlige (Høilund og Juul, 2015; Foucault, 2001). Nåtidige faglige perspek-

tiver, forskrifter og politiske føringer legger rammer for og strukturerer de ansattes blikk på sin rolle og på det enkelte barnet og følgelig også deres praksiser i det konkrete møtet. Poenget i denne sammenheng er at praksiser ved barneverninstitusjoner er formet av det eksisterende sannhetsregime som legger rammer for hva det er mulig å tenke og gjøre (Høilund og Juul, 2015; Foucault, 2001). Når planene kommuniserer at barnet samtidig er skadet men også har rettigheter, peker planene på at de ansatte skal gjøre komplekse, konkrete avveininger knyttet til det individuelle barnet. Barn som bor på barneverninstitusjoner, bringer med seg erfaringer med omsorgssvikt og brudd, men er like fullt handlende aktører i møte med velferdsstatens institusjoner. En forhåndskategorisering av barnet som skadet kan imidlertid stå i veien for å se barnet slik det ser seg selv, og samtidig underkjenne at barnet kan være i stand til medvirkning. Posisjonerings av barnet som rettighetsbarn knytter seg til begreper som empowerment, medvirkning og anerkjennelse. Slik kan denne diskursive posisjoneringen bidra til rom for samskaping av relasjoner mellom ungdommer og ansatte. Synet på barnet som rettighetsbarn i samspill med institusjonelle og strukturelle rammer kan imidlertid også inneha en risiko for at barnet blir et rettighetsobjekt, snarere enn et handlende subjekt som selv kan forme sitt hverdagsliv og sin utvikling. Faren blir at praksiser og tiltak som retter seg mot det konkrete barn, tar utgangspunkt i den ansattes generelle kunnskaper og hvilke tiltak som er tilgjengelige, og de kan dermed oppleves krenkende eller lite virksomme for barnet selv. Samtidig kan posisjoneringen av barnet som rettighetsbarnet medføre at den

profesjonelle undervurderer eller ser bort fra egne kunnskaper, for å la barnet selv bestemme hva som vil være til hjelp.

Fortellinger om fremveksten av barneverninstitusjonene i Norge legger opp til en suksessiv forbedring av barnas vilkår fra de straffende anstaltene med allmektige forstanderinner og forstandere til det retts sikre, evidensbaserte, forsvarlige barnevernet med profesjonelle yrkesutøvere i dag. Det kontinuerlige arbeidet med kvaliteten ved barneverninstitusjonene skal motvirke at det er overlatt til tilfeldighetene hvorvidt barna opplever god omsorg når det offentlige overtar ansvaret. Et juridisk rammeverk kan bidra til å klargjøre handlingsrommet for de ansatte ved institusjonen og tydeliggjøre kravene som knytter seg til å ha ansvaret for barn, både for ansatte på barneverninstitusjoner og beboere og deres pårørende, og hva de kan kreve og forvente i en slik situasjon. Når handlingsrommet i dag kanskje er trangere eller mindre, er det nettopp for å unngå usunne, grenseløse, krenkende relasjoner mellom ansatte og barn og unge. Samtidig medfører dette at rommet for relasjonelle praksiser i dag, mer enn tidligere, er begrenset og innskrenket. Dette er gjort i den beste hensikt for å tydeliggjøre og sikre barnets beste, men like fullt med den konsekvens at det settes begrensninger for hvordan intuitive, personlige og spontane møter mellom to mennesker kan utfolde seg, og hvordan kontekstsensitive tiltak kan utformes.

Posisjoneringen av barnet på barneverninstitusjon som et rettighetsbarn knytter an til anerkjennelse som kjernebegrep for sosialt arbeid og en føring om at barnets forståelseshorisonnt og egne ønsker skal etterspørres i arbeidet med å legge til rette

for barnets medvirkning. Men også kjernebegrepene omsorg og miljøterapi inneholder elementer av et barn som autonomt skal definere og medvirke i sin egen utvikling. Et slikt grunnlag for sosialt arbeid forutsetter imidlertid både tid og handlingsrom og en miljøterapeut som sammen med det aktuelle barnet gjør konkrete vurderinger. Miljøterapeuten har imidlertid flere krav som skal etterleves. Rasjonaler som i dag preger synet på sosialfaglig arbeid, nemlig byråkratiske, markedsorienterte og psykologiske rasjonaler (Mik-Meyer, 2017), kan også stå i veien for at det sosiale arbeidet tar utgangspunkt i individets selvforståelse. Høiland og Juul (2015) peker på at sosialarbeideren da risikerer at individet opplever intervensjonen som krenkende, uavhengig av sosialarbeiderens gode intensjoner. Diskurser om barnet som skadet kan også være en kategorisering som kan stå i veien for en vurdering av barnet som moralsk tilregnelig (Høiland og Juul, 2015, s. 81), og kan i så tilfelle bidra til opplevd krenkelse fra barnets side. Det krever en sensitiv, refleksiv og fleksibel sosialarbeider dersom ungdommer på barneverninstitusjoner skal oppleve endringsarbeid som bygger på likeverdig dialog og med utgangspunkt i ungdommens selvforståelse fremfor å bli møtt av økonomiske og evidensbaserte begrunnelser for beste praksis.

Artikkelen viser at dagens barneverninstitusjoner har til felles med 1850-tallets institusjoner at det skal foregå et endringsarbeid med det som mål å skape samfunnsnyttige borgere. Alle planene inneholder en mer eller mindre eksplisitt forventning om at innsatsen som legges ned, skal «betale seg» i det lange løp med tanke på at barna som voksne vil bidra i samfunnsnyt-

tig virksomhet. Samtidig har flere rasjoner og idealer kommet til, hvilket får konsekvenser for handlingsrommet for de ansatte ved institusjonene i dag. Miljøterapeutens virksomhet er tydeliggjort i de nåtidige planene, hvilket samtidig gjør at handlingsrommet blir utfordret og begrenset av diskursive, strukturelle og institusjonelle føringer for sosialfaglig arbeid og også av ungdommens egne perspektiver og ønsker for oppholdet ved institusjonen. Byråkratiske prinsipper og kravet om evidensbasering og målstyring skal sikre forsvarelig praksis. Nåtidige rammer for arbeidsliv, herunder arbeidstakers rett til fritid, medfører at det som tidligere ble utført av én forstanderinne og en-to assistenter, i dag er et samarbeidsprosjekt for et dusin ansatte. At barna derfor har svært mange personer de må forholde seg til, setter preg på hverdagslivet på mange måter. Ericsson skriver at forrige århundres vekst i antall «profesjonelle menneskearbeidere» innebærer at den profesjonelle forståelsesmåten har fått økt nedslagsfelt. Hun trekker opp dilemmaer knyttet til at barnevernarbeidere står i krysningen av offentlig og privat logikk og stiller spørsmålsteget ved om følelser kan instrumentaliseres (Ericsson, 1996 s. 41–54). Barnet i dag har en langt sterkere stilling og skal inngå som likeverdig part i sine relasjoner og selv arbeide med sin endring og utvikling. Den andre parten i relasjonen, miljøterapeuten, er imidlertid langt mindre fristilt til å utforme sin rolle og skape en relasjon i møte med det konkrete barn. Med dagens samtidige krav om likeverdig, evidensbasert behandling er handlingsrommet for den profesjonelle blitt trangere, og således er det mindre rom for at barn og ansatte i en gjensidig relasjon kan uforme

ungdommens hverdagsliv. Dette fremstår som et paradoks all den tid rettighetsbarnet trer så tydelig frem i nåtidige forståelser av barnet. Det kan synes som om profesjonaliseringen av feltet er nærere knyttet til posisjoneringen av barnet som skadet, med dertil tilhørende profesjonelle miljøterapeutiske innsatser. De mange samtidige motsetningsfylte logikker som legger føringer for sosialfaglig arbeid ved en barneverninstitusjon, innebærer at det for den enkelte sosialarbeider kan fremstå som mange mulige fallgruver. Dette kan medføre at det tryggeste for sosialarbeideren blir å opprettholde en viss avstand av redsel for å gjøre feil. En fare er at den ansatte da hviler seg på strukturene og metodene fremfor å gjøre egne kontekstsensitive vurderinger, eller at ansvaret for egen utvikling tillegges det enkelte barn i en slik grad at den ansatte ikke tar medansvar. En distansert tilnærming og fravær av anerkjennelse mellom ungdommer og ansatte innebærer dessuten en risiko for at barn og unge opplever velmente intervensjoner som krenkelser (Høiland og Juul, 2015). Det er gjort et betydelig arbeid for å sikre barnets rett og imøtekomme deres behov for et godt miljøterapeutisk tilbud ved barneverninstitusjonene og for å motvirke at barnas skjebner er overlatt til tilfeldighetene og enkeltes velvilje. Profesjonell og faglig forankring av arbeidet, sammen med målstyring, planmessighet og kunnskapsbaserte intervensjoner, kan imidlertid ikke alene kvalitetssikre det sosiale arbeidet ved institusjonene. Det er stadig avgjørende med refleksiv praksis, og det påligger et personlig, etisk ansvar hos den enkelte fagperson for å skape det nødvendige rom for anerkjennende relasjoner med den enkelte barn eller ungdom.

Avslutning

Mellom planene fra 1850, 1950 og 2015 er det både kontinuiteter og diskontinuiteter. Det er kontinuitet i form av begrepsbruk som omsorg og oppdragelse, samfunnsnytte og «som et hjem», som skal betegne dimensjoner ved arbeidet som skal utføres ved en barneverninstitusjon. Det er diskontinuitet gjennom dimensjoner som har kommet til, som medvirkning og empowerment, behandlingsperspektivet og mål- og planstyring. Når artikkelen peker på de tilgjengelige forståelsene av barnet som rettighetsbarnet og det skadede barnet, er det fordi det er vesentlig med tanke på hvilket handlingsrom disse forståelsene legger til rette for, og hvilke styringsstrategier som dermed er tilgjengelige for sosialarbeideren. Å ta veien om planene fra 1850 og 1950 har gjort det klarere hvor sammensatt og flertydig handlingsrommet rammes inn i nåtidige planer for barneverninstitusjonen.

Fremveksten av barneverninstitusjoner er broket, sammensatt og komplekst snarere enn en kronologisk, logisk utvikling til det bedre. Historiske fremstillinger av barneverninstitusjonenes fremvekst gir et bilde av at profesjonaliseringen av arbeidet ved institusjonene har ført til at situasjonen for barna har blitt suksessivt bedre på barneverninstitusjonene i tråd med denne. I dag skal vi kunne forvente at den

enkelte ungdom skal oppleve rettssikkerhet, medvirkning og tydelige målsettinger i møte med et profesjonelt barnevern. Samtidig kan vi se at handlingsrommet for interaksjoner mellom de ansatte og beboerne er et rom som struktureres og formes av de aktuelle rammebetingelser og ideologier av sin tid. Nåtidens lover og forskrifter og idealer for ungdomstid gir andre rammer for barneverninstitusjonenes virksomhet enn på det tidspunktet Anna Jepsens Minde og Josephines stiftelse så dagens lys. Evidensbasering, her beskrevet gjennom bruk av planer og evalueringsskjemaer, rammes også inn handlingsrommet for relasjoner på dagens barneverninstitusjoner. Slik ser vi at det i dag kreves en særlig bevissthet om hvordan den profesjonelle sosialarbeider bruker dette rommet til å inngå i anerkjennende relasjoner til den enkelte ungdom, hvilket forutsetter en gjensidighet i samspillet mellom ungdom og ansatte. Artikkelen viser hvordan et rettighetsperspektiv på barnet, noe som i dagens samfunn i stor grad er et selvfølgeriggjort blikk og ansett som et ubetinget gode, også har sin slagside. Det blir miljøterapeutens oppdrag å forvalte dette synet på barnet sammen med forventninger om å skulle «reparere» eller behandle det skadede barnet gjennom å legge til rette for barnets arbeid med sin egen utvikling.

NOTER

1. http://www.trondheimomsorg.no/filemanager/download_file/file/227564.pdf
<https://www.josephines-stiftelse.no/wp-content/uploads/2015/02/1.-Institusjonsplan-JS-2016.pdf>
<http://docplayer.me/23494102-Institusjonsplan-for-gartnerhaugen.html>

REFERANSER

- Andersen, N.Å. (1999). *Diskursive analysestrategier*. København: Nyt fra Samfundsvidenskabene.
- Aurenes, O. (1934). *Josephines stiftelse i 100 år*. Stavanger.
- Backe-Hansen, E., Bakketeig, E., Gautun, H. og Grønningseter, A.B. (2011). *Institusjonsplassering – siste utvei? Betydningen av barnevernreformen fra 2004 for institusjonstilbudet*. NOVA-rapport 21/2011. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Backe-Hansen, E. (red.), Løvgren, M., Neumann, C.B. og Storø, J. (2017). *God omsorg i barneverninstitusjoner*. Nova Rapport 12/17.
- Barne- og likestillingsdepartementet (2018). *Endringer i barnevernloven fra 1. juli*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/endringer-i-barnevernloven-fra-1.-juli/id2606170/>
- Barnevernloven (1992). *Lov om barneverntjenester* (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>
- Bjerg, O. og Villadsen, K. (2006). *Sociologiske metoder – fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Dahl, T.E. (1978). *Barnevern og samfunnsvern – Om stat, vitenskap og profesjoner under barnevernets oppkomst i Norge*. Oslo: Pax.
- Ericsson, K. (1996). *Barnevern som samfunnspeil*. Oslo: Pax.
- Ericsson, K. (2009). *Samfunnets stebarn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Forskrift om internkontroll i institusjoner (2008). *Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner* (FOR-2008-06-10-580). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2008-06-10-580>
- Foucault, M. (1999). *Overvåkning og straff. Det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Foucault, M. (2001). *Talens forfatning, Nietzsche, genealogien og historien*. København: Hans Reitzels forlag.
- Foucault, M. (2009). Vitensarkeologien. De diskursive regelmessighetene. *Agora*, 27(02–03), 27–80.
- Hagen, G. (2001). *Barnevernets historie. Om makt og avmakt i det 20. århundret*. Oslo: Akribe.
- Haug, V. (2018). *Barn i risiko og risikable foreldre – en analyse av risikoforståelser i barnevernets institusjonelle praksis*. Avhandling 2018 nr 15. OsloMet – storbyuniversitetet.
- Hennum, N. (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(02).
- Honneth, A. (2008) *Kamp om anerkjennelse*. Oslo: Pax. (Oversettelse av Honneth, A. (1992). *Kampf um Anerkennung. Zur moralischen grammatik sozialer konflikte*).
- Høilund, P. og Juul, S. (2015). *Anerkendelse og dømmekraft i sosialt arbejde*. København: Hans Reitzels forlag.
- Jørgensen, M.W. og Phillips, L. (2013). *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Larsen, E. (2015). *Miljøterapi med barn og unge. Organisasjonen som terapeut*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lévinas, E. (1996). *Totalitet og uendelighet: et essay om exterioriteten*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Lorentzen, P. (2018). Relasjon – som noe allmennmenneskelig. I P. Lorentzen, M. Pettersen og P. Myhrer-Næss (red.), *Samværets praksis. Bidrag til en relasjonell tilnærming i miljøarbeid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lov om barnevern (1953). *Lov om barnevern*. (LOV-1953-07-17-14). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/1953-07-17-14>
- Martinsen, K. og Wærness, K. (1979). *Pleie uten omsorg? Norsk sykepleie mellom pasient og profesjon*. Oslo: Pax.
- Mik-Meyer, N. (2017). *The power of citizens and professionals in welfare encounters*. Manchester: Manchester University Press.
- Neumann, C.E.B. (2017). Kroppsliggjorte omsorgspraksiser på omsorgsinstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94. doi: <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-02-03>
- Neumann, I.B. (2001). Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse. Oslo: Fagbokforlaget.
- NOU 2004: 23 (2004). *Barnehjem og spesialskoler under lupen*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2004-23/id387932/sec1>
- NOU 2016: 16 (2016). *Ny barnevernslov: Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2016-16/id2512881/sec1>
- Nygren, P. (2011). Barneomsorg som fellesbegrep i tverrfaglig psykososialt arbeid med barn og unge. I S. Straand (red.), *Samhandling som omsorg: Tverrfaglig psykososialt arbeid med barn og unge* (s. 62–81). Oslo: Kommuneforlaget.
- Oslo Kommune Sosialavdelingen (1954). *Omarbeidet plan for Oslo kommunale barnehjem*.
- Reime, M.A. (2017). Mellom uansvarlig og kompetent – Forståelser av barnet og rettighetspraksiser blant ansatte i barnevernsinstitusjoner. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(1), s. 23–37. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-01-03>
- Schibbye, A.L. (2009). *Relasjoner. Et dialektisk perspektiv på eksistensiell og psykodynamisk psykoterapi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skivenes, M. (2002). *Lovgivning og legitimitet: en evaluering av lov om barneverntjenester av 1992 i et deliberativt perspektiv*. Avhandling 2002 nr 79, Universitetet i Bergen.

- Sosialdepartementet (1954a). *Forskrifter for barneheimer*. Fastsatt av Sosialdepartementet august 1954.
- Sosialdepartementet (1954b). *Barneverninstitusjonene*. Barnevernet: Rundskriv nr. 4.
- Sosialdepartementet (1955). *Tjeneste- og ordensregler fra barnehjem i Oslo, gjeldende fra 1924 til 1955*. Oslo: Avdelingen for barneforsorg.
- SSB (2018). *Barneverninstitusjoner*. Hentet fra <https://www.ssb.no/barneverni>
- Storø, J., Backe-Hansen, E. og Løvgren, M. (2017). Hva muliggjør godt institusjonsarbeid? – Kunnskapsoversikt til prosjektet «Barneverninstitusjoner som arena for omsorg». *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(03). <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-03-04>
- Thuén, H. (2002). Barneverninstitusjonenes legitimitet i historien. *Norsk pedagogisk tidsskrift* 2–3.
- Thuén, H. og Sommerschild, H. (1997). *Foreldre – til barns beste. Om barneoppdragelse før og nå*. Pedagogisk forum.
- Ulset, G. (2009). *Ungdom fritid ved opphold i barneverninstitusjon. Fritid. Tid fri?* (Rapport nr. 15). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Ulset, G. (2010). Tilværelse og oppvekst i barneverninstitusjon. *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 10(1). Hentet fra <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1047>
- Ulset, G. (2011). Ungdoms fritid ved opphold i barneverninstitusjon – et medvirkningsperspektiv. *Fontene forskning*, 1, 18–31.
- Ulset, G. (2016). Vennskap – perspektiver og tilnærming blant ungdom i barneverninstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 2, 80–94. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2016-02-02>
- Ulset, G. og Tjelflaat, T. (2012). *Tvang i barneverninstitusjoner – ungdommenes perspektiver*, (Rapport nr. 20). Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.
- Ulset, G. og Tjelflaat, T. (2013). Ikke et sted å kalle et hjem? Betydningen av tvangsbruk ved opphold i barneverninstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 2, 68–83.
- Vergerådsloven (1896). Lov om behandling av forsømte barn av 6. juni 1896. Hentet fra <https://www.nb.no/nbsok/nb/7c8cbb2c63fba2487e23430c858b86c0?lang=no#0>
- Villadsen, K. (2004). *Det sociale arbejdes genealogi. Kampen for at gøre fattige og udstødte til frie mennesker*. København: Hans Reitzels forlag.
- Villadsen, K. (2006). Genealogi som metode – fornuftens tilblivelseshistorier i Bjerg, O. og Villadsen, K. (red), *Sociologiske metoder – fra teori til analyse i kvantitative og kvalitative studier*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Villadsen, K. (2007). Filantropi og «neo-filantropi» i det sociale arbejde. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 25(3), 207–219.
- Wessel, J. (1916). *Barnehjemmet «Anna Jepsens Minde» i 50 år*. Bergen: A/S John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2016113048006
- Wærness, K. (1984). «The Rationality of Caring». I Söder, M. (red), *Economic and Industrial Democracy*. London: Sage Publications, s. 185–212. <https://doi.org/10.1177/0143831X8452003>
- Aamodt, L.G. (2003). Sosialt arbeid og anerkjennelse. En problematisering av grunnlagstenkingen i sosialt arbeid. *Nordisk sosialt arbeid*, 3, 154–161.
- Aamodt, H.A. (2015). Brukermedvirkning i barneverntjenesten – en dispositiv analyse. *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 17. DOI: <https://doi.org/10.7146/tfa.v17i2.108993>
- Aamodt, H.A. (2019). Kunnskapsproduksjon i et 2. ordens perspektiv. I H.A. Aamodt, E. Dahl, E. Gubrium, M. Haldar og Å. Hermansen (red.), *Sosialt arbeid og sosialpolitikk i samhandling – et svar på velferdsstatens utfordringer?* Oslo: Fagbokforlaget.

Artikkel II

Sommerfeldt, Marianne Buen. (2020). «Sometimes I feel at home» Adolescents' narratives on everyday life in residential care. *Journal of Children's Services*. Vol. 17 No.1 2022, pp. 33-44. DOI: <https://doi.org/10.1108/JCS-12-2020-0086>
[Article not attached due to copyright]

Artikkel III

Sommerfeldt, Marianne Buen. (2020). Sosialt arbeid med ungdom på barneverninstitusjoner – en analyse av ansattes refleksjoner. *Fontene forskning*, 13(2), 44-57. URL: <https://fontene.no/forskning/sosialt-arbeid-med-ungdom-pa-barneverninstitusjoner--en-analyse-av-ansattes-refleksjoner-6.584.876631.fbf8dc6190>

Referanse til artikkelen: Marianne Buen Sommerfeldt (2020). Sosialt arbeid med ungdom på barneverninstitusjoner – en analyse av ansattes refleksjoner. *Fontene forskning*, 13(2), 44-57.

NØKKELOD: BARNEVERNINSTITUSJON, SOSIALT ARBEID, DISPOSITIV ANALYSE

Marianne Buen Sommerfeldt

Barnevernpedagog, master i psykososialt arbeid (UiO),
stipendiat ved doktorgradsprogrammet sosialt arbeid og sosialpolitikk,
OsloMet – storbyuniversitetet
marias@oslomet.no

Sosialt arbeid med ungdom på barneverninstitusjoner – en analyse av ansattes refleksjoner

Arbeid ved barneverninstitusjoner er en kjernevirksomhet for sosialarbeidere i Norge, og praksiser ved barneverninstitusjoner er stadig gjenstand for debatt. Artikkelen tar utgangspunkt i veiledningsmøter ved barneverninstitusjoner, hvor ansatte reflekterer over arbeidet knyttet til én spesifikk ungdom. I analysen av ansattes refleksjoner undersøker jeg hva som disponerer de ansattes samtaler med hverandre, for å synliggjøre selvfølgegjorte forståelsesmåter og med dette bidra til refleksjon over sosialt arbeids praksis. Gjennom analysen trer «det autonome barn» frem som en tverrgående logikk som legger rammer for de ansattes praksiser. Artikkelen peker på hvordan nåtidige forståelser av ungdommen som autonom skaper et spesifikt handlingsrom for de ansatte, gjennom hva som er mulig å si og gjøre i arbeidet ved barneverninstitusjonen. Artikkelen inngår i et doktorgradsarbeid om handlingsrommet for relasjoner mellom ungdom og ansatte på barneverninstitusjonen.

Illustrasjon: Eldbjørg Ribe

Bruk av barneverninstitusjon som barneverntiltak er et omdiskutert tema i offentligheten, ofte i normativ forstand i form av hvorvidt barn og unge bør plasseres på barneverninstitusjon. Institusjonstilbudet i Norge er sammensatt av statlig eide barneverninstitusjoner og privateide (statlig godkjente) barneverninstitusjoner, og ved utgangen av 2018 var det 995 barn og unge på barneverninstitusjon (SSB, 2019). Siden 2004 har det foregått en villet nedbygging av institusjonstilbudet, i tråd med en oppfatning om at barn og unge primært skal plasseres i fosterhjem (Backe-Hansen, Bakketeig, Gautun & Grønningseter, 2011).

Denne artikkelen peker på hvordan forståelser av ungdommene som autonome påvirker de ansattes handlingsrom for sosialt arbeid på barneverninstitusjonen. Sosialt arbeid befinner seg i flere spenningsfelt samtidig, mellom individ og samfunn, mellom teori og praksis og mellom hjelp og kontroll (Levin, 2015). I denne artikkelen er det særlig dimensjonen hjelp-kontroll som kommer til syne i de ansattes refleksjoner om endringsarbeid som ivaretar ungdommens autonomi. Hjelp og kontroll er dimensjoner ved sosialt arbeid som er til stede samtidig og påvirker maktbalansen mellom sosialarbeider og bruker. Sentralt i forståelse av sosialt arbeid som hjelp er de yrkesetiske prinsippene om medvirkning og myndiggjøring, og at hjelpen skal ta utgangspunkt i klientens egen forståelse av sine behov (FO, 2019; IFSW, 2018). Dette er i tråd med styrkeperspektiver i sosialt arbeid som innebærer å fokusere på menneskers ressurser og at mennesker vet hva som er best for dem selv og hva de har behov for (Healy, 2014; Solem, 2017). Spenningsfeltet hjelp-kontroll innebærer imidlertid at samtidig som hjelpesøker skal få hjelp på sine premisser, skal velferdsstatens målsettinger realiseres (Eide, 2016).

Barneverninstitusjoner i Norge har ulike faglige innramninger av sin virksomhet, men er uansett forpliktet til å utarbeide en skriftlig plan som blant annet skal redegjøre for målgruppe og faglige målsettinger for virksomheten (jfr. Forskrift om intern-

kontroll i institusjoner, 2008). Samtidig fremhever barnevernloven (1992) at barn som bor på barneverninstitusjon skal kunne bestemme i personlige spørsmål, ha bevegelsesfrihet og være sammen med andre som de selv ønsker, så fremt dette forenlig med barnets alder og modenhet, med formålet med institusjonsoppholdet samt institusjonens ansvar for driften. Dette innebærer at de ansatte både skal tilby faglig forankret hjelpe- og endringsarbeid, og samtidig ivareta ungdommenes rett til frihet og medbestemmelse. Barneverninstitusjonens faglige forankring samt lover og retningslinjer rammer inn de ansattes praksiser. Samtidig vil de ansattes handlingsrom være formet av rådende forståelser av ungdom. Innen vestlige forståelsesmåter råder et syn på ungdom som sårbare og i risiko, og med behov for både omsorg og kontroll, samtidig som ungdommen søker selvstendighet og løsrivelse fra familien (Hennum, 2002). Ericsson (2009, s.10-17) beskriver fire kulturelle strømninger som har påvirket synet på barn generelt. Blant disse hevder hun at synet på barnet som autonomt er en strømning som har hatt betydning. I dette ligger et syn på barnet som et individ som er en selvstendig aktør og rettighetsborger, som forplikter voksne til å anlegge et barneperspektiv og ha øye for barnets selvstendige interesser. Som jeg vil komme tilbake til, kommer denne strømmningen, det autonome barnet, til syne i analysen av de ansattes refleksjoner i veiledningsmøtene.

FORSKNING OM BARNEVERNINSTITUSJONER

Flere studier av hverdagslivet på barneverninstitusjoner peker på at barn og unge kan oppleve at deres krav på medvirkning ikke blir ivarettatt, at de opplever situasjonen som unormal og reglene som rigide (Ulset, 2010; Ulset & Tjelflaat, 2013). Ungdommene i Ulsets studie fortalte at de føler seg ufrie og unormale og at det er vanskelig å forstå hverdagen i en barneverninstitusjon. Videre så det ut til at sammensetningen av beboere med ulike behov kunne medføre at organisatoriske hensyn og hensynet til fellesskapet kunne gå foran individets interesser (Ulset, 2010). I Danmark fant Egelund, Christensen, Jakob-

sen, Jensen og Olsen (2009) at regler og rutiner er en integrert del av hverdagslivet på barneverninstitusjoner, noe som kan skape utfordringer med å få til brukermedvirkning og individuelt tilpasset omsorg. Videre kan regler og rutiner bidra til avstand mellom ungdom og ansatte, slik Gautun, Sasaoka og Gjerustad (2006) beskriver at forholdet mellom ansatte og ungdommer blir påvirket av de institusjonelle rammene, til tross for at begge parter uttrykte et ønske om å være hverandre nær. Helsetilsynet (2019) konkluderer etter tilsyn med 60 barneverninstitusjoner at et flertall av institusjonene sviktet i hvordan de gjorde seg kjent med barnets syn på sin egen situasjon. Videre påpeker Helsetilsynet at barn har behov for «tydelige rammer som oppleves som omsorg» og hevder et flertall av institusjonene sviktet på dette punktet.

En dynamisk blanding av hjem, arbeidsplass og institusjon former barneverninstitusjonens hverdagsliv, samt de ansattes forståelse av sitt handlingsrom og av ungdommenes rettigheter (Backe-Hansen, Løvgren, Neumann & Storø, 2017). Egelund og Jakobsen (2009) hevder at utformingen av hverdagslivet ved barneverninstitusjonen avhenger av hvordan de ansatte håndterer motsetningsfylte krav og forventninger som rammer inn institusjonens virksomhet. Schwartz (2007) peker på at de ansattes problemforståelser har innflytelse på profesjonelle praksiser og understreker at for sterk vektlegging av individuelt syn på barnet kan gå på bekostning av en kontekstuell forståelse av barnets utfordringer. Reime (2017) diskuterer hvordan de ansattes konstruksjon av barnet og dets behov får betydning for bruk av tvang og håndtering av barnets rettigheter. Hun argumenterer for at posisjonering av barnet som uansvarlig åpner for praksis preget av rutiner og kontroll, til forskjell fra en forståelse av barnet som kompetent som i større grad åpner for barnets medvirkning.

Denne artikkelen er et bidrag til kunnskap om sosialt arbeid som praksis i barneverninstitusjoner. I artikkelen ser jeg nærmere på hvordan ansatte reflekterer over ungdommenes fungering og behov

og hva de foreslår som aktuelle intervensjoner, med problemstillingen: Hva disponerer de ansattes refleksjoner i veiledningsmøter på barneverninstitusjoner? Artikkelen er del av et forskningsarbeid om handlingsrommet for relasjoner mellom ungdom og ansatte ved barneverninstitusjonen (Sommerfeldt, 2019). Jeg vil i det følgende beskrive Foucaults (1999, 2007, 2008) dispositiv, et perspektiv som fungerer som en vitenskapsteoretisk ramme og som analysestrategi for artikkelen. Ved hjelp av Foucaults dispositive analyse vil jeg analysere hvordan synet på ungdom som autonom kan skape muligheter og begrensninger for de ansattes praksiser.

FOUCAULTS DISPOSITIV

Overnevnte studier peker på maktulikheten mellom ungdom og ansatte ved barneverninstitusjoner, og hvordan ungdommene blir underlagt rutiner og regler som bidrar til å befeste maktulikheten. Makt blir da oppfattet som festet ved de ansatte, som en makt over ungdommene de arbeider med. Dette synet på makt er i tråd med Webers definisjon av makt som muligheten til å gjennomføre sin vilje innenfor en sosial relasjon, også på tross av motstand (Weber, 2000). En slik maktforståelse understreker at de ansatte har makt over ungdommen i kraft av sin rolle som voksen, som ansatt på barneverninstitusjonen og av sin profesjon.

Foucault (1980) bidrar med et annet perspektiv på makt. Gjennom sine studier viste han hvordan makten er til stede overalt og ikke heftet ved et bestemt individ. Foucaults analyser viser forholdet mellom kunnskap og makt, og hvordan et kunnskapsområde bare kan etableres gjennom et sett av ulike maktmekanismer (Schaanning, 2000, s 155). For eksempel er den nåtidige kulturelle kategorien *ungdom* tilknyttet et kunnskapsparadigme om ungdomstid og ungdommers behov. Ungdommen er underlagt et sett maktrelasjoner, og det foreligger plikter hos både ungdommen selv og hos foresatte og offentlige myndigheter. Foucaults poeng er å stimulere til at man får øye på maktrelasjoner og konstruksjoner som fremstår som selvfølgelige, slik at man kan inn-

ta et kritisk blikk og få øye på noe annet. Hans grunnleggende interesse er å stille spørsmål ved diskursive selvfølgheter, for å kunne synliggjøre at andre handlinger er mulige (Schaanning, 2000). Dispositivet er en grunnkategori i Foucaults verk, og hans primære interesse er sammenhengen mellom erfaringer, vitensformer og institusjoner. Dispositivet er en form for makt som virker bestemmende for måten man forholder seg i en konkret situasjon (Raffnsøe & Gudmand-Høyer, 2005). Foucault beskriver hvordan dispositivet virker normerende for sosial interaksjon, og gjør bestemte handlinger og praksiser mer sannsynlige enn andre (Foucault, 1999, 2008). Det er imidlertid ikke en deterministisk forståelse, da andre handlinger er mulige. Dispositivet virker sammen med flere andre dispositive, samtidig som dispositive blir til gjennom en rekke sosiale handlinger og hendelser og alltid videreutvikles og forskyves (Raffnsøe & Gudmand-Høyer, 2005). Formålet med dispositiveanalysen er å analysere frem det tverrgående og grunnleggende som forbinder praksis, vitensformen og institusjonen, i denne artikkelen møtene som praksis, sosialt arbeid som kunnskap og barneverninstitusjonen som institusjon. Målet er å fastlegge hva som disponerer det som trer frem. For eksempel sammenlikner Picot (2015) franske og norske «foreldreskap-dispositive» blant sosialarbeidere fra de to landene hvor norske sosialarbeidere var barnesentrert og franske familiesentrert. Aamodt (2015) har i sin analyse av brukermedvirkning i barneverntjenesten løftet frem hvordan sosialarbeideren er underlagt dispositivet «barnets beste» i barnevernundersøkelsen, og hvilken virkning dette får.

METODE

I arbeidet med denne artikkelen har jeg lagt til grunn dispositivet som en form for makt som skaper handlingsrom for hva det er mulig for de ansatte å si i de veiledningsmøtene jeg har gjort opptak av. I artikkelen undersøker jeg hvordan forståelser av ungdommen påvirker de ansattes handlingsrom og deres italesetninger av sosialt arbeid.

Empirisk materiale

Artikkelens empiriske grunnlag er lydopptak av drøftingsmøter ved barneverninstitusjoner med ungdommer som er plassert etter barnevernlovens (1992) § 4-4 og §4-12. Jeg henvendte meg til fem barneverninstitusjoner som jeg tidligere hadde vært i kontakt med i forbindelse med forskningsprosjektet, og tre institusjoner var positive til deltakelse. Kriteriet for utvalg av institusjoner var at de tok imot ungdom som på grunn av sin omsorgssituasjon ikke kan bo hjemme (Bufdir, 2015). Institusjoner for ungdommer med atferdsvansker eller rusproblematikk er ikke inkludert i denne studien. Det er likevel stor variasjon i ungdommenes hjelpebehov og atferdsuttrykk på omsorgsinstitusjonene. Studier har vist at mange ungdommer på barneverninstitusjon har psykiske lidelser (Kayed et al., 2015).

Lydopptak av en eksisterende møteform ble valgt for å få tak i ansattes refleksjoner slik de er vant til at det foregår, det Silverman (2017, s. 202-206) kaller *naturally occurring data*, data fra situasjoner som eksisterer uavhengig av forskerens involvering. Denne fremgangsmåten er egnet til å få tak i diskusjoner slik de foregår, snarere enn at forskeren rammer inn hva som snakkes om i en konstruert situasjon. De tilstedeværende vil kunne bli påvirket av at det blir gjort opptak av møtet, men samtidig er det en fordel at det kan komme frem temaer og problemstillinger som forskeren ikke hadde forutsett (Silverman, 2017). En risiko er at noen ansatte kan vegre seg for å ta ordet, eller i større grad enn uten opptak tilstreber å komme med faglig begrunnede argumenter. Formålet med en dispositive analyse er ikke å analysere realiteten, men å analysere frem et bakenforliggende nivå som får konsekvenser for praksis.

Det ble gjort opptak av fem veiledningsmøter hvor seks til ti ansatte, avdelingsleder og psykolog var til stede, hvor formålet var å drøfte arbeidet med én spesifikk ungdom. Møtene var lagt opp slik at særkontakten presenterte en ungdom og stilte spørsmål til gruppen om hvordan de skulle jobbe med denne ungdommen fremover. Deretter deltok flere med refleksjoner om ungdommens hverdags-

liv og arbeidet på institusjonen. Ungdommene de ansatte omtaler er av begge kjønn og i alderen 16–18 år. De ansatte ved institusjonene var utdannet som sosionomer og barnevernpedagoger og var av begge kjønn. Det ble gjort lydopptak av møtene uten at jeg var til stede.

Etikk

Norsk senter for forskningsdata (NSD) har gitt tilråding til prosjektet. Avdelingsleder på institusjonene forespurte ungdom og ansatte i forkant av møter om de samtykket til å gjøre opptak av møtet. Avdelingsleder innhentet samtykke med informasjonsskjema, fra de ansatte som skulle delta i møtet og fra ungdommene som ble snakket om i de konkrete møtene.

Jeg har transkribert møtene, og anonymisert transkripsjonene med hensyn til person- og stedsnavn. Ungdom og ansatte som blir omtalt i artikkelen, har fått fiktive navn. Det ble gitt et stort ansvar til avdelingslederne med å sikre at personalet og ungdommene fikk informasjon og samtykket frivillig. Jeg var også i dialog med institusjonen angående omtale av andre personer i ungdommens nettverk som ikke var kjent med og dermed heller ikke hadde samtykket til å være en del av forskningen. Ansatte på en barneverninstitusjon er kompetente til å forholde seg til taushetsplikt i det daglige, og forskningsmaterialet inneholdt ikke sensitive, identifiserbare opplysninger om tredjepersoner som ikke hadde samtykket eller fått informasjon om forskningsprosjektet. Det ble avholdt flere møter på barneverninstitusjonene i det aktuelle tidsrommet hvor det ikke ble gjort opptak på grunn av manglende samtykke fra ungdom og/eller ansatte. Dette ga meg kunnskap om at avdelingslederne ivaretok muligheten til å ikke samtykke.

Analysestrategi

Opptakene av møtene er lyttet gjennom flere ganger og transkribert ord for ord. I arbeidet med artikkelen har jeg tatt utgangspunkt i de ansattes utsagn, slik det blir uttrykt, og uten å tillegge deltakerne bakenforliggende intensjoner eller meninger, eller fortol-

ke utsagn i lys av kjennetegn ved de ansatte som for eksempel alder, kjønn eller erfaringsbakgrunn.

Ved første gjennomgang av transkripsjonene noterte jeg tematisk hva de ansatte reflekterte over med hverandre. Dette ga en oversikt over materialet slik at jeg kunne rette oppmerksomheten mot sammenhenger på tvers, for å se hva som var gjentakende og om noe som skilte seg ut (Silverman, 2017). Jeg så etter handlingsimperativer i materialet, utsagn som pekte på måter de ansatte kunne handle på fremfor andre, og på hvordan ansattes refleksjoner oppfordret til praktiske konsekvenser. Jeg så også etter utsagn som frembrakte spesifikke subjektposisjoneringer av ungdommene, utsagn som sa noe om ungdommens posisjon eller mulighet for identifikasjon (Andersen, 1999, s. 45–50). For å finne dispositivets nivå, som befinner seg bak de mer umiddelbart åpenbare vitensformer, erfaringer og institusjoner (Raffnsøe & Gudmand-Høyer, 2005), tok jeg utgangspunkt i gjennomgående mønstre i møtene for å analysere frem hva som disponerte denne praksisen.

ANALYSE: MØNSTRENE I MØTENE

I denne delen vil jeg presentere de to mønstrene som var gjennomgående i de ansattes refleksjoner i veiledningsmøtene: «Å forstå ungdommen i kontekst» og «Å utarbeide ukeplaner og tilrettelegge for samtaler». Mønstrene danner grunnlaget for den videre analysen av hva som disponerer de ansattes refleksjoner, altså hvilket dispositiv som kan være normerende for den sosiale utvekslingen i møtene (Raffnsøe & Gudmand Høyer, 2005).

Å forstå ungdommen i kontekst

Store deler av materialet inneholder utsagn som dreier seg rundt forståelser av ungdommens situasjon her og nå, og ungdommens kontekst i form av erfaringer, hverdagsliv og relasjoner. De ansatte trakk frem brede forståelsesrammer for ungdommenes situasjon, og knyttet det til praksiser i hverdagen. Kristine reflekterer over hvorvidt personalet skal fortsette å kjøre Stefan til skolen:

Vi kan kanskje kjenne på at vi liksom syr litt puter for Stefan når vi kjører ham til skolen hver dag, men samtidig så må vi huske det at han har hatt en kjempetøff periode. Hvor det har vært mye med familien, mye kaos, mye på skolen. Han sliter litt med å sortere, og da blir alt gæernt, og da blir mye spesielt vanskelig for ham. Han stresser veldig med det å få til å fullføre dette skoleåret, og han er redd for å stryke. Det er en utrolig investering i hans framtid, at vi hjelper så han får fullført videregående.»

Når Kristine anvender uttrykket «å sy puter» viser hun til en mulig forståelse blant de ansatte, at det å kjøre Stefan kanskje gjør det for lettvent for ham, at han hadde kunnet mestre mer selv. Slik tydeliggjør hun et annet standpunkt om kjøringen som knytter seg til å hjelpe Stefan med å fullføre videregående, og vektlegger dette som et overordnet hensyn. Videre bidrar hun til en helhetsforståelse av hans situasjon, gjennom å fortelle at han har hatt mye å tenke på i det siste med familien, og det hun betegner som mye kaos og mye på skolen, en helhetsforståelse som peker på at institusjonen bør støtte den investeringen det er dersom han fullfører videregående skole. Med formuleringen at «mye blir spesielt vanskelig», understreker hun at Stefan strever utover det man kan forvente av ungdom flest, og appellerer slik til å senke forventningskravene til Stefan i denne perioden.

Et annet eksempel på hvordan de ansatte bringer inn forståelse av ungdommen, er når særkontaktene til Sara formidler at hun kan lyve om hvor hun er eller har vært, og forklarer hvilken kontekst de ansatte kan forstå dette gjennom:

Kjersti: Det som er, er at Sara er litt der at hun forteller løgnhistorier. Hun sier hun har jobbet med skolearbeid og sånn, og så kommer det for en dag at hun egentlig har vært hos kjæresten, så alt hun sier stemmer ikke helt overens for tida. Men det vi må huske på, er at det kan hende dette har sammenheng med at hun har erfart at vi må fortelle familien hvem hun er sammen med.

Kjersti gir med dette de ansatte en ramme for å forstå hvorfor Sara lyver, uten at Sara selv har satt ord på at det er slik. Kjerstis kunnskap om Sara og familien blir det bærende i hvordan de ansatte kan forstå Saras løgnhistorier. Videre legger Kjersti vekt på at Sara har erfaring med at de ansatte forteller familien hvem hun er sammen med, og tydeliggjør derved at denne praksisen, med åpenhet med familien, også er relevant for å forstå hva som kan ligge til grunn for Saras valg om å lyve til de ansatte.

Gjennom analysen ble det tydelig at de ansatte legger vekt på å finne beste praksis gjennom å utvikle forståelse av det enkelte barn. Det var et gjennomgående mønster i de fem møtene at de ansatte løftet frem forståelser av ungdommene i lys av sin kontekst, sin fortid, sine erfaringer, sine relasjoner, sitt hverdagsliv i dag, og sine fremtidsutsikter. De ansatte fulgte ofte opp kollegaenes uttalelser om ungdommen med ytterligere beskrivelser av ungdommens situasjon, og dannet slik et bredt grunnlag for å reflektere over aktuelle intervensjoner. Det kommer ikke til syne uenighet i de ansattes refleksjoner, men snarere at deltakerne i møtene supplerer hverandre med ytterligere perspektiver på den unges situasjon.

Å utarbeide ukeplaner og tilrettelegge for samtale

Det andre mønsteret i materialet er at de ansatte peker på ukeplaner og samtaler som aktuelle intervensjoner i arbeidet med ungdommene. Siri og Geir reflekterer over hva som skal komme på plass rundt Johannes (16), en gutt de beskriver ved at han for det meste sitter på rommet og «gamer»:

Siri: Det som blir viktig nå er at vi bygger struktur rundt Johannes, slik at vi får på plass rutiner på ting som dusjing og romvask. Da vet han hva han har å forholde seg til. Vi må også legge inn aktiviteter.

Geir: Ja det blir viktig at ukeplanen har noen faste punkter. Her kan vi også legge inn kjøretur med voksen, for eksempel med tilbud om kebab, slik at han er sikret rom for å snakke med oss i løpet av uka.

Siri: Ja, ikke som et krav. Men om han kommer til oss plutselig om kvelden og er klar for å kjøre en tur, så er det supert. BUP sier det er viktig at vi får på plass struktur rundt ham nå.

De to intervensjonene som Siri og Geir peker på som aktuelle i kontakten med Johannes, ukeplan og jevnlig samtaler, går igjen på tvers av materialet. Ungdommene blir presentert med ulik grad av utfordringer og i ulike situasjoner, men de ansattes valg av intervensjoner, ukeplan og samtaler, er likevel gjennomgående. Ukeplanen blir knyttet til behovet for å skape struktur rundt ungdommene, og å skape rom for samtaler er en del av denne strukturen. Det er tydelig at Johannes i utgangspunktet kan velge hvordan han legger opp ettermiddagene, for eksempel at han kan velge å være på rommet sitt hvis det er det han ønsker. Samtidig ønsker Geir og Siri å kreve at han dusjer og holder rommet rent, og at han er noe i kontakt med de ansatte på institusjonen. Ukeplanens begrunnelse er at «da vet han hva han har å forholde seg til». Geir og Siris beskrivelser av at Johannes selv kan velge innholdet i sitt hverdagsliv er i tråd med gjeldende forskrifter for barneverninstitusjoner.

I Forskrift om internkontroll i institusjoner (2008) § 9 står det at ungdommene skal sikres deltakelse og innflytelse på daglige rutiner ved institusjonen, og Rettighetsforskriften (2011) slår fast at ungdommene skal kunne bestemme i utformingen av sitt hverdagsliv. Arbeidet med ukeplan på barneverninstitusjoner kan slik forstås som operasjonalisering av brukermedvirkning i praksis. Ukeplanen blir en måte å ramme inn og dokumentere kontakt med ungdommen og hvor ungdommen selv kan medvirke til å legge opp den ukentlige rytmen. Samtidig er dette en form for kontraktfesting, hvor ungdommen forplikter seg til en rutine som de ansatte vurderer er til ungdommens beste. Det synes som dusjing og romvask skal inn uavhengig av ungdommenes ønske, noe de ansatte knytter til ferdigheter Johannes vil trenge i fremtiden. De ansatte formidler at de gjennom ukeplanen kan sikre at de får gjennomført ukentlige samtaler med Johannes. Dette er sentralt i deres endringsarbeid, knyttet til beskrivelser av Johannes

som en gutt som isolerer seg mye på rommet, altså trekker seg unna voksenkontakt. Ukeplanen blir en måte de ansatte kan forplikte Johannes til rutiner rundt hverdagslivet som er forankret i de ansattes endringsarbeid. Ukeplanen kan forstås som en form for maktutøvelse, for å få ungdommen til å gjøre det de ansatte tenker han trenger. Videre bidrar ukeplanen til at de ansatte sikrer at de får gjennomført sosialt arbeid i form av samtaler, også i situasjoner hvor Johannes isolerer seg. Siri understreker at de ansatte ikke kan kreve dette av ham, han velger selv. Men gjennom en ukeplan kan de få Johannes til å forplikte seg til rammer for sitt hverdagsliv som er annerledes enn det han selv tar initiativ til.

Denne måten å bruke ukeplaner på har paralleller til det Andersen (2003) betegner som en kontraktliggjøring av relasjonen mellom forvaltningen og borgere. Bruk av kontrakter i sosialt arbeid har en lang historie, men Andersen hevder at det de siste tiårene har skjedd en innovasjon i måter å anvende kontrakter på. Andersen knytter dette til at makten har endret karakter, gjennom «erkjennelsen av at grensen for forvaltningens makt over borgeren går ved borgers makt over seg selv» (Andersen, 2003 s. 17, min oversettelse). Når ungdommen selv deltar i arbeidet med ukeplanen som kontrakt, peker makten tilbake på ungdommen som en makt ungdommen utøver over seg selv.

Gjennom at ungdommen selv deltar i å utforme sin ukeplan får ungdommen selv et ansvar for egen utvikling og underlegger seg samtidig ukeplanen om styringsform. Andersen peker på at brukermedvirkning og kontraktliggjøring går hånd i hånd, og at brukermedvirkning tvinger frem en annen type klientifisering og at ansvaret blir forskjøvet fra ansatte til ungdommen selv. Denne utviklingen henger sammen med det han beskriver som at hjelpebehov i dag forstås i sammenheng med å skape et selv som kan hjelpe seg selv, og at borgerne med dette gjøres ansvarlig for sin egen skjebne. Villadsen (2007) peker på at bruken av kontrakter i sosialt arbeid i dag kan sees på som et forsøk på å skape autonomi, samtidig som sosialarbeideren forplikter klienten til selvutvikling.

Et annet eksempel på hvordan sosialarbeiderne anvender kontrakter er hvordan særkontaktene til Kristoffer (snart 18) beskriver planene for hans ettervern ved institusjonen. Barnevernet og særkontaktene skal ha en samtale med ham hvor han skal undertegne en samtykkeerklæring. I denne samtalen skal de bli enige om en ukeplan som avklarer forventningene til ham fra kontaktpersonen i barnevernet og særkontaktene så lenge han bor på institusjonen:

Mona: I samtykkeerklæringen så vil det stå noe om fokusområdene. At han skal til psykolog to ganger i uka og egentlig være så mye som mulig ansvarlig for å følge opp de tingene selv, så kan vi støtte ham, der det trengs. Også er det dagtilbud, å komme i gang med jobb. Han har en deltidsstilling, men så skal han også sjekke med NAV, hvilke rettigheter han har der, og om de har noe veiledning eller noen kontakter for å finne et dagtilbud. Også det siste er dette med aktivitet, dusjing, kosthold, hygiene og rutiner her.

Sissel: Hvor langt skal det gå før man evaluerer på nytt igjen, om han følger det som han har skrevet under på?

Mona: Vi tenker evaluering hver tredje måned med barneverntjenesten. Men det blir viktig at vi ukentlig følger opp; Nå har den uka vært sånn, har det vært noe, hva har han klart. At vi har litt positivt fokus på alt han mestrer. Han får jo til ting, hvis vi fokuserer og støtter ham på det han får til. Det tror jeg er det riktige fokuset. Vi legger en struktur, med aktiviteter, men samtidig er det ingen konsekvenser hvis han ikke følger opp. Konsekvensen blir jo i det store og det hele på den evalueringen etter tre måneder, dersom han ikke benytter seg av tilbudet. Da er det ikke hensiktsmessig å fortsette, og vi må vurdere om plassen skal fornyes etter det første halvåret.

En rekke aktiviteter skal følges opp dersom vurderingen etter tre og seks måneder blir at Kristoffer «benytter seg av tilbudet»: psykolog, dagtilbud,

aktiviteter, dusjing, kosthold, hygiene og andre rutiner. Mona understreker at de ansatte ikke rår over direkte konsekvenser dersom ikke Kristoffer følger opp disse kravene. Samtidig er ytterste konsekvens at han ikke kan bo på institusjonen hvis de ansatte anser at det ikke lenger er hensiktsmessig, knyttet til hvordan Kristoffer følger opp det han har forpliktet seg til gjennom samtykkeerklæringen. Mona legger vekt på det er de ansattes oppgave å støtte oppunder Kristoffers opplevelse av å mestre når samtykkeerklæringen med ukeplanen er på plass. De ansatte skal konsentrere seg om det han får til og legge til rette for at Kristoffer skal arbeide med sin egen utvikling. Kristoffer er 18 år og står derfor fritt til å gjøre selvstendige valg, men dersom han samtykker til å bo der, innebærer det at han nyttiggjør seg tilbudet. Det er tydelig i materialet at de ansattes endringsarbeid ikke kan tvinges frem, da ungdommen selv kan velge å benytte seg av deres innsatser. Bruk av kontrakter i form av ukeplaner eller avtaler rundt ettervern blir en måte for de ansatte å løse en avmaktssituasjon, og få ungdommen til å forplikte seg til et innhold i plasseringen som kanskje strider mot ungdommens eget uttalte ønske.

Selv om ungdommene er i forskjellige situasjoner og med ulike utfordringer, har de likevel til felles at de ansatte trekker frem ukeplaner og samtaler som aktuelle intervensjoner. Man kan tolke dette som at de ansatte har få handlingsalternativer, gitt at ungdommene nærmer seg 18 år, og blir sett på selvstendige og medvirkende. Samtidig kan dette tolkes som at de ansatte vurderer samtaler som en kraftfull intervensjon.

Hilde sier: Samtalene med Sara fremover står helt sentralt. Det er ekstremt viktig at hun bevarer en tilknytning til familien sin. Samtidig som det er veldig viktig at hun blir en selvstendig tenkende norsk kvinne, så der må vi bruke huet når vi prater med henne.

Hilde vektlegger samtaler med Sara som noe mer enn å sette av tid til å prate sammen. Hun beskriver et potensial for endringsarbeid som kan ha stor betydning for Saras fremtid. Dette er en kopling til foregående avsnitt hvor de ansatte løftet frem forståelses-

måter av ungdommene i sin kontekst. Hvis samtale- ne, og dermed den relasjonelle dimensjonen, er den mest kraftfulle intervensjonen, er det å skape en felles forståelse av ungdommens situasjon et viktig felles grunnlag for de ansattes relasjonelle arbeid med ungdommen.

DISPOSITIVET «DET AUTONOME BARN» I PRAKSIS, I SOSIALT ARBEID OG I BARNEVERN- INSTITUSJONEN

Mønstrene som var gjennomgående i materialet og som danner grunnlag for å analysere frem dispositivet er at de ansatte italesatte forståelser av ungdom- menes kontekst, og konkluderte med å utarbeide ukeplaner og legge til rette for samtaler. Jeg forstår refleksjonene i møtene som praksis, i form av at de ansatte artikulerte sosialt arbeid og planlegger det sosiale arbeidet i etterkant av møtene. I dette avsnit- tet vil jeg se på hva som kan knytte disse mønstre- ne sammen med barneverninstitusjonen som insti- tusjon og sosialt arbeid som kunnskap.

Foucaults anliggende er å analysere frem en tverr- gående sammenheng, dispositivet, som ser ut til å virke disponerende for praksis (Foucault, 1999; Raff- nsøe & Gudmand-Høyer, 2005). Gjennom analysen av veiledningsmøtene trer det frem at det autonome barnet, som en selvstendig, medvirkende og hand- lende aktør, er en tverrgående logikk i samtale- ne som legger rammer for de ansattes praksiser. Posi- sjoneringen av ungdommene som selvstendige og handlende aktører, syntes å disponere de ansattes kommunikasjon med hverandre og skape et rom for hvordan de kunne snakke om ungdommene og aktu- elle intervensjoner. Det autonome barnet er en for- ståelse vi finner igjen i retningslinjer for barnevern- institusjonen og i sosialt arbeid som kunnskap. Hjelp til selvhjelp er en sentral verdi for sosialt arbeid, og innebærer at brukeren, her barnet, tar i bruk sitt potensial som ansvarlig og autonom (Eide, 2016; Vil- ladsen, 2007). Her ser vi også at sosialarbeideren står i spenningsfeltet hjelp-kontroll (Levin, 2015) gjen- nom at barnet er ekspert på sin situasjon og har rett til å definere egne behov.

De ansatte i veiledningsmøtene synes å ha lite handlingsrom til å handle på tvers av ungdommenes egne ønsker, da dette vil stride mot en norm om bar- nets autonomi og kontroll over eget liv, slik Hennum peker på (2015). Det er videre i tråd med den kulturel- le strømningen Ericsson (2009) løfter frem, med for- ståelsen av det autonome barnet som en selvsten- dig aktør som krever at voksne arbeider for barnets rettigheter. Ungdommene har makt til å velge, eller velge bort, de ansattes intervensjoner. Dette fors- kyver hvordan makt utspiller seg mellom ungdom og ansatte. Hensynet til barnets autonomi disiplinere de ansatte til å ikke foreslå handlinger som strider mot ungdommens ønsker. I dette kan det ligge en risiko for at de ansatte blir maktesløse og handlings- lammet, og at de ikke kommer i posisjon til å anven- de sin kunnskap om hva som kan være til hjelp for den enkelte ungdom. En rettighetsorientert praksis ved barneverninstitusjoner kan dessuten medføre at de ansatte forventer at ungdommene tar et større ansvar for sin egen velferd, enn det som forventes av dem i en familiekontekst (McIntosh, Punch & Emond, 2016). På institusjonen der Johannes bor, så vi for eksempel at Johannes brukte store deler av dagen til å sitte på rommet og «game». De ansatte forteller at dette skaper utfordringer knyttet til å danne seg et bilde av hans daglige fungering:

Siri: Johannes er ikke nok sammen med oss til å se den fulle utstrekning av hva vi kan tilby ham sånn rent individuelt sett. Det at vi ikke får se ham så mye gjør at vi ikke alltid ser det han prø- ver å vise oss. Hvis jeg er innom rommet to gan- ger på en kveld så ser ikke jeg signalene hans inne i tussmørket der. Om han signaliserer at vi skal være der, skal ikke være der. Det er umulig for oss å se det.

Her ser vi at Siri forholder seg til at Johannes har rett til å velge å være på rommet. De ansattes inter- vensjoner er et tilbud, men han må selv velge å ta imot de ansattes initiativer. De ansatte må dessuten forholde seg til at han velger å ha det mørkt på rom- met, selv når dette medfører at de ikke er i stand til å oppfatte Johannes' signaler. Siri formidler at dette

hindrer de ansatte i å kunne vurdere hans fungering og behov, og hindrer samtidig at Johannes kan medvirke gjennom sine signaler. Siri formidler at en konsekvens av dette er at Johannes heller ikke får erfare de ansattes kompetanse og hvordan de kan være til hjelp for ham.

I dette eksempelet ser vi at dispositivet «det autonome barn» står i veien for gjennomføringen av sosialt arbeid. Gjennom ukeplanen får de ansatte et instrument til å få Johannes til å handle i tråd med det de vurderer er til hans beste, og ukeplanen blir slik en måte hvor de ansatte håndterer en type avmektig posisjon. Andre forskningsprosjekter (se for eksempel Ulset, 2010) har stilt seg kritisk til at barneverninstitusjonens regler og rutiner står i veien for ungdommenes medvirkning og bidrar til ungdommenes opplevelse av annerledeshet. Her ser vi at ukeplanen blir et middel for de ansatte for å håndtere et begrenset handlingsrom til å handle på tvers av Johannes' ønsker for å bistå ham med å arbeide med sin egen utvikling. Å bruke drøftingsmøtet til å løfte mulige måter å forstå Johannes' fungering og hverdagsliv, blir en type intervensjon for å sikre det relasjonelle arbeidet i etterkant av møtet.

Analysen i denne artikkelen viser at dispositivet «det autonome barnet» får et bestemt innhold i de ansattes refleksjoner. Det er forståelsen av autonomi som å være uavhengig av andre, og å ta selvstendig ansvar for seg selv og for konsekvensene av sine valg. En utvidet forståelse av autonomibegrepet omfatter også handlinger som ivaretar brukers menneskeverd og verdighet (Fossestøl, 2016). Beyers, Goossens, Vansant og Moors (2003) hevder at de fleste unge i dag utvikler selvstyring uten å rive seg løs, og de mener de unge kan oppleve autonomi og samtidig føle seg bundet til voksengenerasjonen. I tråd med en utvidet autonomiforståelse kan de ansatte ivareta ungdommenes verdighet gjennom å sette grenser og skape struktur, og gå imot ungdommenes eget uttalte ønske i noen spørsmål, for å utvikle ungdommens evne til å ta ansvar for eget liv. En slik forståelse knytter an til sosialt arbeid som spenningsfelt mellom hjelp og kontroll, ikke som en diko-

tomisk forståelse, men hvor vi ser at kontrollen er en del av hjelpen (Levin, 2015). En alternativ forståelse av autonomi vil altså kunne åpne et større handlingsrom for de ansatte ved barneverninstitusjonen. Bevisstgjøring av det autonome barn som et dispositiv vil kunne bidra til at sosialarbeidere kan reflektere over selvfølgeliggjorte forståelser og slik bli i stand til å kunne vurdere alternative praksiser.

AVSLUTTENDE BETRAKTNINGER

I denne artikkelen viser jeg hvordan de ansattes praksiser er disponert av forståelse av barnet som autonomt, og at det påvirker hvordan de kan utøve sosialt arbeid med ungdom. Ved hjelp av Foucaults maktperspektiv viser jeg at makt ikke kun opptrer som personalets makt over ungdommene, men at individer i en sosial interaksjon både er underlagt og samtidig skaper bestemte typer praksiser. Dispositivet er en type makt som ikke er festet ved individene, men som virker disponerende for de ansattes refleksjoner og for hva det er mulig å si. Dispositivet det autonome barn spiller sammen med andre dispositivever (Raffnsøe & Gudmand-Høyer, 2005) og mer forskning vil kunne få frem kompleksiteten i hvilke andre dispositiv som styrer praksis (Aamodt, 2015). I artikkelen viser jeg hvordan forståelser av ungdommen som autonom strukturerer de ansattes handlingsrom og deres italesettelser av sosialt arbeid. Dispositivet det autonome barnet, er en tverrgående logikk gjennom refleksjonene til de ansatte, i barneverninstitusjonen og i sosialt arbeid som praksis. Dette dispositivet er en type makt som styrer den ansatte til å ikke gå på tvers av ungdommens ønske. Dette gir etterspørsel etter teknikker som kan fasilitere ungdommenes vilje og evne til å hjelpe seg selv, som en indrestyrt selvutvikling. Det kan skape grunn for ungdommens medvirkning, og ivareta ungdommens rettigheter i tilværelsen på barneverninstitusjonen. I analysen ser vi at dette skaper en praksis hvor samtaler blir intervensjonen hvor sosialarbeideren kan arbeide med den unges selvforståelser. Arbeidet med ukeplaner blir en måte å kontraktsfeste ungdommen til aktiviteter som de ansatte mener

vil være hensiktsmessig for arbeidet med ungdommenes selvutvikling. Risikoen ved bruk av kontrakter og planer er imidlertid at det kan bidra til en instrumentell praksis, hvor hensynet til planen blir overordnet hensynet til den enkelte ungdom (Andersen, 2003; Aamodt, 2015).

Gjennom denne artikkelen ønsker jeg å tydeliggjøre hvordan de ansatte er underlagt en type makt som spiller inn i deres møter med ungdom på barneverninstitusjoner. Med Foucaults perspektiver viser jeg hvordan makten produserer praksis, gjennom dispositiver som virker førende for de ansattes refleksjoner i veiledningsmøtene. Artikkelen er et

bidrag til å løfte frem selvfølgeliggjorte praksiser, slik at sosialarbeidernes praksiser i større grad kan artikuleres og begrunnes; Slik kan alternative praksiser også bli vurdert. Artikkelen peker på hvordan ansatte kan håndtere ungdommenes verdighet og rett til brukermedvirkning, og samtidig komme i posisjon til å bidra med sin fagkompetanse som sosialarbeidere. Artikkelen peker videre på behov for mer forskning om hvordan makt utspiller seg mellom ungdom og ansatte på barneverninstitusjonen, og hvordan dette påvirker handlingsrommet for ungdom og ansatte i denne spesifikke konteksten.

SUMMARY

Social work with adolescents in residential care homes – An analysis of the employees' reflections

Social work in residential care is a core activity for social workers in Norway, and professional practices in residential care are constantly a subject of debate. This article is based on recordings of counseling meetings for the employees in residential care homes, where they reflect upon their work with one specific adolescent. In the analysis of the employees' reflections the article examines what models the employees' conversations with each other, in order to shed a light on what is taken for granted, and to contribute to reflection upon social work practices. Through the analysis «the autonomous child» emerges as a transversal logic setting a framework for the employees' practices. The article points out how contemporary understandings of the adolescents as autonomous create a specific room for action for the employees, by modelling what is possible to say and do when working in residential care. The article is part of a PhD project on the room for developing relationships between youth and employees in residential care. The Norwegian Center for Research Data (NSD) has recommended the project.

Keywords: Residential care, social work, dispositive analysis.

REFERANSER

Andersen, Niels Åkerstrøm

(1999). *Diskursive analysestrategier*. København: Nyt fra Samfundsvidenskaberne.

Andersen, Niels Åkerstrøm

(2003). *Borgerens kontraktliggørelse*. København: Hans Reitzels Forlag.

Backe-Hansen, Elisabeth,

Bakketeig, Ellisiv, Gautun, Heidi & Grønningsæter, Arne Backer (2011). *Institusjonsplassering – siste utvei?*

Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet (NOVA Rapport nr.21/11). http://www.nova.no/asset/5057/1/5057_1.pdf

Backe-Hansen, Elisabeth

(Red.), Løvgren, Mette, Neumann, Cecilie Elisabeth Basberg & Storø, Jan (2017). *God omsorg i barnevernsinstitusjoner* (NOVA Rapport 12/17). <https://www.ntnu.no/>

[documents/1268850643/1273757823/Nettutgave-NOVA-Rapport-12-17-God-omsorg-i-barnevernsinstitusjoner.pdf/120889dd-39ac-45f4-81fd-f625744ddffc](https://www.nova.no/documents/1268850643/1273757823/Nettutgave-NOVA-Rapport-12-17-God-omsorg-i-barnevernsinstitusjoner.pdf/120889dd-39ac-45f4-81fd-f625744ddffc)

Barnevernloven (1992). *Lov om*

barneverntjenester (LOV-1992-07-17-100). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100>

Beyers, Wim, Goossens, Luc,

- Vansant, Ilse & Moors, Els** (2003). A structural model of autonomy in middle and late adolescence: connectedness, separation, detachment, and agency. *Journal of Youth and Adolescence*, 32(5), s. 351–365.
- Bukdir** (2015). *Barneverninstitusjoner* (Publisert 12.3.2015, oppdatert 02.1.2020). Hentet 15.05.2020 fra https://www.bukdir.no/Barnevern/Tiltak_i_barnevernet/Barneverninstitusjoner/
- Egelund, Tine, Christensen, Pernille S., Jakobsen, Turf B., Jensen, Tina G. & Olsen, Rikke, F.** (2009). *Anbragte barn og unge - En forskningsoversikt* (Rapport 09:24) SFI - Det Nationale Forskningscenter For Velfærd. <https://www.vive.dk/media/pure/4108/271953>
- Egelund, Tine & Jakobsen, Turf B.** (Red.) (2009): *Omsorg for anbragte barn og unge. Døgninstitutionens hverdag og vilkår*. København: Akademisk Forlag.
- Eide, Solveig Botnen** (2016). Brukermedvirkning? I Randi Kroken & Ole Jacob Madsen (Red.) *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten. Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»?* (s. 26-41). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Ericsson, Kjersti** (2009). *Samfunnets stebarn*. Oslo: Universitetsforlaget.
- FO** (2019) *Yrkesetisk grunnlagsdokument 2019-2023*. Fellesorganisasjonen (FO) for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere. <https://www.fo.no/yrkesetikk/fo-yrkesetisk-grunnlagsdokument-2019-2023-article6951-1346.html>
- Forskrift om internkontroll i institusjoner.** (2008). *Forskrift om krav til kvalitet og internkontroll i barneverninstitusjoner* (FOR-2008-06-10-580). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2008-06-10-580>
- Fossestøl, Bjørg** (2016). Moralsk ansvar – den profesjonelles private dilemma? I Randi Kroken & Ole Jacob Madsen (Red.) *Forvaltning av makt og moral i velferdsstaten. Fra sosialt arbeid til «arbeid med deg selv»?* (s. 42-63). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Foucault, Michel** (1980) (red. Gordon, P.) *Power/ knowledge Selected Interviews & other writings*. Brighton, Sussex: The Harvester Press Limited.
- Foucault, Michel** (1999). *Overvåkning og straff. Det moderne fengselets historie*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag. Oversettelse av Surveiller et punir. Naissance de la prison. (1975) Paris: Éditions Gallimard.
- Foucault, Michel** (2007). *Seksualitetens historie I. Vilje til viten*. Oversatt fra Foucault, M. 1976. Histoire de la sexualité: Vol. 1: La volonté de savoir. Paris: Gallimard.
- Foucault, Michel** (2008). *Sikkerhed, territorium, befolkning*. Forelæsninger på Collège de France 1977-1978. København: Hans Reitzels Forlag.
- Gautun, Heidi, Sasaoka, Karin & Gjerustad, Cay** (2006). *Brukerundersøkelse i barneverninstitusjonene* (NOVA Rapport 9/06). <https://evalueringsportalen.no/evaluering/brukerundersokelse-i-barneverninstitusjonene/Brukerunders%C3%B8kelse%20i%20barneverninst.pdf@@inline>
- Healy, Karen** (2014). *Social Work Theories in Context: Creating Frameworks for Practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Helsetilsynet** (2019). «*Barnas hjem. Voksnes ansvar*». *Oppsummering av landsomfattende tilsyn med barneverninstitusjoner i 2018* (Rapport fra Helsetilsynet 3/2019). https://www.helsetilsynet.no/globalassets/opplastinger/publikasjoner/rapporter2019/helsetilsynetrapport3_2019.pdf
- Hennum, Nicole** (2002). *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder. Om å være mor og far for norsk ungdom* (NOVA Rapport 19/02). <http://www.hioa.no/Om-OsloMet/Senter-for-velferds-og-arbeidslivsforskning/NOVA/Publikasjoner/>
- Rapporter/2002/Kjaerlighetens-og-autoritets-kulturelle-koder
- Hennum, Nicole** (2015). Makten i barnet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 92(02), 125-138.
- IFSW** (2018) *Global Social Work Statement of ethical Principles*. IFSW, International Federation of Social Workers. <https://www.ifsw.org/global-social-work-statement-of-ethical-principles/>
- Kayed, Nanna S., Jozefiak, Thomas, Rimehaug, Tormod, Tjelflaat, Torill, Brubakk, Ann-Mari & Wichstrøm, Lars** (2015) *Psykisk helse hos barn og unge i barneverninstitusjoner*. https://www.ntnu.no/documents/10293/1263899358/Barnevernrapport_RKBU.pdf/fb0b753b-bdab-4224-b607-5bfe2f1ee32e
- Levin, Irene** (2015). Sosialt arbeid som spenningsfelt. I Ingunn T. Ellingsen, Irene Levin, Berit Berg & Lise Cecilie Kleppe (Red.): *Sosialt arbeid. En grunnbok*, (s. 36- 46.). Oslo: Universitetsforlaget.
- McIntosh, Ian, Punch, Samantha & Emond, Ruth** (2016). Creating Spaces to Care: Children's Rights and Food Practices in Residential care. I Kirsi Kallio, Sarah Mills & Tracey Skelton (Red.). *Politics, citizenship and rights*. (s. 39-53). Singapore: Springer Science+Business Media, Geographies of Children and Young People. DOI 10.1007/978-981-4585-94-1_16-1
- Picot, Aurelie** (2015). 'Dispositifs' of parenting in child welfare work. *Nordic Social Work research*. 5(3), 212-226, DOI: <http://dx.doi.org/10.1080/156857X.2015.1072324>
- Raffnsøe, Sverre & Gudmand-Høyer, Marius** (2005). Dispositivanalyse – en historisk socialanalytik hos Foucault, i Anders Esmark, Carsten Bagge Laustsen & Niels Åkerstrøm Andersen (Red.) *Poststrukturalistiske analysestrategier* (s. 153-176). Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

- Reime, Monika Alvestad** (2017). Mellom uansvarlig og kompetent – Forståelser av barnet og rettighetspraksiser blant ansatte i barnevernsinstitusjoner. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 94(1), 23–37. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1838-2017-01-03>
- Rettighetsforskriften** (2011). *Forskrift om rettigheter og bruk av tvang under opphold i barneverninstitusjon* (FOR-2011-11-15-1103). Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2011-11-15-1103>
- Schaanning, Espen** (2000). *Modernitetens oppløsning. Sentrale skikkelser i etterkrigstidens historie*. Oslo: Scandinavian Academic Press.
- Schwartz, Ida** (2007). *Børneliv på døgninstitusjon. Socialpædagogik på tværs af børns livssammenhænge*. (Doktorgradsavhandling) Odense: Syd-dansk universitet, Institut for Filosofi, Pedagogikk og Religionsstudier.
- Silverman, David** (2017). *Doing qualitative research*. London: Sage Publications Ltd.
- Solem, May-Britt** (2017). Styrkebaserte perspektiver. I Ragnhild Hansen & May-Britt Solem (Red.) *Sosialt arbeid. En situert praksis*, (s. 94-114). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Sommerfeldt, Marianne Buen** (2019). Relasjoner mellom barn og voksne på barneverninstitusjoner i Norge. Vår tids forståelser sett i et historisk perspektiv. *Tidsskriftet Norges Barnevern*. 96(3), 172-188. <https://doi.org/10.18261/ISSN.1891-1838-2019-03-04>
- SSB** (2019). *Barneverninstitusjoner*. Hentet 15.05.20 fra <https://www.ssb.no/barneverni>
- Ulset, Gro** (2010). Tilværelse og oppvekst i barneverninstitusjon. *Tidsskrift for Ungdomsforskning*, 10(1), 49-71. <https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1047>
- Ulset, Gro & Tjelflaat, Torill** (2013). Ikke et sted å kalle et hjem?

Betydningen av tvangsbruk ved opphold i barneverninstitusjon. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 90(2), 68–83.

Villadsen, Kaspar (2007). Filantropi og «neo-filantropi» i det sociale arbejde. *Nordisk Sosialt Arbeid*, 25(3), 207–219.

Weber, Max (2000). *Makt og byråkrati: Essays om politikk og klasse, samfunnsforskning og verdier*. Oslo: Gyldendal.

Aamodt, Hilde (2015). Brukermedvirkning i barneverntjenesten – en dispositiv analyse. *Tidsskrift for Arbejdsliv*, 17(2), 70-86. <https://doi.org/10.7146/tfa.v17i2.108993>

POSTADRESSE:

OsloMet – storbyuniversitetet
Pilestredet 46
Postboks 4, St. Olavs Plass
0130 Oslo

OsloMet Avhandling 2023 nr 20
ISSN 2535-471 X
ISBN 978-82-8364-487-6